

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄС В УКРАЇНІ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ГС «ЦЕНТР ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ»**

**ЦЕНТР
ЗАПОБІГАННЯ ТА
ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЇ**

**РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ**

Матеріали

**III Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 7 грудня 2018 року)**

Частина 1

*Присвячено Міжнародному дню
боротьби з корупцією*

**Київ
2018**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄС В УКРАЇНІ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ГС «ЦЕНТР ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ»

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ

Матеріали
III Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 7 грудня 2018 року)

Частина 1

*Присвячено Міжнародному дню
боротьби з корупцією*

Київ
2018

УДК 328.185
Р311

Редакційна колегія:

Чернєй В. В., доктор юридичних наук, професор;
Гусарєв С. Д., доктор юридичних наук, професор;
Чернявський С. С., доктор юридичних наук, професор;
Шакун В. І., доктор юридичних наук, професор, академік
НАПрН України;
Корольчук В. В., кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Національної академії внутрішніх справ від 22 листопада
2018 року (протокол № 3)*

*Матеріали подано в авторській редакції. Редакційна
колегія не завжди поділяє висловлені позиції та не несе
відповідальності за їх зміст*

Реалізація державної антикорупційної політики
Р311 в міжнародному вимірі [Текст] : матеріали III Міжнар. наук.-
практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. / [редкол.:
В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ :
Нац. акад. внутр. справ, 2018. – Ч. 1. – 193 с.

УДК 328.185

© Національна академія внутрішніх справ, 2018

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Аваков А. Б.	8
Чернєй В. В.	10
Петришин О. В.	12
Греба Р. В.	14
Мартиненко В. О.	15

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Ковальчук Т. І. СТАН ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ОРГАНАМИ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ У 2018 РОЦІ	16
Баганець О. В. ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ	19
Безпалова О. І. УРАХУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ЯК КРОК У НАПРЯМІ ПРОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ В УКРАЇНІ	22
Бухтатий О. Є., Радченко О. В. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ МАС-МЕДІА: СВОБОДА СЛОВА VS ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	26
Вереша Р. В. МОТИВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ	31
Вознюк А. А. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НА ШЛЯХУ ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	33
Гвоздецький В. Д. КОРУПЦІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СТАНУ СУСПІЛЬНОГО ОРГАНІЗМУ В УКРАЇНІ	38
Гребенюк М. В. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	41

Джафарова О. В. ІНСТИТУТ ВИКРИВАЧІВ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ.....	44
Джужа О. М., Тичина Д. М. ВІКТИМОЛОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОРУПЦІЇ.....	47
Дралюк І. М. ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ФБР США З ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ	50
Дрозд О. Ю. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИЧИН КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	53
Дударець Р. М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ	57
Загиней З. А. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	60
Задніченко С. І. ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	63
Ілляшенко О. В., Зарубей В. В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ (ОСІБ) З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ.....	67
Кваша О. О., Резнік Я. А. КОРУПЦІЯ ЯК ЗЛОЧИННА ЗМОВА	69
Ковальчук В. О. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	73
Козьяков І. М. ПРОКУРОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ТА УСУНЕННЯ ІНШИХ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ, СПРИЧИНЕНИХ КОРУПЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ.....	75
Комар О. В. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЯВИЩА ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ	78
Комірчий П. О. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ	80

Користін О. Є., Кардашевський Ю. Р. ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ	83
Костицький М. В. ФЕНОМЕН КОРУПЦІЇ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ	85
Кравчук О. О. ПРОБЛЕМА ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	87
Кузнєцов В. В. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ	93
Куценко С. І. СУЧАСНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ ЯК ВЕКТОР ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	96
Левченко К. Б. КОРУПЦІЯ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	99
Лисенко В. В. ЗАХОДИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	102
Литвинов О.М., Гладкова Є.О. СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	104
Луцюк П. С. РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕРЖАВІ.....	107
Мовчан А. В. ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	112
Мотлях О. І. ПОЛІГРАФ У ПИТАННІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ	115
Некрасов В. А. ЗНИЖЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КЕРОВАНОЇ АНАЛІТИКОЮ	119
Никифорчук Д. Й., Василюк В. І. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У ВИЯВЛЕННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	124

Охріменко І. М., Охріменко С. С. ПРОВОКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ	126
Полях А. М. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	129
Приймак В. А. ОГЛЯД ОСНОВНИХ КОРУПЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ ОБОРОННОГО СЕКТОРУ	119
Рогатюк І. В. КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ: ПРОБЛЕМИ АКТИВІЗАЦІЇ	136
Рябий С. М. ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД І МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР	138
Салманова О. Ю., Казанчук І. Д. СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ СЛІДЧИХ ІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	141
Савченко А. В. ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В КОНВЕНЦІЇ ЛІГІ АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ ПРО БОРОТЬБУ З КОРУПЦІЄЮ 2010 РОКУ	144
Свиридюк Н. П. КОРУПЦІЯ: АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	148
Скулиш Є. Д. СИСТЕМНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	150
Стрельбицька Л. М., Стрельбицький М. П. ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ	153
Стрільців О. М. СПОСОБИ ПРИХОВУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ	156
Татаров О. Ю. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 366-1, 368-2 КК УКРАЇНИ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	157

Тимошенко В. І. ХАРАКТЕРНІ РИСИ ТА ФОРМИ ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	162
Топчій В.В. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ: ПРАКТИКА ДАНІЇ.....	165
Усатий Г. О. КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ПОЛОЖЕНЬ СТ. 368-2 КК УКРАЇНИ «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ».....	168
Фодчук А. Б. ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ НАДАЮТЬ ДОПОМОГУ В ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	171
Філіпенко Т. В. ЗАХОДИ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	175
Чорноус Ю. М. КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ ЯК СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	178
Чубенко А. Г. ДУАЛЬНИЙ КОРУПЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ НЕРУХОМОГО МАЙНА: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ	182
Шаблистий В. В. ПИТАННЯ БЕЗКАРНИХ СЛУЖБОВИХ (КОРУПЦІЙНИХ) ЗЛОЧИНІВ.....	184
Ярмиш Н. М. РОЗБІЖНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАКТИКУ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ СТАТЕЙ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	189

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Аваков Арсен Борисович,
Міністр внутрішніх справ України

Шановні учасники конференції!

Міністерство внутрішніх справ України спільно з Національною академією внутрішніх справ започаткували проведення щорічної Міжнародної науково-практичної конференції з питань реалізації державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі. Метою заходу є створення дискусійної платформи для законотворців, науковців і практиків, урядовців, фахівців різних галузей суспільного життя.

Переконані, що ця зустріч – чергова нагода для вітчизняних та іноземних експертів усебічно оцінити стан реалізації антикорупційної реформи, обговорити проблеми й визначити шляхи їх розв'язання задля покращення життя українського народу.

У процесі глобального реформування всіх державних інститутів важливу роль відіграє саме МВС України. Закономірним кроком на шляху перетворень у правоохоронному відомстві, які розпочалися ще навесні 2014 року, стало розроблення та ухвалення Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ до 2020 року.

МВС обстоює принципову позицію щодо реформаційних антикорупційних процесів. Передусім ми починаємо із себе: переформатування діяльності всіх служб та сервісів спрямоване на унеможливлення корупційних схем і забезпечення прозорості роботи відомства.

З 2015 року заходи щодо зниження рівня корупції в системі МВС здійснюють на підставі щорічних антикорупційних програм. Антикорупційна програма МВС на 2018 рік містить сім пріоритетних напрямів у сфері антикорупційної політики. Зокрема, увагу акцентовано на формуванні негативного ставлення до корупції; навчанні та заходах у межах програм антикорупційного спрямування; дотриманні вимог щодо фінансового контролю, запобіганні й урегулюванні конфлікту інтересів; створенні умов для надходження повідомлень про факти порушення вимог антикорупційного законодавства та наданні допомоги особам, які повідомляють про такі факти; залученні громадськості до здійснення антикорупційних заходів.

Забезпечення належних умов для надходження анонімних повідомлень є передумовою підвищення активності й, що не менш важливо, – довіри та готовності населення до співпраці з органами правопорядку.

МВС провадить боротьбу з корупцією, використовуючи комплексний підхід як на тактичному рівні – через Національну

поліцію, що вповноважена протидіяти корупції шляхом виявлення та припинення корупційних виявів, так і на стратегічному рівні – через нову ідеологію відкритості та сервіс-орієнтованості, диференційований підхід у кадровій політиці й ефективні механізми взаємодії із суспільством, що сприяють викоріненню корупції на структурному рівні.

Протягом дев'яти місяців 2018 року працівники органів Національної поліції виявили та направили до суду 7899 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Щодо 5903 із них судами прийнято рішення, притягнуто до відповідальності 3392 осіб.

Одним з найважливіших напрямів протидії корупції є самоочищення МВС та всіх центральних органів виконавчої влади від непрофесійних, долучених до вчинення корупційних дій правоохоронців. Упродовж реформування відбулося безпрецедентне явище – звільнено понад 300 керівників обласного рівня.

Якщо статистика 2013 року свідчила про цілковите несприйняття МВС з боку суспільства (рівень довіри до правоохоронців становив лише 0,8 %), то вже 2018 року завдяки успішному проведенню реформ, відкритості, прозорості та взаємодії відомства із суспільством зафіксовано високий рівень довіри до органів системи МВС: Державної служби з надзвичайних ситуацій (51,1 %), Державної прикордонної служби (50,7 %), Національної гвардії України (48,6 %), Національної поліції (32,9 %).

Довіра суспільства та залучення громадськості до двостороннього співробітництва є запорукою результативності реформи й ефективності роботи правоохоронного відомства.

Сподіваємося, що результати виступів, розгорнутих дискусій, розроблення рекомендацій та узагальнених пропозицій III Міжнародної конференції стануть вагомим підґрунтям для здійснення подальших реформаційних антикорупційних процесів як в органах системи МВС, так і в державному управлінні загалом.

Бажаємо учасникам конференції плідної роботи, натхнення та нових звершень у справі запобігання і протидії корупції!

Черней Володимир Васильович,
ректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

Шановні пані та панове!

Від імені ректорату і Вченої ради Національної академії внутрішніх справ вітаю всіх гостей та учасників наукового зібрання. Серед учасників конференції – експерти Консультативної місії ЄС в Україні та інших провідних міжнародних організацій, представники профільних комітетів Верховної Ради України, фахівці Секретаріату Кабінету Міністрів України, Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, інших державних антикорупційних інституцій та органів виконавчої влади, судді, громадські діячі, а також вчені вищих закладів освіти і науково-дослідних установ правоохоронного спрямування.

Вектор реалізації державної антикорупційної політики в межах компетенції Міністерства внутрішніх справ офіційно визначено Антикорупційною програмою МВС на 2018 рік і Стратегією розвитку Міністерства до 2020 року. Приведення національного законодавства у відповідність до визнаних європейських стандартів сприяє його гармонізації з нормами міжнародного права, уніфікації та реалізації на внутрішньодержавному рівні, зокрема й щодо вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації правоохоронців, які вповноважені виявляти, документувати й розслідувати корупційні правопорушення.

До виконання відповідних завдань безпосередньо долучено й Національну академію внутрішніх справ. На оновленій базі нашого закладу, відповідно до європейських стандартів і міжнародної практики, відбувається кваліфікована підготовка персоналу різних фахових груп.

Спільно з міжнародними експертами запроваджено цільові програми підвищення кваліфікації за новою спеціалізацією «Антикорупційний менеджмент» не тільки поліцейських керівної ланки, а й державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування всіх регіонів України.

За скоригованими планами в академії організаційно вдосконалено всі напрями діяльності, зокрема оптимізовано структуру і штат, проведено профілізацію кафедр і наукових підрозділів (створено нові лабораторії з проблем антикорупційної діяльності та психофізіологічних досліджень). За підтримки керівництва МВС та Національної поліції України здійснюється підготовка курсантів з методик кримінального аналізу (на основі моделей ІЛР і Спільної інтегрованої моделі аналізу ризиків – CIRAM) та комп'ютерної розвідки, які активно використовують у країнах ЄС.

На підставі ретельного аналізу стану протидії корупції узагальнено сучасний міжнародний досвід, видано серію коментарів, підручників, довідників і методичних рекомендацій. У межах роботи конференції презентуємо методичні рекомендації з актуальних питань методики розслідування незаконного збагачення, підготовлену авторським колективом академії та Національної поліції.

Проведено цикл цільових тренінгів, семінарів і конференцій з питань протидії окремим виявам корупційної злочинності, припинення корупційних схем у сфері державних закупівель, забезпечення функціонування інституту викривачів тощо.

Отже, спільними зусиллями іноземних партнерів, урядовців, керівників зацікавлених відомств, громадських активістів і науковців ми спроможні забезпечити системну роботу щодо подальшої реалізації державної антикорупційної політики.

Бажаємо всім учасникам заходу плідної роботи, активного обміну думками, досвідом і здобутками.

Петришин Олександр Віталійович,
президент Національної академії
правових наук України, академік
Національної академії правових наук
України

Шановні колеги!

Національна академія правових наук України вже втретє стає співорганізатором наукового форуму, присвяченого проблематиці боротьби з корупцією. Ця проблема за останній рік не втратила своєї актуальності. Навпаки, нині корупція поширилася на всі сфери й рівні життєдіяльності суспільства та фактично стала його атрибутом. Вона завдає удару політичній системі, економіці, обороноздатності країни, викликає сумніви в населення щодо спроможності державних службовців захищати національні інтереси, а не лише дбати про власне збагачення. Корупція підриває довіру громадян до влади загалом, адже є однією з основних загроз національній безпеці України. Відповідно, усебічне дослідження сутності корупції, причин її виникнення і стійкого відтворення, форм вияву корупційних діянь у сучасному українському суспільстві, вивчення та узагальнення досвіду протидії корупції в різних країнах світу, а також обґрунтування на цій підставі заходів, що сприяють успішній боротьбі із зазначеним явищем, є важливим завданням юридичної науки.

Комплекс питань, пов'язаних із феноменом корупції, сьогодні буде розглянуто в декількох аспектах, з-поміж яких: обговорення проєктів змін і доповнень до законодавства, рекомендацій з практичного здійснення превентивних антикорупційних заходів, шляхів активізації протидії корупційній злочинності та питань підготовки кадрів відповідної спеціалізації з урахуванням положень міжнародно-правових документів і зарубіжного досвіду.

Увагу доцільно акцентувати саме на зарубіжному досвіді. Передусім це політичні, правові та організаційні механізми подолання корупції, що успішно функціонують у деяких зарубіжних країнах, зокрема США, Італії, Швеції, Великій Британії, Ізраїлі, Німеччині, Франції, Сінгапурі, Японії, Китаї, Південній Кореї. Досвід цих країн свідчить, що передумовою успішної боротьби з корупцією є політична воля вищого керівництва держави, організований з боку громадянського суспільства соціальний контроль за системою державного адміністрування, незалежність судової влади. Важливою є також жорстка підзвітність осіб, які наділені владними повноваженнями, перед реально незалежним органом, що здійснює моніторинг діяльності державних службовців, а також наділений повноваженнями щодо притягнення до відповідальності посадовців незалежно від їхнього статусу в ієрархічній структурі влади. Крім цього, значущими є свобода слова, свобода і незалежність засобів масової інформації. Однією з головних складових формування та

реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, передусім їхніх правоохоронних органів.

Звісно, упровадження в Україні зарубіжного досвіду та правових рекомендацій міжнародного співтовариства щодо підвищення ефективності протидії корупції потребує врахування вітчизняних історичних реалій та особливостей національної правової системи. У зв'язку із цим постає завдання висвітлити видову структуру та зміст корупційних процесів саме в Україні, виявити тенденції поширення корупції в умовах становлення й реформування соціальних і політичних інститутів України на сучасному етапі розвитку.

Сподіваюся, що конференція стане важливим етапом науково-методичного розроблення антикорупційної проблематики, зокрема дієвих механізмів протидії корупції. Результати цього заходу стануть підґрунтям для системних інституційних змін, спроможних змінити суспільну свідомість.

Греба Роман Володимирович,
заступник Міністра освіти
і науки України

Шановні колеги!

Проведення на базі Національної академії внутрішніх справ Міжнародної науково-практичної конференції з актуальних питань реалізації державної антикорупційної політики, присвяченої Міжнародному дню боротьби з корупцією, стало вже традиційною подією, що вирізняється актуальністю в науковому середовищі.

Протягом багатьох років українській владі не вдавалося впровадити ефективні реформи, спрямовані на зниження рівня корупції в державі. Відсутність суттєвих зрушень у цьому напрямі засвідчують стабільно низькі оцінки України в міжнародних рейтингах.

Безперечно, жодна країна не позбавлена впливу корупційних чинників, проте ми повинні докласти максимум зусиль для подолання системних ознак цього явища. Головним індикатором результативності наших дій стане рівень добробуту українського народу.

На жаль, освітня та наукова сфери нині означені виявами порушення академічної доброчесності, актуалізацією проблем викриття фактів плагіату, хабарництва й інших заборонених законом видів діяльності недобросовісних учасників освітнього процесу під час навчання, підготовки дисертаційних досліджень і впровадження результатів інших творчих досягнень.

Зазначене зумовлює нагальну потребу в рішучих, послідовних і науково обґрунтованих антикорупційних заходах. Протидія корупції – один із ключових викликів для всіх гілок влади та громадянського суспільства. Саме тому об'єднання зусиль громадськості, освітян, науковців, представників органів державної влади та політиків щодо запобігання цьому протиправному явищу в Україні сприятиме формуванню належного правового інструментарію, здатного ефективно протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Отже, вітаючи організаторів та учасників конференції, бажаємо всім подальших наукових звершень!

Мартиненко Володимир Олександрович,
голова громадської спілки «Центр
запобігання та протидії корупції», голова
Громадської ради при МВС України

Шановні колеги, учасники та гості!

Щиро вітаю всіх присутніх із початком роботи III Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі». Зауважу, що Громадська рада при МВС України стала співорганізатором заходу й цього року.

Український народ довів і продовжує доводити своє право на гідне життя в правовій, демократичній державі з християнськими та європейськими цінностями. Однак сьогодні ставить перед країною низку викликів на шляху її демократичного поступу. Однією з найглобальніших проблем, що гальмують розвиток економіки, є корупція. З огляду на руйнівні наслідки цього явища, ідеться про безпосередню загрозу національній безпеці та суспільному ладу України.

9 грудня 2003 року Генеральна Асамблея ООН підписала Конвенцію проти корупції. Зазначена подія була знаковою, тому цю дату визнано Міжнародним днем боротьби з корупцією.

Важливе значення має надана посадовцям, експертам, фахівцям і науковцям, лідерам громадського руху можливість зібратися саме цього дня для обміну думками, досвідом та напрацюваннями з питань запобігання корупції.

Метою діяльності всіх органів правопорядку є створення загальнодержавної ефективної системи запобігання та протидії корупції на нових засадах формування й реалізації антикорупційної політики.

Безперечно, вітчизняна антикорупційна система потребує оновлення. Розроблено та впроваджено антикорупційне законодавство, створено спеціально вповноважені інституції у сфері запобігання та протидії корупції. Водночас це явище в Україні нині набуло значних масштабів. Чиновники збагачуються, а рівень життя населення знижується. Лише спільними зусиллями вдасться забезпечити надійне підґрунтя для подолання цього явища.

Професіоналізм, патріотизм, знання, вітчизняний і зарубіжний досвід, високі людські якості, потужний науковий та освітній потенціал – усе це є запорукою ефективної модернізації вітчизняної антикорупційної системи, формування в суспільстві нетерпимості до корупції, підвищення рівня довіри населення до влади.

Бажаємо всім учасникам Міжнародної науково-практичної конференції плідної роботи та наукових звершень.

Ковальчук Тетяна Іванівна,
заступник Міністра внутрішніх справ
України, кандидат політичних наук

СТАН ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ОРГАНАМИ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ У 2018 РОЦІ

Корупція залишається однією з найбільших загроз для розвитку демократії в Україні. Вона завдає безумовної шкоди інтересам суспільства й держави загалом. Тому стан протидії корупції постійно перебуває в полі зору Президента України, громадськості, законодавчої, виконавчої та судової влади.

Згідно з рейтингом конкурентоспроможності 2018 року, складеному The World Economic Forum's, який, використовуючи методологію, пов'язану з індексом сприйняття корупції Transparency International, оцінив рівень корупції в 140 країнах за шкалою від 1 до 100, Україна отримала 30 балів, посівши 109 місце.

Також, за результатами опитування, проведеного в серпні 2018 року Фондом «Демократичні ініціативи» спільно із соціологічною службою Центру Разумкова, 91 % громадян вважає корупцію серйозною проблемою України, причому 61 % опитаних переконані у тому, що це – найбільш серйозна проблема, яка заважає розвитку країни. Лише 4 % опитаних визнають, що проблема корупції існує, але вона не надто серйозна, а надуманою цю проблему вважають 0,5 %. За рік, порівняно з 2017 роком, усвідомлення серйозності проблеми корупції істотно зросло: у вересні 2017 року найбільш серйозною проблемою корупцію вважали 44 %, нині ж – 61 %; не надто серйозною у 2017 році – 12 %, сьогодні – 4 %.

МВС провадить боротьбу з корупцією, використовуючи комплексний підхід: як на тактичному рівні – через Національну поліцію, яка уповноважена протидіяти корупції шляхом виявлення та припинення корупційних проявів, так і на стратегічному рівні – через нову ідеологію відкритості і сервісоорієнтованості, диференційований підхід у кадровій політиці та ефективні механізми взаємодії з суспільством, що сприяють викоріненню корупції на структурному рівні.

Зокрема, на тактичному рівні, протягом 9 місяців 2018 року працівниками органів Національної поліції виявлено та направлено до суду 7899 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. По 5903 з них судами прийнято рішення, у т.ч. по 3392 – накладено штраф. Залишок нерозглянутих у судах протоколів на кінець звітного періоду становить 3864.

До відповідальності судами притягнуто 3392 осіб, з яких 326 – державні службовці, 34 – депутати обласних рад, 1395 – депутати

сільських, селищних та міських рад, 309 – особи місцевого самоврядування, 753 – посадові особи юридичних осіб публічного права, 183 – посадові та службові особи районних та 19 – обласних адміністрацій, 195 – працівники органів Національної поліції, 65 – військовослужбовці, 2 – податківці, 34 – працівники державної кримінально-виконавчої служби, 39 – органів цивільного захисту, 12 – ДПСУ, 21 – митники, 4 – судді.

Найбільше корупційних правопорушень виявлено у бюджетній сфері (389), земельних відносин (79), освіти (82), АПК (24), охорони здоров'я (22), транспорту (18), ПЕК (57), довілля (79), фінансово-кредитній системі (34), тощо. За ст. 172-7 КУпАП кваліфіковано 706 порушень, за ст. 172-6 – 2661, 172-4 – 20 та 172-5 – 2. Сума штрафів становить 3 млн 646 тис 959 грн.

Крім цього, протягом 9 місяців 2018 року працівниками органів Національної поліції виявлено 2585 кримінальних корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією, кримінальні провадження за якими закінчені розслідуванням. З них 2557 направлено до суду з обвинувальним актом, у т.ч. 1687 – тяжких та особливо тяжких. У звітному періоді відносно 795 осіб вирок набрав законної сили, 612 осіб засуджено. Однак, судами позбавлення волі застосовано лише до 42 (6,86 %) осіб, що вказує на їх поблажливе ставлення до цього виду злочинів. Також до 13 осіб (2,2 %) застосовано обмеження волі, до 11 (1,8 %) – арешт, до 7 (1,1 %) – громадські роботи. До більшості засуджених осіб (374 або 61 %) судами застосовано штрафи. Крім цього, з числа засуджених 148 (24,1 %) осіб з різних причин звільнено від відбуття покарання, 12 (1,96 %) – амністовано та 31 (5,1 %) – виправдано. В якості додаткового виду покарання 284 особи з числа засуджених позбавлені права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, 28 – позбавлені військового або спеціального звання, рангу або чину, 18 – оштрафовані, у 23 – конфісковано майно.

З числа осіб, відносно яких вирок набрав законної сили, 90 – посадові особи юридичних осіб публічного права та 59, які виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські обов'язки, 76 – державні службовці, 60 – посадові особи місцевого самоврядування, 93 – працівники органів Національної поліції, 15 – посадові особи райдержадміністрацій, 4 – облдержадміністрацій, 27 – податківці, 17 – працівників державної кримінально-виконавчої служби, 6 – органів цивільного захисту, 26 – військові, 18 – працівники ДПСУ, 20 – митної служби, 1 – прокуратури.

Найбільше учинено корупційних правопорушень особами у бюджетній системі (243), у сфері освіти (108), земельних відносин (103), фінансово-кредитній (12), банківській (27) та охорони здоров'я (55), ПЕК (30), АПК (43), довілля (28), транспорту (49) тощо. Найбільше злочинів кваліфіковано за ст. 191 КК України (581), ст. 368 (583), ст. 364 (196), ст. 369 ч. 2 (220), ст. 364-1 (48), ст. 368-3 (25) та ст. 368-4 (17).

Установлена сума матеріальних збитків – 4 млрд 911 млн 605 тис 011 грн, з них відшкодовано 557 млн 071 тис 371 грн.

На стратегічному рівні Міністерством проведено комплексну роботу щодо попередження корупційних проявів шляхом запровадження антикорупційних механізмів:

- приведення нормативно-правових актів до європейський стандартів;
- відміна отримання суб'єктами господарювання численних дозволів;
- внесення змін до критеріїв оцінки роботи;
- використання під час публічних закупівель системи ProZorro;
- створення сучасної системи надання адміністративних послуг, автоматизація усіх процесів;
- запровадження документів з біометричним електронним носієм та автоматизація усіх пов'язаних з цим процесів;
- децентралізація повноважень;
- запровадження електронних сервісів в режимі он-лайн;
- мінімізація контактів суб'єктів звернення з посадовими особами, оптимізація внутрішніх процесів;
- зменшення переліку документів, необхідних для отримання послуг;
- налагодження системи комунікації з громадянами;
- відкритий конкурсний відбір персоналу.

Логічним продовженням розпочатих якісних змін у правоохоронній сфері та запроваджених антикорупційних механізмів стало затвердження Урядом Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ до 2020 року.

Таким чином, МВС здійснює поступовий перехід від тактичних кроків у протидії корупції до боротьби з передумовами виникнення та джерелами існування цього явища. Спільна ефективна діяльність органів системи МВС та інших правоохоронних органів за підтримки громадянського суспільства і за умови реформи судової системи зможуть забезпечити вихід України на європейський демократичний рівень життя.

Список використаних джерел

1. Global Competitiveness Index 4.0. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/competitiveness-rankings/>.
2. Оцінка проблематики корупції в громадській думці. URL: <https://dif.org.ua/article/otsinka-problematiki-koruptsii-v-gromads>.
3. Звіт про стан протидії корупції – за 9 місяців 2018 року. URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm.

Баганець Олексій Васильович,
адвокат, экс-заступник Генерального
прокурора України, кандидат
юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

Варто погодитись із тим, що питання протидії корупції були і залишаються головними для країн, у яких відбувається зміна суспільного ладу відповідно до демократичних стандартів розбудови державності. Проблема боротьби із корупцією залишається до сьогодні актуальною і для України, як держави, яка обрала європейський шлях свого подальшого розвитку.

Всім відомо, що саме за наполяганням наших європейських «партнерів» і заокеанських «донорів» в нашій державі 3 роки тому був створений цілий ряд антикорупційних органів: НАБУ, САП і НАЗК, але в такій кількості, в такому вигляді і з такими надмірними повноваженнями, яких не існує в жодній країні Європи і думаю – в цілому світі! Окрім цього, нас фактично примусили створити і так званий «Вищий антикорупційний суд», аналогу якому в Європі теж не існує, тим більше, що і він, за твердженнями творців і ідеологів його появи у нас також повинен буде допомагати боротись із корупцією! І тому не дивно, що, окрім галасу і піару та паралельно з цим – систематичного порушення норм Конституції, законів України та Європейської Конвенції з прав людини і основоположних свобод, відсутніх результатів у боротьбі з корупцією у вищих ешелонах влади в нашій державі немає і, повірте, не буде в майбутньому, якщо ми не змінимо законодавчі підходи до державної політики на цьому напрямку і не станемо діяти в інтересах саме України, а не дозволяти проводити над українцями будь-яких експериментів.

Зупинюся на основних найбільш гострих проблемах у цьому напрямку. Так, створення в такому порядку, вигляді і з такими необмеженими повноваженнями нових антикорупційних органів як НАБУ і САП, які фактично являються безконтрольними і не несуть будь-якої відповідальності за масове порушення вимог кримінально-процесуального законодавства, а головне – конституційних прав і свобод громадян, не виправдовує суспільних очікувань та коштів, витрачених на їх утримання. Передбачений Законом «Про НАБУ» порядок підбору та призначення як керівників Бюро (особливо) та структурних підрозділів апарату, так і рядових детективів на розрекламованих і нав'язаних ззовні «конкурсних засадах» (де членами конкурсних комісій були непрофесійні та нефахові люди, у т.ч. не тільки без юридичної освіти, а навіть без достатнього життєвого досвіду) призвів до того, що, в основному, до цього правоохоронного органу були відібрані особи без необхідного досвіду

роботи на посадах слідчих і оперативників взагалі або із досить незначним, самі керівники Бюро, їх структурних підрозділів та територіальних управлінь не мають необхідного досвіду роботи на адміністративних посадах, а один із них навіть був іноземцем, який не знає ні нашої мови, ні нашого законодавства, ні наших звичаїв і традицій, а головне – ніколи не буде нести відповідальності за свою діяльність, так як в будь-який момент може покинути свою роботу і виїхати в тому ж напрямку, куди поїхали його земляки – реформатори із системи МВС України.

Ще більш неприйнятними були результати «конкурсу» по підбору керівників САП, на посаду яких претендували два прокурорських працівники, які не знали ні слідчої, ні наглядової прокурорської роботи, тим більше – по здійсненню процесуального керівництва, не мали будь-якого досвіду роботи на адмінпосадах (обидва раніше працювали помічниками районного та міського прокурора), тому взагалі не складно собі уявити, як була ними організована робота по здійсненню нагляду за додержанням законів детективами НАБУ під час здійснення досудового розслідування.

З урахуванням викладеного, про яку боротьбу з корупцією у вищих ешелонах влади можна говорити, якщо законодавець все зробив для того, щоб позитивних на цьому напрямку результатів роботи взагалі не було.

По-перше, як я вже сказав вище, ці антикорупційні органи були укомплектовані професійно не підготовленими особами.

По-друге, визначена їм законом про НАБУ і КПК України підслідність виявилась настільки необмеженою і не конкретною, що насправді детективи НАБУ при сприянні і потуранні антикорупційних прокурорів можуть розслідувати будь-які злочини, які не передбачені ні ст. 45 КК України, тобто не є корупційними, ні вчинені їм підслідними суб'єктами.

Для прикладу. В ч. 5 ст. 216 КПК України чітко передбачено, що «прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться детективами Національного антикорупційного бюро України, своєю постановою може віднести кримінальне провадження у злочинах, передбачених абзацом першим цієї частини ст. 191, 206-2, 209, 210, 211, 354, 364, 366, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 КК України, тобто і при умові, що вони вчинені не найвищими посадовими особами, до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України, якщо відповідним злочином було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободами та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам».

Більше того, ця ж норма КПК України дозволяє детективам НАБУ, з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесені цією статтею до його підслідності, за рішенням

Директора НАБУ та за погодженням із прокурором САП розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів!

Такий вільний вибір кримінальних проваджень для свого розслідування дозволяє детективам відволікатись на розслідування, в основному, злочинів, не для розслідування яких ці органи створювались.

По-третє, є неприйнятним те, що керівник НАБУ фактично виявився безконтрольним, бо не є процесуальною особою у відповідності до роз'яснення ст. 3 КПК, але, систематично розголошує дані досудового розслідування, проте звільнити його із займаної посади у відповідності до Закону «Про НАБУ» неможливо фактично без його згоди. Передбачена цим законом одна така підстава – за результатами зовнішнього аудиту, але і вона не працює і не може бути застосована, так як, не дивлячись на законні вимоги про проведення такого аудиту як мінімум один раз на рік, такий аудит діяльності НАБУ вже не проводиться три роки підряд! І у мене сумніви, що він буде проведений в найближчий час, тим більше, що самі повноваження аудиторів і їх рівень професійної підготовки не дасть будь-яких результатів.

По-четверте, не сприяє активізації і результативності діяльності антикорупційних органів створення так званої антикорупційної прокуратури в складі Генпрокуратури, якою керує заступник Генпрокурора, але він взагалі не підпорядкований Генеральному прокурору, чого немає в жодній країні світу, і в тих же США, які так опікають НАБУ. Таке уособлення і виокремлення антикорупційної прокуратури, яка, начебто, входить до єдиної системи органів прокуратури, але, не підпорядкована ні адміністративно, ні процесуально Генеральному прокурору, є анахронізмом і ніякими закликами та переконаннями щодо можливого втручання в її діяльність з боку Генпрокурора обґрунтовуватись не може.

Все це в цілому призвело не до успішних результатів по боротьбі із корупцією, особливо у вищих ешелонах влади, а до постійних конфліктів між НАБУ і ГПУ, потім ГПУ і САП, далі НАБУ і НАЗК, а тепер вже НАБУ і ГПУ проти САП. І це буде неминуче активізовуватись і надалі, доки не будуть внесені відповідні зміни до законодавства.

А кінцевий результат такої «антикорупційної діяльності» обов'язково проявиться у виправдувальних вироках по корупційних справах, в підтверджених судами фактах порушення прав і свобод громадян, не виключаю і через рішення Європейського суду з прав людини.

Безпалова Ольга Ігорівна,

професор кафедри адміністративної діяльності поліції факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

УРАХУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ЯК КРОК У НАПРЯМІ ПРОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ В УКРАЇНІ

Корупція в Україні поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань і досягнення певних цілей. Масштаби поширення корупції загрожують національній безпеці України. Такий стан справ потребує негайного вжиття системних та послідовних заходів, що мають комплексний характер. В умовах соціально-економічних реформ, які наразі здійснюються в державі, пріоритетними напрямками антикорупційної політики мають стати виявлення причин та усунення умов, що сприяють або можуть сприяти виникненню корупції, а також запобігання спробам їх створити.

Необхідно зазначити, що багато питань, які стосуються запобігання та протидії корупції, потребують законодавчого врегулювання. Поряд із низкою вжитих заходів, реформування вітчизняного антикорупційного законодавства є незавершеним, що є однією з причин неефективного реагування держави та суспільства на загрозу корупції, рівень якої зростає протягом останніх років. У зв'язку із цим розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сьогоденнішому етапі розвитку держави.

З метою впровадження в Україні європейських стандартів життя у сфері публічного адміністрування, зокрема в частині запобігання та протидії корупції, прийнято низку нормативно-правових актів. В рамках виконання рекомендацій експертів Європейської Комісії щодо вдосконалення положень антикорупційного законодавства в Україні у травні 2014 року прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [1]. Даним документом внесено зміни та доповнення до значної кількості нормативно-правових актів, зокрема Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984, Кримінального кодексу України від 05.04.2001, законів України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393, «Про банки і банківську діяльність»

від 07.12.2000 № 2121, «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» від 07.03.2002 № 3099, «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 № 3206 тощо. Підтримуємо точку зору К. В. Берднікової, яка вважає, що прийняті зміни додадуть ефективності системі здійснення фінансового контролю та контролю за дотриманням законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів, а також створять додаткові правові механізми запобігання і протидії корупції серед осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [2, с. 21]. Прийняття даного Закону створило необхідні передумови для посилення антикорупційної боротьби, мінімізації корупційних проявів як у приватному, так і у державному секторі, врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Особливої уваги в контексті виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо запровадження антикорупційних стандартів потребує прийняття у жовтні 2014 р. Закону «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» [3]. У цьому нормативно-правовому акті запроваджено чітку законодавчу та інституційну основу для формування та реалізації антикорупційної політики, орієнтовану на налагодження співпраці органів державної влади та громадськості. В рамках реалізації даної політики передбачається створення в Україні системи прийняття рішень щодо антикорупційної політики, яка буде функціонувати на основі результатів аналізу достовірних даних про корупцію та чинників, які до неї призводять, зокрема статистичних спостережень, моніторингу виконання цих рішень та їх впливу на стан справ з питань запобігання корупції незалежним спеціалізованим органом із залученням представників громадянського суспільства, а також формування суспільної підтримки у подоланні корупції.

У процесі реалізації такого напрямку співробітництва Європейського Союзу та України, як боротьба з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму, прийнято Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Необхідність прийняття даного нормативно-правового акта зумовлена прагненнями України виконати рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансування тероризму (FATF). Проект зазначеного Закону спрямований на забезпечення реалізації положень нових міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансуванням тероризму [4]. Також, як зазначалося у Пояснювальній записці до закону, його метою є виконання домовленостей в рамках угоди «стенд-бай» (SBA) з Міжнародним валютним фондом і урахування

пропозицій до національного законодавства експертів FATF, МВФ та Комітету Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Аналіз основних положень даного Закону дає підстави дійти висновку, що його прийняття стало підтвердженням європейського курсу України та одним із необхідних кроків у напрямку недопущення використання фінансової системи для спрямування кримінальних або навіть законних коштів на терористичні цілі.

Особливої уваги заслуговує Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», ухвалена Президентом України від 12 січня 2015 року № 5/2015. У даній Стратегії окреслено основні заходи (політико-правового, оборонного, безпекового, соціально-економічного та організаційного характеру), реалізація яких дозволить започаткувати та продовжити реалізацію системних реформ у найбільш значущих сферах суспільного життя. Основними векторами, за якими мають відбуватися вказані перетворення, є вектор розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності та вектор гордості. У межах вектору безпеки передбачено реалізацію низки заходів щодо оновлення влади та здійснення якісної антикорупційної реформи (зокрема, шляхом впровадження нових антикорупційних механізмів). Основною метою антикорупційної реформи є суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції [5].

Станом на сьогодні Національним агентством з питань запобігання корупції з урахуванням рекомендацій, наданих Групою держав проти корупції (GRECO) за результатами четвертого раунду оцінювання України, а також рекомендацій, наданих Україні в рамках моніторингу Стамбульського плану дій для країн Антикорупційної мережі країн ОЕСР, підготовлено проект Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки». Необхідність прийняття вказаного нормативно-правового акту зумовлена тим, що не всі положення Закону «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» були виконані у повному обсязі. Зокрема, не вдалося відновити абсолютну довіру суспільства до органів державної влади, а саме до їх спроможності та бажання боротися з корупцією.

Також слід звернути увагу на необхідність розробки та впровадження ефективного механізму протидії корупції в тих сферах, які в сучасних умовах найбільше потребують вжиття першочергових заходів із протидії корупції (зокрема правоохоронній). Особливої уваги потребують правоохоронні органи, ефективна протидія корупції в яких забезпечить дотримання законності у цілому в державі. Ефект від суттєвого зменшення корупції в правоохоронних органах внутрішніх справ неможливо перецінити, оскільки саме від них

залежить якість виконання законів, притягнення до відповідальності правопорушників, рівень боротьби зі злочинами та правопорушеннями, забезпечення законності і правопорядку, охорони та захисту прав, свобод та законних інтересів громадян.

Таким чином, під час формування антикорупційної політики необхідно усвідомлювати, що корупцію як соціальне явище не можна абсолютно подолати. Отже, основні зусилля мають бути спрямовані на вироблення системи заходів, спрямованих на зменшення обсягів корупції; мінімізацію шкідливих (небезпечних) наслідків, що настають у результаті вчинення корупційних правопорушень; обмеження (локалізацію) сфери обумовлення та поширення корупції; посилення відповідальності для учасників корупційних відносин.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13 трав. 2014 р. № 1261-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18>.

2. Берднікова К. В. Зміни антикорупційного законодавства України як крок до адаптації національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3 (9). С. 15–22.

3. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1699-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.

4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1702-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.

5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

Бухтатий Олександр Євгенійович,
головний консультант Головного
департаменту інформаційної політики
Адміністрації Президента України,
доктор наук з державного управління;
Радченко Олександр Віталійович,
головний науковий співробітник
науково-дослідного відділу Національної
академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана
Хмельницького, доктор наук з
державного управління, професор

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ МАС-МЕДІА: СВОБОДА СЛОВА VS ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Статтею 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Разом з тим праву на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань відповідає обов'язок не поширювати про особу недостовірну інформацію та таку, що ганьбить її гідність, честь чи ділову репутацію. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

В цьому аспекті, беручи до уваги зазначені конституційні положення, на нашу думку, повинні забезпечуватися баланс між конституційним правом на свободу думки і слова, правом на вільне вираження своїх поглядів та переконань, з одного боку, та правом на повагу до людської гідності, конституційними гарантіями невтручання в особисте і сімейне життя, судовим захистом права на спростування недостовірної інформації про особу, з іншого боку. Останній аспект набуває особливого значення в умовах протидії військової агресії та захисту державного суверенітету.

Водночас, як констатують сучасні дослідники, шкода від інформаційних маніпуляцій мас-медіа, що її зазнали людина, суспільство і держава, сьогодні реально оцінюється переважно фахівцями національної безпеки, військової справи та соціології. Отже, факт її визнання нібито оминається фахівцями у галузі кримінального права [4].

Для України як держави, що потрапила під вплив масованої інформаційної агресії з боку Російської Федерації, така ситуація виглядає досить дивною, оскільки загальновідомо, що поширення мас-медіа недостовірної інформації («джинса», маніпулювання суспільною свідомістю тощо) відноситься до загроз національній безпеці в інформаційній сфері, а тому ліквідація і попередження таких загроз є пріоритетним питанням як для органів влади, так і для громадськості. Поясненням такої «пасивності» може бути хіба що «репутаційною токсичністю» цієї теми, коли практично будь-які спроби нормативно-правового врегулювання порушеного питання призводять до звинувачень ініціаторів у спробах «знищення свободи слова» та «незалежних мас-медіа».

Водночас, потрібно визнати, що в Україні порушення законодавства та професійної етики у сфері мас-медіа має системний характер, однак ефективної протидії їм й досі не існує. Такої протидії сьогодні навіть не передбачено на рівні стратегій правової політики.

В роботах низки дослідників широко поширеною є думка щодо розгляду суспільства як простору вільних комунікацій, в якому циркулюють різні види соціальних та інформаційних капіталів. Але в цьому аспекті часто взагалі не розглядається економічна природа мас-медіа та можливості зловживання інформаційними свободами з метою отримання неправомірних вигод, у тому числі й фінансових.

Зокрема, О. Бусол пропонує професійний корупційний злочин у сфері масово-інформаційної діяльності розглядати як отримання журналістом неправомірної вигоди за поширення неправдивої, умисно викривленої інформації, виготовлення прихованої реклами, антиреклами тощо на замовлення. Дослідник вважає, що це суспільно небезпечним злочином розгортання інформаційних кампаній з метою цілеспрямованої дискредитації окремих громадян і структур [3].

Варто зазначити, що вітчизняне законодавство взагалі не містить визначення понять гідності, честі чи ділової репутації, оскільки вони є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самотійних об'єктів судового захисту. В роки УРСР Кримінальний кодекс України (з 1960 року) містив визначення дефініції «наклеп» – поширення завідомо неправдивих вигадок, що ганьблять іншу особу.

За роки незалежності в Україні було декриміналізовано поняття «дифамація» – (від лат. *diffamatio* – обмова, ганьблення), яке у праві низки розвинених європейських країн й досі існує та визначається як публічне розповсюдження відомостей, що ганьблять особу. Дифамація може здійснюватися в письмовій (пасквіль) або усній формах. Від наклепу відрізняється тим, що розповсюджуються достовірні відомості.

10 листопада 2015 року змінами до Закону України «Про захист суспільної моралі» було ліквідовано Національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі та передбачалося, що громадський контроль за додержанням вимог законодавства у сфері захисту суспільної моралі здійснюють творчі спілки, які діють у сфері культури та мистецтв, журналістики. Держава забезпечує фінансову підтримку здійснення громадського контролю за додержанням вимог законодавства у сфері захисту суспільної моралі в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. На сьогодні ми маємо визнати відсутність громадського контролю у цій сфері, що, в свою чергу, створює сприятливі умови для розвитку «журналістської» корупції у сфері мас-медіа.

Разом з тим, згадана вище була норма виписана у дусі міжнародного законодавства. Так, Стаття 13 Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції передбачено участь суспільства в антикорупційній діяльності, зокрема державам-учасникам цю участь пропонується зміцнювати за допомогою таких заходів, як:

а) посилення прозорості й сприяння залученню населення до процесів прийняття рішень;

б) забезпечення для населення ефективного доступу до інформації;

с) проведення заходів щодо інформування населення, які сприяють створенню атмосфери неприйняття корупції, а також реалізація програм державної освіти, у тому числі навчальних програм у школах й університетах;

д) повага, заохочення та захист свободи пошуку, отримання, опублікування та поширення інформації про корупцію. Можуть установлюватися певні обмеження цієї свободи, але тільки такі обмеження, які передбачені законом і є необхідними:

i) для поваги прав або репутації інших осіб;

ii) для захисту національної безпеки, або публічного порядку, або охорони здоров'я чи моральності населення [1].

Не вдаючись в аналіз результатів діяльності державних органів, до компетенції яких віднесено функцію із захисту суспільної моралі, зокрема діяльність у сфері медіа [5], потрібно визнати факт процвітання в Україні таких негативних проявів як корупція у сфері мас-медіа («медіа-корупція»), до якої можна

віднести й таке поняття як «джинса» (замовні матеріали) тощо з одного боку, та відсутність результативного й ефективного громадського контролю в сфері мас-медіа, а також неврегульованість питання саморегуляції – з іншого.

Варто відзначити, що за період 2014–2015 років в Україні було значно посилено кримінальну відповідальність з перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Крім того, Законом України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» визначено, що підставами застосування окремих і особливих норм соціального захисту журналістів є такі специфічні риси та умови журналістської діяльності: творчий характер, інтенсивність інтелектуальної праці, її нерегульована тривалість за умов жорсткої регламентації редакційного і технологічного циклу підготовки та випуску видань і програм; суспільно впливове за наслідками значення роботи, висока соціальна відповідальність за свою працю та її результати; постійно значне морально-психологічне навантаження і напруженість, виконання службових обов'язків і реалізація творчих планів у стресових ситуаціях; прояви морально-психологічного тиску, погрози та безпосередні загрозливі дії проти журналіста у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків тощо [2].

Таким чином, вітчизняне законодавство визнає особливості та специфіку професійної діяльності журналістів, гарантує захист від незаконного втручання у цю діяльність, водночас – до сьогодні існує правова лакуна щодо відповідальності за зловживання цими правами і свободами, зокрема стосовно протидії корупційній діяльності у цій сфері.

В якості передмови до висновків, вважаємо за доцільне навести результати дослідження німецької вченої С. Фенглер, яка зазначила, що “журналістська відповідальність є передумовою свободи преси”, та виявила певну закономірність у цій сфері. Так, найбільш вагомими інструментами саморегуляції європейські журналісти вважають настанови компаній (середня оцінка – 3,71 із 5) та медійне законодавство (3,64 з 5). Ці два засоби, як зауважує С. Фенглер, є найбільш нормативними [6].

Грунтуючись на понятійному апараті вітчизняного антикорупційного законодавства, а саме на положеннях Закону України «Про запобігання корупції», якими явище «корупція» визначається як «використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі,

зазначений у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей», вважаємо за доцільне доповнити перелік осіб, які є об'єктом правого регулювання антикорупційного законодавства, і, водночас, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (зокрема, аудитори, нотаріуси, а також експерти, незалежні посередники, члени трудового арбітражу та ін. під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом) [7], категорією «журналісти, працівники засобів масової інформації, засновники (співзасновники) засобів масової інформації та пов'язані особи».

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : конвенція від 31.10.2003 № 867 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 10. – Ст. 506.
2. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 50. – Ст. 302.
3. Бусол О. Медіа-корупція в Україні: проблема криміналізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ippi.org.ua/sites/default/files/16.pdf>
4. Савінова Н. Умисне поширення недостовірної інформації ЗМІ: аргументи на користь потреби криміналізації / Н. А. Савінова. – Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 2(3). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/3_9.pdf.
5. Про внесення змін до Закону України «Про захист суспільної моралі» : закон України від 10.02.2015 № 173-VIII (зі змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2015. – № 18. – Ст. 474.
6. Будківська Г. Саморегуляція медіа: чи потрібна вона журналістам? / Г. Будківська // European Journalism Observatory. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.ejo-online.eu/2277/etyka-ta-yakist>.
7. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 № 1700-VII (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.

Вереша Роман Вікторович,
професор кафедри кримінального та
адміністративного права Академії
адвокатури України, доктор
юридичних наук, доцент

МОТИВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ

Потреби та інтереси, будучи суб'єктивними факторами, які обумовлюють злочинну поведінку, є продуктами розумової діяльності людини, тобто формуються в її свідомості. Саме як продукт розумової діяльності людини вони стають тим спонукальним фактором, який впливає на формування мотивів поведінки – мотиваційний процес. Мотиваційний процес у цілому – це сукупність мотивів і цілей, що формуються та розвиваються протягом життя людини. Усі мотиваційні процеси тісно пов'язані з потребами особи і впливають із змісту останніх.

Мотиваційний процес породжує мотиви конкретної поведінки особи, у тому числі й злочинної. Як правило, можна виокремити такі джерела мотивації злочинної поведінки: пов'язані з антисоціальними цінностями; пов'язані з рисами особистості, які розглядаються як характерологічні, такі, що відображають і інструментальні властивості поведінки, і мотиваційні утворення; пов'язані з потребами біологічного рівня, наприклад сексуальними потягами, без достатнього їхнього опосередкування соціалізованими цінностями і ситуативними факторами.

Мотиви злочинної поведінки як складова її механізму визначають і спосіб задоволення потреб. Отже, для механізму корупційної кримінальної поведінки має значення виникнення наміру вчинити злочин саме на основі потреб та мотивації особи. Для його виникнення та вчинення необхідних для його реалізації діянь можуть мати значення особливі індивідуальні властивості та риси особи, її уявлення про навколишній світ, свідомі та несвідомі прояви, звички і особливості у спілкуванні тощо. Людина реагує на певний факт передусім з тієї позиції, чи є він важливим, цікавим, прийнятним або навпаки. Інколи в літературі на підставі досліджень психофізіологічних даних звертається увага на деякі фізичні відмінності асоціальних осіб від законослухняних [1, с. 303]. У деяких випадках негативна психологічна реакція на подразник (наприклад, страх) виражається у спробі особи віддалити себе від джерела негативних емоцій, а в інших (наприклад, гнів, агресія) – навпаки, реакція спрямовується на сам об'єкт, людина намагається усунути або нейтралізувати його дію. Саме такий намір і реалізується у, власне, акті злочинної поведінки – вчиненні конкретного злочину.

Таким чином, можна виокремити такі аспекти реалізації механізму кримінальної поведінки: 1) виникнення потреби особи, яка обумовлена її інтересами; 2) мотивація кримінальної поведінки, виникнення наміру (прийняття рішення) на вчинення злочину; 3) сам акт поведінки, який об'єктивує суб'єктивні (психологічні) ознаки механізму кримінальної поведінки.

Також потрібно зазначити, що на, власне, злочинну поведінку, яка полягає в реалізації наміру на вчинення конкретного злочину, впливає конкретна життєва ситуація. Вважається, що така зовнішня ознака, як конкретна життєва ситуація, діє опосередковано, через риси характеру, вольові та емоційні якості, ціннісні характеристики свідомості, мотиваційну сферу і сферу потреб. Кожна така життєва ситуація так чи інакше позначається на внутрішніх (суб'єктивних) психічних процесах конкретного суб'єкта. Тому можна погодитися з положенням про те, що конкретна життєва ситуація опосередковується психологічними структурами особистості [2, с. 60].

Отже, здебільшого суб'єктивний характер елементів та ознак кримінальної поведінки особи підкреслює необхідність встановлення її механізму для всебічного і повного визначення суб'єктивної сторони складу конкретного злочину.

Потрібно зазначити, що на генезу механізму кримінальної поведінки впливають усі фактори, які виступають її детермінантами. Можна назвати такі групи факторів, що обумовлюють вчинення злочину: соціально-демографічні, кримінально-правові, соціальні прояви у різних сферах життєдіяльності (соціальні зв'язки), моральні властивості, психологічні та фізіолого-біологічні характеристики. На нашу думку, всі ці фактори можна поділити на три основні групи: біологічні, психологічні та соціальні.

У цілому, біологічний та психологічний фактори є суб'єктивними, оскільки залежать від особистісних характеристик суб'єкта злочину. Соціальний же фактор є переважно об'єктивним, оскільки залежить не стільки від особистісних якостей, скільки від впливу зовнішніх факторів навколишнього середовища. Тому постає питання про те, чи зводиться суб'єктивна сторона складу злочину лише до якостей (властивостей) особистості злочинця, чи вона залежить поряд з останніми також і від певних зовнішніх факторів?

До ознак особистості злочинця відносять соціальні, біологічні та психічні характеристики. З огляду на це, у межах встановлення значення суб'єктивної сторони складу злочину особливої актуальності набуває чітке визначення її зв'язку з особистістю злочинця з точки зору біолого-психологічних та соціальних особливостей. Це дозволить виявити залежність наявності (відсутності) суб'єктивної сторони складу злочину в конкретному діянні від особливостей особистості злочинця.

У кримінальному праві зазначається, що злочин є результатом взаємодії якостей особистості злочинця і ситуації вчинення злочину.

Але самі факт і характер сприйняття об'єктивних (зовнішніх) факторів, що утворюють певну життєву ситуацію, залежать від особистісних якостей людини. Зокрема, зауважимо, що психологічна структура правомірної та злочинної поведінки є типовою за формою (має однакові компоненти), але різною за змістом. Людина у процесі своєї життєдіяльності активно взаємодіє із зовнішнім середовищем, формуючи в процесі такої взаємодії як умови свого життя, так і власну особистість. Соціальна роль, що являє собою результат людської активності, – це конкретна суспільна функція людини, обумовлена її місцем у системі суспільних відносин, належністю до певної соціальної групи, взаєминами з іншими людьми, соціумом і державою в різних сферах життя.

Отже, визначення внутрішнього алгоритму прийняття рішення впливає на актуалізацію процесів самопізнання і залежить від об'єктивних (зовнішніх) факторів. Найважливішим методологічним і практичним завданням є ампліфікація, тобто детальне пояснення процесу прийняття рішення щодо вчинення злочинного діяння. На нашу думку, саме через актуалізацію внутрішнього конфлікту суб'єкта корупційного злочину щодо прийняття рішення про вчинення злочинного діяння відбувається детермінація, яка визначає характер вибору дії в ситуації прийняття самого рішення.

Список використаних джерел

1. Buikhuisen W., Bontekoe E. H. M., Plas-Korenhoff C. V. D., Bumen van S. Characteristics of Criminals: The Privileged Offender. International Journal Law and Psychfarry. 1984. Vol. 7. P. 301–313.

2. Блажівський Є. М. Кримінологічний аналіз злочинної поведінки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. № 12. С. 56–61.

Вознюк Андрій Андрійович,
завідувач наукової лабораторії з
проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НА ШЛЯХУ ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

У законі про кримінальну відповідальність створено цілу систему норм, спрямованих на забезпечення кримінально-правової протидії корупції. Однак слідча та судова практика свідчить про певні труднощі, що виникають під час їх застосування, значна частина яких пов'язана з недостатньою якістю відповідних кримінально-правових норм.

1. Передусім, недосконалим видається перелік корупційних злочинів, визначений у примітці до ст. 45 КК України. Корупційними в «чистому вигляді» визнаються переважно окремі злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст. 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК України), а також злочини, передбачені ст. 210 та 354 КК України. Важко зрозуміти таку логіку, коли підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України), підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України), підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України), є корупційним злочином, а підкуп виборця, учасника референдуму (ст. 160 КК України) – ні.

До корупційних законодавець відносить також окремі злочини у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем. Однак, досить сумнівною видається позиція, відповідно до якої корупційними варто визнавати злочини, передбачені ст. 262 та 308 КК України, навіть у випадку їх учинення шляхом зловживання службовим становищем. Окрім цього, є злочини, що можуть бути вчинені службовою особою з використанням службового становища, які не належать до корупційних. Це торгівля людьми (ч. 2 ст. 149 КК України), перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ч. 3, 4 ст. 157 КК України), порушення авторського права і суміжних прав (ч. 3 ст. 176 КК України), вимагання (ч. 2 ст. 189 КК України) тощо. Не кажучи вже про те, що окремі злочини, які вчиняються службовими особами з використанням службового становища, не містять у відповідних заборонних кримінально-правових нормах необхідної кваліфікуючої чи особливо кваліфікуючої ознаки. У зв'язку з цим виникає запитання чи доцільно такі діяння відносити до корупційних?

Формуючи підслідність Національного антикорупційного бюро України законодавець у ч. 5 ст. 216 КПК України до неї відніс зокрема злочини, передбачені ст. 206-2, 209, 211, 366-1 КК України, однак ці злочини, відповідно до примітки ст. 45 КК України, не належать до корупційних.

2. Особам, які вчинили корупційні злочини, у КК України встановлено низку обмежень, зокрема, щодо звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування, а також зняття судимості. Жодній іншій категорії суб'єктів злочинів (наприклад, особам, що вчинили злочини в організованих формах співучасті чи терористичні злочини) таких обмежень не передбачено. Незрозуміло чим обґрунтовується така позиція законодавця.

Окремі з таких заборон обмежують можливості правоохоронних органів ефективно використовувати позитивні післязлочинні дії особи, яка вчинила корупційний злочин, у його розслідуванні. Наприклад,

заборона, передбачена ст. 75 КК України, на звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадках засудження за корупційний злочин перешкоджає ефективному використанню інституту угод в кримінальному провадженні під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

3. Актуальним є пошук оптимальної концепції врахування участі службових осіб, які, використовуючи владу або службове становище, долучаються до створення та функціонування злочинних об'єднань під час кваліфікації злочинів, диференціації кримінальної відповідальності й індивідуалізації покарання.

Нині участь службової особи в діяльності злочинних об'єднань можна кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України, зі злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Наведена кваліфікація зумовлена тим, що в разі вчинення цих злочинів службовою особою з використанням службового становища йдеться про ідеальну сукупність злочинів – одним діянням учиняють два і більше різних за характером і ступенем суспільної небезпеки злочинів.

За таких обставин найбільш повно й об'єктивно враховують ступінь і характер суспільної небезпеки участі службової особи з використанням влади або службового становища в злочинах, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України. Однак недолік цього правила полягає в тому, що не всі форми використання службовою особою службового становища у створенні злочинних об'єднань й участі в них нині можна кваліфікувати як злочин у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Наприклад, зловживання владою або службовим становищем задля сприяння учасникам злочинного об'єднання, учинене не з метою одержання неправомірної вигоди, не можна кваліфікувати за сукупністю злочинів, визначених у ст. 255, 257, 2583, 260 КК України, з одного боку, і злочину, передбаченого ст. 364 КК України, – з іншого.

Вивчення сучасної української та зарубіжної кримінально-правової доктрини дає змогу виокремити чотири можливі способи розв'язання проблеми повного врахування участі службових осіб у діяльності злочинного об'єднання під час кваліфікації злочинів, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України, диференціації кримінальної відповідальності й індивідуалізації покарання.

Перший полягає у включенні до складів злочинів, передбачених вказаними нормами, кваліфікуючої ознаки – «учинення злочину з використанням службовою особою службового становища». У зв'язку з цим слід з'ясувати, чи потребують такі діяння кваліфікації за сукупністю зі злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Не можна погодитись із позицією В. Я. Громка, відповідно до якої за наявності підстав такі діяння слід кваліфікувати за сукупністю статей, якими

передбачено відповідальність за специфічний вид злочину, учинений службовою особою, та ст. 364 або ст. 3641 КК України [1, с. 195]. За такої кваліфікації відбувається подвійне інкримінування службовій особі участі в певних видах злочинів. З одного боку, така участь уже враховано у кваліфікованому чи особливо кваліфікованому складі злочину, що передбачає вчинення його службовою особою, а з іншого – ці самі дії кваліфікують за ст. 364 або ст. 3641 КК України.

Найбільш виразним у цьому контексті є досвід Білорусі. У примітці 1 до глави 35 «Злочини проти інтересів служби» КК Білорусі зазначено, що службова особа, яка використовувала свої владні чи інші службові повноваження для вчинення злочину, не названого в цій главі, несе відповідальність за сукупністю злочинів. Правило про сукупність злочинів не застосовують, якщо вчинення службовою особою злочину передбачено як ознака іншого злочину [2].

Реалізація другого способу передбачає вдосконалення диспозицій статей, що встановлюють кримінальну відповідальність за незаконне використання службовою особою влади чи службового становища (передусім ст. 364, 365 КК України). Нині зловживання владою або службовим становищем можна констатувати лише за наявності трьох умов: 1) використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби; 2) учинення цього діяння з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи; 3) завдання істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Причому мета одержання неправомірної вигоди значно обмежує це діяння. Таким чином, учинення його без наміру одержати неправомірну вигоду, наприклад, задовольняючи інші особисті інтереси або інтереси третіх осіб (як це було в попередній редакції статті), не становить складу злочину, передбаченого ст. 364 КК України [3, с. 146–151]. У зв'язку з цим нині в судовій практиці наявні випадки, коли участь службових осіб у злочинних об'єднаннях не враховують під час кваліфікації.

Певні недоліки має також ст. 365 КК України, оскільки суб'єктом передбаченого нею злочину є не будь-яка службова особа, а лише працівник правоохоронного органу, що також значно обмежує можливість притягнення до відповідальності інших службових осіб юридичної особи публічного права.

Третій варіант розв'язання проблеми передбачає доповнення ч. 1 ст. 67 КК України новою обставиною, яка обтяжує покарання, – «учинення злочину з використанням службовою особою службового становища». Визнання учинення злочину з використанням службовою особою службового становища обставиною, що обтяжує покарання недостатньо враховує суспільну небезпеку участі службових осіб у вчинення злочинів, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України,

оскільки передбачає можливість лише незначного збільшення покарання в межах санкцій відповідних статей.

Існує ще один нестандартний – четвертий варіант розв’язання розглядуваної проблеми. Ідеться про виключення з усіх статей Особливої частини КК України такої кваліфікуючої ознаки, як учинення злочину службовою особою з використанням службового становища.

Питання уніфікованого посилення кримінальної відповідальності за злочини, учинені шляхом службових зловживань (за аналогією з КК Білорусі), М. І. Хавронюк пропонує вирішити шляхом скасування в усіх статтях Особливої частини КК України ознак, які обтяжують відповідальність і стосуються вчинення злочину «службовою особою», «особою, яка є представником влади», «службовою особою із зловживанням службовим становищем», «службовою особою з використанням службового становища» тощо, доповнивши водночас ст. 364 приміткою такого змісту: «5. Умисне вчинення службовою особою з використанням влади чи службового становища будь-якого злочину, передбаченого цим Кодексом, тягне відповідальність за сукупністю злочинів, передбачених ст. 364 і відповідною іншою статтею цього Кодексу. Причому вчинення такого злочину визнається істотною шкодою, передбаченою ч. 1 ст. 364. Правило про сукупність злочинів не застосовується, якщо вчинення службовою особою злочину передбачене як ознака іншого злочину» [4, с. 242–243].

Натомість В. Я. Громко, розвинувши цю ідею, пропонує більш досконалий варіант розв’язання проблеми, зокрема шляхом відмови від відповідної кваліфікуючої ознаки з одночасним вирішенням цього питання в окремій нормі (в ст. 18 КК України). У разі вчинення особами, передбаченими в ч. 3, 4 ст. 18 КК України, а також особами, що надають публічні послуги, шляхом зловживання своїм службовим становищем (повноваженнями) злочинів, спеціальним суб’єктом яких вони не є, учений пропонує кратно збільшити межі основних покарань, визначених санкцією статті (частини статті), що передбачає відповідальність за цей злочин [1, с. 10, 196, 197]. Таким чином, найбільш прийнятним слід вважати четвертий варіант розв’язання проблеми, оскільки він оптимально повно та об’єктивно враховує участь службових осіб у створенні й діяльності злочинних об’єднань із використанням службового становища.

Список використаних джерел

1. Громко В. Я. Вчинення злочину службовою особою як обставина, що обтяжує відповідальність за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. 224 с.

2. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-З по состоянию на 19 июля 2016 г. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=HK9900275#load_text_none_1.

3. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність службових осіб за участь у злочинах, передбачених ст. 255, 2583, 260 Кримінального кодексу України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 146–151.

4. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 552 с.

Гвоздецький Віктор Демидович,
член президії Асоціації ветеранів
Міністерства внутрішніх справ
України, доктор юридичних наук,
професор

КОРУПЦІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СТАНУ СУСПІЛЬНОГО ОРГАНІЗМУ В УКРАЇНІ

Зазначу: корупція є відображення стану суспільного організму. А тому її визначення як «параметра», що засвідчує рівень розбалансування соціального механізму, у своїй основі, має реальний ґрунт, хоч і не розкриває абсолютно всіх факторів існування цього негативного явища.

На мій погляд суспільна небезпека корупції полягає в тому, що вона: призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ; поглиблює соціальну нерівність громадян; збільшує соціальну напругу в суспільстві; порушує принцип соціальної справедливості; ускладнює доступ громадян до соціальних фондів і перешкоджає користуванню ними, істотно звужуючи рівень соціального захисту; створює підґрунтя для викрадення цих фондів; нищить суспільні цінності; формує протиправний образ життя, укорінює одну з найгірших форм регламентації суспільних відносин; підриває авторитет держави; завдає шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільством.

Корупція, спотворюючи суспільні відносини, порушує нормальний порядок речей у суспільстві, починаючи із порушення службового обов'язку і тягне за собою порушення інших суспільних відносин. Вона є одним із основних чинників роздвоєння суспільства, умовно кажучи, на офіційне і неофіційне.

Внаслідок корупції в рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них базується на правових та моральних засадах, інша – на використанні протиправних засобів. Що стосується корупції, то такими засобами є підкуп, зловживання службовим становищем, неправомірне надання (отримання) пільг і переваг, використання влади для незаконного заволодіння чужим майном тощо. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення функціонують у неофіційній системі, в

якій панує своя система цінностей, свої цілі і засоби їх досягнення, де відносини між людьми складаються не за діючими законами держави, а як було модним ще донедавна – «за поняттями». Через протиправність своєї діяльності вони не можуть показати суспільству свої корумповані відносини, оскільки у такому разі має відбутися відповідна реакція правоохоронних органів на їх протиправні дії. Водночас суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення не можуть діяти без офіційної підсистеми. Для них вона є обов'язковою передумовою встановлення корумпованих відносин. Тобто, щоб зловживати владою їй потрібно мати, потрібно посідати відповідну посаду в органах державної влади, місцевого самоврядування, бути наділеним певними повноваженнями, мати можливість їх офіційно використовувати. Отже офіційна підсистема є прикриттям неофіційної підсистеми. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення для досягнення своїх протиправних цілей використовують надані законом повноваження, офіційний статус використовується ними для ухилення від передбаченої законом відповідальності. У такому разі корупцію можна визнати тінню легітимної влади, частину влади, уражену корупцією – тіньовою владою.

Повністю позбутися системи неофіційних, у тому числі корумпованих відносин не вдалося ще жодному суспільству. Протидія корупції має за мету локалізувати протиправні відносини, згорнути вплив неофіційної підсистеми на функціонування суспільства.

Оцінюючи ситуацію в Україні, маю зазначити, що співвідношення офіційної і неофіційної підсистем свідчить про надзвичайно небезпечну ситуацію, що склалася.

Прийняте Верховною Радою України 14 жовтня 2014 року антикорупційне законодавство значною мірою мало б сприяти ефективній протидії корупції в Україні. Безумовно, і адміністративне, і кримінальне законодавство потребує певного удосконалення з огляду на вимоги часу і значні масштаби корупції. Особливо хотів би звернути увагу на необхідності прийняття нормативного документу, який би регулював прояви лобізму, що, на жаль, не знайшло свого відображення у цьому законодавстві. Немає такого закону і досі.

Наголошу, що корупція в державі має чимало негативних наслідків в усіх сферах діяльності країни. Зокрема, очевидні політичні негативні наслідки. Вони виявляються в тому, що вона (корупція) безпосередньо впливає на формування владних інститутів, організацію діяльності та функціонування органів державної влади. Значною мірою визначає політичну і соціальну сутність влади. Впливає на визначення політики держави і прийняття конкретних політичних та інших рішень. Змінює сутність політичної влади, знижує рівень її легітимності як всередині держави, так і на міжнародній арені. Підриває політичну систему, дестабілізує її. Породжує відчуження влади і народу, знижує залежність держави від її громадян.

Підпорядковує державну владу приватним та корпоративним інтересам, у тому числі інтересам корумпованих угруповань і кланів.

Кілька слів про економічні наслідки корупції. Вони проявляються в тому, що вона (корупція) підриває економічну систему держави. Дискредитує економічні реформи. Порушує основні засади господарської діяльності. Перешкоджає надходженню внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Є причиною фінансових криз. Порушує конкурентні засади економіки, сприяє розвитку недобросовісної конкуренції. Сприяє монополізації економіки.

Перешкоджає розвитку ринкових відносин, передусім малого та середнього підприємництва. Сприяє криміналізації та тінізації доходів, легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом. Призводить до необґрунтованого підвищення собівартості продукції. Викривляє принципи проведення приватизації. Скорочує надходження до бюджету. Ускладнює економічні відносини з іншими державами, міжнародними організаціями.

Важливо назвати правові наслідки корупції. Вони проявляються у порушенні правових принципів функціонування держави та її окремих інститутів – верховенство права, законності, невідворотності відповідальності тощо. У суттєвому обмеженні конституційних прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб. У грубому порушенні встановленого законом порядку здійснення повноважень посадовими особами і службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування та прийнятті ними неправових, незаконних рішень. У поширенні серед громадян, у тому числі службовців публічної сфери управління, правового нігілізму. В зниженні рівня розвитку інституту правової держави. Корупція дискредитує право як універсальний регулятор суспільних відносин, перетворюючи його в засіб задоволення приватних та корпоративних інтересів.

Особливо хочу наголосити, що корупція змінює сутність правоохоронної діяльності відповідних правоохоронних органів, які у разі корумпування їхніх посадових осіб, перестають виконувати функцію охорони права і перетворюються в інструмент розправи над невинними особами або інструмент неправомірного задоволення особистих чи групових інтересів певних осіб, у тому числі самих посадових (службових) осіб правоохоронних органів.

Унаслідок корупційного впливу на суддів, в основу рішень по справах, що перебувають у їх провадженні, кладуться не передбачені законом підстави, які базуються не на обставинах справи, а зумовлені корупційними відносинами.

Як повідомляє Спеціалізована антикорупційна прокуратура у Facebook, 23 квітня 2018 року суддю Голосіївського райсуду Києва затримали під час отримання неправомірної вигоди. 24 квітня 2018 року судді повідомлено про підозру у вчиненні злочину,

кваліфікованого за ч.3 ст. 368 Кримінального кодексу України («Отримання неправомірної вигоди»).

Також про підозру повідомлено і його спілнику, яким виявився колишній суддя цього ж суду.

На мій погляд, приведені мною аргументи і факти підтверджують, що корупція є відображення стану суспільного організму в Україні і тому правоохоронним органам і нам з Вами, науковцям, необхідно враховувати при виконанні антикорупційного законодавства держави.

Гребенюк Максим Васильович,
керівник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, кандидат юридичних наук, доцент

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ефективне виявлення та запобігання корупції потребує належного законодавчого забезпечення, формування дієвої антикорупційної системи, належної реалізації державної антикорупційної політики, вжиття превентивних заходів щодо запобігання корупції в органах публічної влади. Динамічна розбудова такого механізму в Україні має відповідати міжнародним стандартам і передовій світовій практиці. Україна приєдналася до міжнародного антикорупційного руху, ратифікувавши низку міжнародно-правових документів і розробивши на їх основі національне антикорупційне законодавство.

Проте, цікавим у цій площині залишається досвід держав ЄС, які оголосили тотальну війну корупції, особливо серед чиновників та державних службовців. Перш за все, для євроспільноти важливим й актуальним є нормативно урегулювати стандарти поведінки державних службовців з метою запобігання виникненню корупційних ризиків. У країнах ЄС стандарти поведінки державних службовців містяться у спеціальних актах, які отримали загальну назву – Кодекси поведінки державних службовців.

Цікаво, що у Великобританії поведінка державних службовців регламентується Етичним кодексом державного службовця. Він, з одного боку, регламентує етику професійної діяльності службовців від надання послуг населенню до політичних консультацій міністрам, з іншого, – визначає взаємні обов'язки службовців і міністрів. Так, Етичний кодекс складається з двох частин: вимог до службової діяльності міністрів і вимог до решти службовців [1].

У Франції етичні правила поведінки державних службовців закріплені в Законі «Про етику, права та обов'язки державних службовців» від 20.04.2016 [2]. Відповідно до цього закону основними принципами діяльності державних службовців є: неупередженість, сумлінність, чесність, повага до громадян. Також у цьому документі визначено механізм захисту державних службовців, які повідомляють про корупцію або конфлікт інтересів. Перший розділ Закону містить положення щодо етичної поведінки державних службовців: запобігання конфлікту інтересів; державний службовець не може займатися іншими видами діяльності; положення щодо Комітету з етики державної служби [3].

Крім того, 9 грудня 2016 р. у Франції було прийнято Закон «Про прозорість, боротьбу з корупцією та модернізацію економіки» (скорочено його називають «Sapin II» – на прізвище Міністра економіки та фінансів), яким визначено такі правила антикорупційної діяльності: запроваджено механізми внутрішнього контролю та належного захисту інформаторів; передбачено відповідальність за невиконання антикорупційних вимог і підкуп іноземних посадових осіб; створено реєстр так званих «представників інтересів», до якого повинні бути внесені юридичні особи, асоціації, неурядові організації, що активно та цілеспрямовано взаємодіють із посадовими особами, які беруть участь у розробці нормативно-правових актів і визначенні державної політики; закріплено процедуру прозорості отримання фінансування політичними партіями з точки зору їх джерел походження і розмірів; закріплено обов'язкове інформування Президента та Прем'єр-міністра у разі виявлення будь-яких суперечностей у декларуванні доходів, витрат членів Уряду [4].

Натомість, у Франції існує Центральна міжвідомча служба по запобіганню корупції при Міністерстві юстиції, яка координує спеціальні антикорупційні підрозділи кримінальної поліції, МВС, прокуратури, митної служби і податкової інспекції. Особливість антикорупційної політики у цій країні полягає в тому, що тут багато уваги приділяють профілактиці корупції, а саме вихованню державних менеджерів, формуванню антикорупційної професійної етики. Створена навіть урядова комісія з деонтології (вчення про мораль і моральність). Комісія контролює колишніх держслужбовців і стежить за тим, щоб вони не використовували колишні «зв'язки» на новій роботі.

Таким чином, система антикорупційних заходів у Франції першочергово спрямована на контроль діяльності державних службовців всіх рівнів влади спеціалізованими органами, що мають чіткий розподіл повноважень, при цьому головною вимогою є прозорість процедур у державних і приватних організаціях, їх діяльності та фінансуванні [5].

Висновки. Залежно від рівня корумпованості інститутів держави в країнах ЄС існує два варіанти щодо організації органів по боротьбі з

корупцією. Перший тип – було здійснено розширення функціональних обов'язків існуючих правоохоронних органів. Це країни з низьким рівнем корупції, перш за все країни Північної Європи. Другий тип – створені спеціалізовані правоохоронні органи по боротьбі з корупцією. Так, в Румунії вже майже два роки функціонує Національне антикорупційне управління, що переслідує по корупційних справах мало не всю румунську еліту – від місцевих чиновників до колишнього прем'єр-міністра, а також суддів Конституційного суду.

Виходячи із викладеного можна констатувати, що система цінностей у країнах ЄС формується таким чином, що державна політика будь-якої країни спрямована на максимальне подолання та викорінювання корупції та будь-яких її проявів. Наприклад, у Фінляндії в законодавстві існує поняття «посадове хабарництво» яке передбачає не тільки отримання матеріальної вигоди, а також лобіювання інтересів певної особи під час виборчої кампанії з боку державних службовців. Купівля на гроші громади лісопилного агрегату у фірми родича державного службовця у муніципалітеті також вважається корупційним діянням. У Швеції згідно із Положенням про подарунки, нагороди та винагородження» зазначається, що державний службовець не має права навіть обідати за рахунок бізнесмена.

У країнах ЄС спостерігається прозорість у роботі органів державної влади та управління. Будь-який громадянин має право відправити запит у податкову та отримати відомості про доходи і прибутки, наявні транспортні засоби та борги будь-якого державного службовця, незалежно від його посади та звання. Також в ЄС отримали поширення заохочення фінансового характеру у рамках повідомлення поліції про підозри щодо незаконного збагачення посадовців. Шалених масштабів отримав впроваджений механізм тиску громадськості на поведінку службовців та різноманітні етнічні кодекси, мінімальне порушення норм яких приводить до суспільного резонансу та обурення спільноти.

В Україні, постановою Кабінету Міністрів України від 22 березня 2017 року № 163 були визнані такими, що втратили чинність Правила етичної поведінки державних службовців, що потребує активізації заходів державної антикорупційної політики, спрямованої, перш за все, на прискорення схвалення цих правил у новому форматі, виходячи із кращих практик європейського досвіду.

Список використаних джерел

1. Правила етичної поведінки державних службовців (досвід країн Європейського Союзу та США): інформаційна довідка. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29069.pdf>.
2. Loi relative à la déontologie et aux droits et obligations des fonctionnaires. URL: <http://www.senat.fr/dossier-legislatif/pjl15-041.html>.

3. Правила етичної поведінки державних службовців (досвід країн Європейського Союзу та США): інформаційна довідка. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29069.pdf>.

4. Литвинский Д. Иммуниет иностранных государств от взыскания во Франции. Новый французский закон Сапэн 2. 2017. URL: https://zakon.ru/blog/2017/1/31/immunitet_inostrannyh_gosudarstv_ot_vzyiskaniya_vo_francii_novyy_francuzskij_zakon_sapen_2.

5. Трепак В. Система заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 193–201.

Джафарова Олена В'ячеславівна,

професор кафедри адміністративної діяльності поліції Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ІНСТИТУТ ВИКРИВАЧІВ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

У чинному українському антикорупційному законодавстві з імплементаційними основними положеннями конвенцій ООН і Ради Європи, рекомендаціями Групи держав Ради Європи проти корупції основну увагу акцентовано на функціонуванні інституту викривачів – осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції або інформують про порушення вимог антикорупційного закону. Вагомим чинником у подоланні корупції є ставлення суспільства до цієї проблеми, але результати досліджень засвідчують, що значна частина населення не кваліфікує певні види поведінки як корупційні [1, с. 8]. Такий стан пояснюється високим ступенем лояльності населення до фактів корупції, засудженням фактів повідомлень про корупцію як поведінки, яка суперечить етичним нормам, страхом бути покараним за повідомлення про підозру в корупції. Ризик корупційних проявів значно зростає в середовищі, в якому особи, які повідомляють про корупційні порушення, не отримують підтримки та захисту суспільством і державою. Варто звернути увагу, що на міжнародному рівні питання щодо захисту інституту викривачів у сфері запобігання та протидії корупції передбачено у ст. 22 Кримінальної [2] та ст. 9 Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією [3].

Безпосереднє звернення до Конвенції ООН проти корупції дає можливість вказати, що держави-учасниці повинні передбачити можливість включення до своєї внутрішньої правової системи належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно та на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про будь-які факти, пов'язані зі злочинами, передбаченими цією Конвенцією, від будь-якого несправедливого поводження.

В той же час, більшість країн світу питання захисту осіб, які повідомляють про вчинення корупційних порушень, мають законодавче врегулювання на рівні спеціальних законів. Відповідно до правової регламентації цього питання, захисту підлягають викривачі, які повідомляють не лише про вчинення корупційних, але й інших порушень внутрішнього законодавства країни. До таких країн належать, зокрема, Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія, Велика Британія, Японія, Південно-Африканська Республіка, Республіка Сербія тощо. В той же час, світові стандарти у сфері захисту викривачів свідчать про те, що кожна держава самостійно вибудовує цей захист з урахуванням особливостей національного законодавства та системи права [4, с. 22].

В той же час, в нормах законодавства України щодо запобігання та протидії корупції протягом останніх років мало безпосереднє закріплення інституту викривача, але зверталась увага на особу, яка добросовісно, за відсутності корисливих мотивів, мотивів неприязних стосунків, помсти, інших особистих мотивів, повідомляє про порушення вимог Закону іншою особою, а у подальшому у Законі України «Про запобігання корупції» присвячено цілий розділ питанням їх захисту.

Варто звернути увагу, що інститут викривача є по суті реалізацією права громадян на звернення, яке закріплено в ст. 40 Конституції України та Закону України «Про звернення громадян», оскільки, право на звернення є важливим конституційно-правовим засобом захисту та однією з організаційно-правових гарантій дотримання прав і свобод громадян.

Особливість суб'єкта звернення полягає в тому, що особа повинна перебувати у правовому зв'язку з установою чи посадовою особою, яка безпосередньо здійснює публічно-владу діяльність (безпосередньо працює на підприємстві установі, організації; мала намір вступити на службу (роботу) чи звільнена зі служби тощо).

У чинному Законі України «Про запобігання корупції» чітко визначено, що викривач – це особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою [5]. В той же час, питанню державного захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, присвячено лише сім пунктів статті ст. 53 Закону. Такий підхід законодавця до надзвичайно важливого питання захисту викривачів призвів до недостатнього розвитку зазначеного інституту в Україні. Адже викривачі наражаються на небезпеку, оскільки вони ризикують кар'єрою, особистим добробутом і навіть життям заради викриття корупції та інших суспільно небезпечних діянь. Водночас реальний захист викривачів може гарантувати тільки чітко виписаний нормативно-правовий акт, систематизовані положення якого дозволять створити дієвий механізм для розкриття суспільно необхідної інформації. Саме такий шлях вбачається оптимальним при

вдосконаленні правового регулювання суспільних відносин щодо запобігання корупції, зокрема, при розкритті інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам. Це дозволить викривачам стати найбільш надійним та ефективним джерелом інформації про зловживання з боку влади [6, с. 27].

В умовах сьогодення, є слушним розроблення Національним агентством з питань запобігання корупції проекту Закону України «Про захист викривачів корупції», який визначає правові та організаційні засади державного захисту викривачів корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції».

У Проекті Закону деталізовано поняття «викривач» та введено поняття «прирівняні особи», які для цілей цього Закону прирівнюються до викривачів (близькі особи, члени сім'ї викривача, особи, які не здійснювали повідомлення про корупцію, але брали участь у виявленні, запобіганні, припиненні або розкритті таких порушень, крім працівників правоохоронних органів та осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення). У законі закріплено чіткий критерій – наявність «обґрунтованого переконання» для визначення кола осіб, які підпадають під дефініцію «викривач» і мають відповідний правовий захист. Викривач має уважно ставитися до інформації, яку повідомляє, та пам'ятати, що він надає інформацію на власний розсуд і відповідальність. Викривач має бути обґрунтовано переконаний у тому, що інформація, яку він повідомляє, є достовірною, інакше йому не буде надано державний захист, у тому числі якщо він не доклав зусиль, щоб перевірити достовірність інформації, маючи таку можливість. Слід також ураховувати критерій обґрунтованості переконання особи в достовірності інформації про корупційне правопорушення, а саме: вжити особою заходів з метою отримання доказів корупційного правопорушення, про яке повідомляється; пріоритет публічного інтересу особи, яка повідомляє про порушення, над особистою образою.

В той же час, основними напрямками реалізації державної політики у сфері захисту викривачів повинно бути: 1) формування у суспільстві атмосфери нетерпимості до проявів корупції та позитивного ставлення до викривачів; 2) запобігання переслідуванню викривачів у зв'язку з повідомленнями про корупцію; 3) надання правової та іншої допомоги викривачам та прирівняним особам; 4) проведення постійного моніторингу виконання актів законодавства у сфері захисту викривачів; 5) періодичний перегляд законодавства у сфері захисту викривачів та його постійне вдосконалення.

Реалізація вищезазначеного, буде сприяти захисту інституту викривачів, як одного із дієвого чинника у запобіганні та протидії корупції в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції: матер. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.). Київ : НАВС, 2018. 174 с.
2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/994_101.
3. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/994_102.
4. Бурак М. В. Міжнародний досвід у сфері захисту викривачів. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції: матер. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.). Київ : НАВС, 2018. С. 20–22.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18>.
6. Герасименко Л.В. Генеза правового захисту викривачів в Україні. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції: матер. круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.). Київ : НАВС, 2018. С. 26–27.

Джу́жа Олександр Миколайович,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Тичина Дмитро Михайлович,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ВІКТИМОЛОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОРУПЦІЇ

Корумповані мережі тісно пов'язані з організованою злочинністю [1, с. 198]. Ресурси, отримані у результаті експорту металів, функціонування транспорту, зв'язку, енергетики, лісового господарства, оптової торгівлі і фінансування військових замовлень Збройних Сил і т.п., розподіляються за схемами корупційних мереж.

До складу корупційних мереж належать:

- комерційні та фінансові структури, що реалізують одержані вигоди, доходи, пільги;
- державні службовці, які забезпечують відповідні рішення;
- силове прикриття (кришування) з боку корумпованих працівників органів Міністерства внутрішніх справ України [2, с. 39], Служби безпеки України [3, с. 13], прокуратури, фіскальної й фінансової служби та інших силових відомств.

На вищому рівні розробляються схеми проведення спеціальних операцій, для чого проводяться спільні наради, як напівлегальні, так і нелегальні. Найбільші корупційні мережі належать Міністерству

фінансів, Міністерству економіки, Мін'юсту, Фіскальній службі, судам. У судах всіх рівнів, кримінальних і загальної юрисдикції, діють стандартні всім відомі розцінки на виконання тих чи інших дій, прийняття тих чи інших рішень. Особливо корумповані господарські суди. Корумповані мережі найбільш проявляються у сфері будівництва й реконструкції будівель і споруд, приватної, зарубіжної фінансової та матеріальної допомоги. Мережі формуються навколо всіх українських природних монополій, зокрема, Нафтогаз України і Міністерство інфраструктури.

У результаті побудови потужних корупційних мереж на високому і «найвищому» рівнях «низова корупція» виявилася відірваною від них і продовжує існувати за рахунок поборів з населення. Українська корупція все більше «світлішає», тобто, набуває форм повсякденної, звичайної справи. Зростає толерантність по відношенню до неї. За даними опитування, проведеного у 2018 році газетою «Економічна правда» на питання: «Чи доводилося Вам давати хабар? (якщо були відповідні умови) від респондентів були отримані такі відповіді: при влаштуванні на роботу – 60 % бізнесменів; 40 % – службовців; при влаштуванні дитини до школи – 50 % бізнесменів; 50 % – службовців; при вступі до інституту відповідно 70 і 60 %; перебуваючи в лікарні – 82 і 35 %; у військкоматі з приводу призову в армію – 75 і 60 %; в разі притягнення до кримінальної відповідальності – 80 і 70 %; при отриманні квартири, житла – 60 і 40 %; при реєстрації або продовження реєстрації фірми – 88 і 46 %; при розмитненні вантажів – 97 і 42 %; при отриманні водійських прав, реєстрації автомобіля, проходженні техогляду – 81 і 66 % [4].

Віктимологічне моделювання корупції – відносно новий напрям кримінології та віктимології, спрямований на створення моделей віктимності жертв корупційних злочинів з метою вироблення заходів з надання своєчасної віктимологічної допомоги жертвам корупції [5].

Сьогодні віктимологічна модель корупції виглядає наступним чином. Це заохочення громадянами та представниками юридичних осіб використання уповноваженими особами свого службового становища (статусу) і посадових повноважень для незаконного отримання матеріальних благ і переваг. При вчиненні корупційного злочину можна говорити про так звані двосторонні угоди, під час яких «покупець» отримує можливість використовувати державну структуру в своїх цілях, а чиновник «продає» свої службові повноваження, послуги громадянам або представникам приватного бізнесу.

Модель корупційної віктимності можна визначити як потенційну здатність громадянина або представника приватного бізнесу стати жертвою корупційного злочину в силу певних особистісних властивостей або віктимогенних обставин.

Віктимологічна допомога жертвам корупції – це заходи, які здійснюються міжнародними, державними і недержавними

структурами щодо надання правової та психологічної підтримки жертвам корупції.

Як явище корупція проявляється у безлічі корупційних злочинів. Корупційна злочинність є кримінологічною категорією, яка являє собою сукупність злочинів, що безпосередньо зазіхають на інтереси державної влади та публічної служби, вчинених публічними особами і виражаються в незаконному отриманні ними матеріальних благ і переваг, а також надання ним таких благ і переваг.

Оскільки віктимологія вивчає жертв корупційних злочинів, у них передбачається наявність потерпілого – фізичної особи, хоча говорячи про жертву в широкому сенсі слова, слід розуміти, що від корупційної злочинності страждають і соціальні групи, і суспільство, і держава [5, с. 177].

Крім жертв корупції в системі державної служби вітчизняне кримінальне законодавство дозволяє вивчити жертв корупційних злочинів, вчинених особами, які виконують управлінські функції в інших сферах життєдіяльності суспільства.

Корупція в нашій країні охопила багато сфер влади і управління. Крім того, вона одночасно руйнує моральні підвалини громадянського суспільства. У цьому полягає віктимогенність корупції, оскільки масштаби її значущі з числа осіб, які займаються підкупом.

Жертвами корупційної злочинності стають громадяни, представники ділових кіл, які звертаються в урядові та парламентські кола, правоохоронні органи, а також структури і відомства, пов'язані з розглядом і вирішенням питань приватизації, фінансування, кредитування, здійснення банківських операцій, створення і реєстрації комерційних організацій, ліцензування та квотування зовнішньоекономічної діяльності, розподілу фондів, проведення земельної реформи.

Відзначимо й таку віктимологічну тенденцію: бажання населення давати хабарі сьогодні убуває, незважаючи на їх зростаючий попит в бюрократичному апараті.

Так, віктимологічні дослідження показують, що місць, куди несуть хабарі представники ділових кіл, стало значно менше. Однак, все ж залишається одна проблема – суми хабарів надмірно зросли через монополізацію ринку хабарів.

Сутність віктимологічної безпеки жертв корупції полягає у захищеності потенційних жертв корупційної злочинності від первинного і (або) повторного корупційного впливу.

У зарубіжних країнах рівень забезпеченості державних службовців дозволяє успішно здійснювати свої обов'язки, будувати фінансові плани на майбутнє, хоча і не є високим. У такий віктимологічній ситуації чиновник застережений державним забезпеченням від потенційної можливості брати хабар, не поставивши під удар власну кар'єру. Відповідно і громадяни, які звертаються до

такого чиновника, свідомо захищені від впливу віктимогенних чинників корупції.

Коли в нашій країні вдасться знайти таке рішення і зробити чиновника самодостатньою фігурою, то це буде забезпечувати віктимологічну безпеку населення від корупційної злочинності.

Усе вищевикладене дає підставу вважати, що віктимологічна реабілітація жертв корупції – це система взаємопов’язаних і взаємообумовлених державних заходів, спрямованих на відновлення порушених прав жертв корупційної злочинності, а також на компенсацію заподіяної шкоди і відновлення їх ділової репутації.

Список використаних джерел

1. Багрий-Шахматов Л. В. Соотношение коррупции, рэкета и организованной преступности. Юридична освіта і правова держава. 1997. С. 196–200.

2. Гадойбоев С. А. Поняття і причини корупції серед особового складу органів внутрішніх справ України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 5. С. 36–40.

3. Менделеев Д. Корупция для служебного пользования. Зеркало недели. 2016. № 16 (262). С. 13.

4. Корупція в Україні. Експрес аналіз за результатами опитування / Економічна правда. 2018. URL: <http://www.epravda.com.ua/>

5. Джужа О. М. Запобігання злочинам: кримінологіко-віктимологічна парадигма: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 331 с.

Дралюк Іван Миколайович,

заступник начальника Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ФБР США З ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ СПЕЦСЛУЖБИ

Законом України «Про національну безпеку України» внесено зміни до Закону України «Про Службу безпеки України», відповідно до яких СБ України позиціонується як державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. При цьому, частиною 5 статті 3 вказаного Закону встановлено, що загрози національній безпеці України визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань

національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України [1].

Отже, на Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру, що визначаються у Стратегії національної безпеки України та інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються РНБО України і затверджуються указами Президента України.

Зазначене вище, дозволяє зробити висновок, що існуюча на сьогодні функціональність спецпідрозділів по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю за своїм змістом узгоджується із завданнями, які покладені на вітчизняну спецслужбу та кореспондується із завданнями, що виконують більшість спецслужб країн членів ЄС та НАТО.

Аналіз діяльності європейських спецслужб та спецслужб країн-членів НАТО вказує на той факт, що вони мають у своєму арсеналі Також функції з протидії організований злочинності.

Для прикладу, слід зазначити, що за напрямом боротьби з організованою злочинністю працюють наступні спецслужби: Служба внутрішньої безпеки Естонії (КАРО – КАПО), Румунська служба інформації (SRI– PCI), Агентство внутрішньої безпеки Польщі (ABW – ABB), Словацька інформаційна служба (SIS – CIC), Інформаційна служба безпеки (BIS – ICB) Чеської Республіки, Агенція розвідки та безпеки (SOVA – APB) Республіки Словенія, Головне управління внутрішньої безпеки (DGSI – ДЖСІ) Франції, Державне агентство національної безпеки (ДАНС – ДНАБ) Республіки Болгарія, Національна розвідувальна служба (EYP – НРС) Грецької Республіки., Поліція безпеки (DP – ПБ) Латвійської Республіки, Агентство безпеки та розвідки (SOA – АБР) Хорватії, Федеральне відомство захисту Конституції та боротьби з тероризмом (BVT – БФТ) Республіки Австрія, Федеральне відомство захисту Конституції (BfV – БФФ) ФРН, Служба національної поліції та безпеки Ірландії (Garda Síochána – СНПБ).

У США головним підрозділом Міністерства юстиції, на яке безпосередньо покладена серед іншого також й функція протидії організований злочинності є Федеральне бюро розслідувань (FBI-ФБР).

Сьогодні, для України вкрай актуальною внутрішньою загрозою національній безпеці становить поширення організованої злочинності, яка негативно впливає на здатність інститутів держави ефективно виконувати покладені на них функції та завдання, вносить дезорганізацію в суспільстві, що нівелює його спроможність до розвитку та створює підґрунтя до поширення гібридної війни зі Сходу країни та інші її території. У цьому контексті вато згадати Стратегію з подолання транснаціональної організованої злочинності США,

прийняту у липні 2011 року, яка визначає одним зі своїх завдань зменшення рівня організованої злочинності від рівня загроз національній безпеці до керованої проблеми у сфері громадської безпеки [2; 3].

Вказаний висновок також підтверджується тим, що у п. 3.9 Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, схваленої РНБО України та затвердженої Указом Президента України від 14 березня 2016 року №92/2016 зазначено, що після трансформації Служба безпеки України зосереджуватиметься на вирішенні завдань, зокрема щодо протидії злочинам, що створюють загрози державній безпеці України, викриття і протидії транснаціональним та міжрегіональним організованим злочинним угрупованням, боротьби з проявами організованої злочинності у різних сферах [4].

Положеннями Воєнної доктрини України, схваленої РНБО України та затвердженої Указом Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015, передбачено, що у розв'язанні завдань із забезпечення воєнної безпеки України, підготовки її до збройного захисту Служба безпеки України реалізує функції боротьби з тероризмом, контррозвідки, протидії розвідувально-підривній діяльності іноземних спеціальних служб, протидії корупції та організованій злочинності. Останнє, напряду детермінує і закріплює чинні функціональні завдання для спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБ України у сфері боротьби з організованою злочинністю та у сфері протидії корупції.

Отже, проведений аналіз більшості функціональних завдань, що визначені на законодавчому рівні для вітчизняної спецслужби – Служби безпеки України, а також зміст її повноважень, вказує на те, що вони переважно співвідносяться з аналогічними завданням, що стоять перед ФБР США, що були вище ґрунтовно розглянуті та проаналізовані. Останнє, не спростовує, а лише підтверджує тезу про те, що позитивний досвід організаційно-правового забезпечення діяльності ФБР США у сфері протидії організованій злочинності може бути використаний для визначення, конкретизації та деталізації українською спецслужбою, у ході її реформування, власних поточних та перспективних повноважень, їх обсягу та змісту у вказаній сфері.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 132.
2. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 95.
3. Strategy to combat transnational organized crime. July 2011. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov>.

4. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджена Указом Президента України від 14 берез. 2016 р. № 92/2016. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 52.

Дрозд Олексій Юрійович,

т.в.о. завідувача докторантури та
аспірантури Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИЧИН КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Протидія корупції в Україні є одним із найважливіших державних завдань. З моменту проголошення незалежності України корупція розглядається як пряма загроза національній безпеці, стабільності та економічному зростанню держави. Негативні наслідки корупції полягають у тому, що вона розмиває такі важливі конституційні засади, як принципи соціальної справедливості та рівності всіх перед законом. Корупція підриває довіру людей до влади, дискредитує ринкові механізми розвитку конкуренції та запобігання монополізму в економіці, сприяє лобіюванню законодавчих і нормативних актів, масштабним зловживанням і злочинності [1]. То ж що взагалі представляє собою «корупція», як явище?

Сучасне сприйняття корупції сформувалося у ХХ ст. Саме у цей час корупція стала розглядатися як один із ризиків розвинутого суспільства. Оскільки дотепер ані в українському законодавстві, ані в міжнародних правових актах не існує однозначного визначення терміна «корупція», для того щоб уявити всю багатогранність досліджуваного явища, наведемо різні формулювання, узяті як з вітчизняних, так і з закордонних джерел. У «Великому тлумачному соціологічному словнику Collins» наведене таке визначення: «Корупція – відмова від очікуваних стандартів поведінки з боку представників влади заради незаконної особистої вигоди» [2]. В Оксфордському політичному словнику вказується, що корупція може процвітати як у демократичному суспільстві, так і в тоталітарному. По-перше, вона яскраво виявляється під час виборів, а в Радянському Союзі корупція зосереджувалася навколо чорного ринку й правлячої партії, у якій посади й привілеї купувалися [3].

Різняться підходи щодо визначення поняття «корупція» і серед вітчизняних науковців. Так, С. С. Рогульський пропонує правовий термін «корупція» визначити як незаконне прийняття майнових та немайнових послуг, благ і переваг особами, що уповноважені на виконання державних функцій, або особами, що відповідно до закону прирівнюються до них, з використанням свого правового статусу та пов'язаних з ним можливостей, а також підкуп зазначених осіб

шляхом незаконного надання їм фізичними та уповноваженими представниками юридичних осіб цих благ, послуг та переваг з метою отримання від осіб, уповноважених на виконання державних функцій, або осіб, що привірюються до них, певних привілеїв [4, с.10]. С. В. Невмержицький вказує, що корупція – це, в першу чергу, соціально-політичне явище, головною особливістю якого є використання посадовими особами законодавчої, виконавчої та судової влади, а також громадських об'єднань, установ і організацій господарського управління всіх форм власності свого службового становища для одержання матеріальних цінностей, послуг чи пільг для себе або третіх осіб [5, с.44]. При цьому дослідник слушно наголошує, що корупція охоплює економіку, політику, культуру, етику, мораль, усю соціальну сферу, тобто за своєю сутністю це багатоскладове соціально-політичне явище, важливою ознакою якого є обумовлена цими обставинами поведінка суб'єкта правопорушення [5, с. 362].

Тож, із вказаного вище витікає, що корупція – це в першу чергу соціальне явище, яке негативно впливає на суспільні, економічні та політичні процеси в нашій державі. При цьому корупційні діяння вчиняються, зазвичай державними службовцями під час проходження ними служби у відповідних органах державної влади, з метою отримання ними особистої вигоди. Не заперечуючи наукову цінність досліджень, присвячених інституту проходження державної служби, варто відзначити фрагментарність, відсутність системності та цілісності його розуміння. Підходи більшості дослідників до вивчення проблем проходження державної служби, як правило, зводяться до їх аналізу в межах або трудового, або адміністративного права, без приділення суттєвої критичної уваги вивченню подвійної правової природи даного інституту. Практично всі без винятку адміністративісти та трудовики наголошують на тому, що державна служба – це комплексний інститут, і у своїх наукових дослідженнях звертаються до наукових напрацювань один одного. Водночас, всі вони практично не приділяють увагу проблемам розмежування та узгодження норма адміністративного і трудового права в регулюванні відносин державної служби в Україні. Такий стан справ призводить до того, що одні й ті самі аспекти державної служби адміністративістами розглядаються як предмет адміністративно-правового регулювання, а теоретиками трудового права, відповідно – трудо-правового регулювання. Така концептуальна помилка не дозволяє у повній мірі усвідомити всю сукупність проблем правового регулювання проходження державної служби як нормами трудового, так і нормами адміністративного права. Вона є основною причиною не лише виникнення наукових дискусій з приводу належності тих чи інших відносин державної служби до предмету відповідної галузі права, але й до відсутності єдиного бачення основних шляхів реформування інституту проходження державної служби. Як наслідок, більшість

практичних питань, які стосуються правового, організаційного, кадрового та іншого забезпечення проходження державної служби залишаються не достатньо дослідженими. Не розробленість зазначених проблем у теорії, негативно позначається на правотворчій діяльності, обумовлює прийняття не виважених, недосконалих і суперечливих правових актів. Внаслідок цього гальмується процес реформування інституту проходження державної служби та його адаптація до стандартів Європейського Союзу, а також знижується ефективність нормативно-правових актів, що його регулюють. Все це у своїй сукупності призводить до підвищення рівня корупції в державі.

Щоб отримати бодай приблизне уявлення про масштаби наслідків відсутності належного правового регулювання інституту проходження державної служби в Україні, пропонуємо результати соціологічного дослідження, в якому приймали участь не лише державні службовці, але також різноманітні фахівці у галузі права. Прогнозовано велика кількість респондентів з негативного боку відмітила високий рівень корумпованості державних службовців. Більшість із них розцінюють її як масштабне явище, яке становить загрозу національній безпеці країни. Першопричиною виникнення і росту корупції респонденти називають егоїстичні мотивації поведінки частини державних службовців, а також у тих умовах, що породжують у них прагнення до наживи шляхом використання владних повноважень і службового становища. У зв'язку з цим можна сказати, що корупція – явище скоріше психологічне, пов'язане з внутрішнім світом чиновників, що переходять грань моральності на певний час або залишаються за цією гранню назавжди [6, с. 4].

Розділились погляди респондентів і на основні причини поширення корупції в органах державної влади. Так, більшість опитаних державних службовців цілком прогнозовано вважають основною причиною корупції низький рівень фінансового, матеріально-технічного, ресурсного та іншого забезпечення діяльності державних службовців; сприйняття громадянами корупції як звичного явища і, як наслідок, її тотальне поширення в усіх сферах суспільного життя; недоліки чинного законодавства, що дають можливість державним службовцям по різному трактувати одні й ті ж норми закону; наділення державних службовців занадто широким колом дискреційних повноважень. На думку фахівців у галузі права, поширенню корупції в органах державної влади сприяють такі фактори: прагнення державних службовців до незаконного особистого збагачення; недоліки діяльності органів, які покликані вести боротьбу з корупцією; відсутність відкритості та прозорості в діяльності більшості органів державної влади; закритий характер виконання службових повноважень та прийняття управлінських рішень; відсутність належного контролю за діями та рішеннями державних

службовців; ускладнена процедура притягнення державних службовців до відповідальності, і, як наслідок, їх тотальна безкарність.

Узагальнення результатів проведеного нами опитування ще раз доводить, що незважаючи на суттєвий науковий доробок з проблемних питань правового регулювання інституту проходження державної служби, необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень у цій сфері є надзвичайно актуальною, зокрема це стосується питання протидії корупції. При цьому, в першу чергу, перегляду та переоцінці підлягає цілий ряд науково-теоретичних поглядів на сутність і зміст корупції під час проходження державної служби. Концептуального переосмислення потребують першооснови, підґрунтя і навіть ідеологія цього правового інституту.

Завершуючи представлене наукове дослідження варто відзначити, що причини виникнення корупції в нашій державі можуть бути різними та мати різну природу походження. Саме тому законодавцю потрібно боротись з корупцією не як з явищем. Необхідно в першу чергу приділяти увагу першопричинам її виникнення, тобто дивитись в глибину окресленого проблемного питання. Тільки викоринивши причини виникнення корупції можна говорити про ефективні кроки боротьби із нею.

Список використаних джерел

1. Мовчан А. В. Актуальні проблеми протидії корупції в Україні. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 1. С. 116–121. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2017_Movchan.pdf
2. Большой толковый социологический словарь : в 2 т. / под ред. Д. Джери, Дж. Джерри ; [пер. с англ.]. М. : Вече, 2001. Т. 2. 528 с.
3. Бондаренко С. В. Коррупированные общества. Ростов н/Д. : Ростиздат, 2002. 368 с.
4. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 19 с.
5. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02. Київ, 2009. 408 с.
6. Мухин А. А., Козлов П. А. «Семейные» тайны или неофициальный лоббизм в России. М. : ЦПИ, 2003. 304 с.

Дударець Руслан Миколайович,
заступник начальника Головного
слідчого управління Національної
поліції України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

В умовах реформування сучасного українського суспільства є вкрай актуальним дослідження проблем запобігання та протидії корупції в аспекті законодавчого забезпечення цієї діяльності.

До того ж при поглибленні соціально-політичної та фінансово-економічної кризи в Україні корупція є серйозною загрозою національній безпеці держави. Вона стала одним із негативних чинників, що істотно впливає як на функціонування окремих органів публічної влади, так і на зниження ефективності діяльності системи правоохоронних органів.

За останні три роки відбулися певні законодавчі та організаційні зміни, які могли б зменшити рівень корупції в Україні, але створені органи та агенції, як і ухвалене антикорупційне законодавство, поки що не запрацювали належним чином.

Як свідчить практика, вчинення корупційних правопорушень нерідко стає можливим через суттєві вади українського законодавства. Тому одним із найефективніших заходів запобігання корупції є проведення антикорупційної експертизи, яка покликана виявити та усунути корупціогенні фактори, що містяться у Законах України та інших відповідних нормативно-правових актах. При цьому це повинно обов'язково стосуватися і чинних правових актів у разі виявлення реальних схем, які застосовуються з використанням тих чи інших «лазівок» у законодавстві. Відповідно, на всіх рівнях влади держава в особі відповідних органів повинна вживати дієвих заходів щодо забезпечення прийняття якісного законодавства.

На сьогодні здійснення зазначених експертиз регламентується статтею 55 (Антикорупційна експертиза) Закону України «Про запобігання корупції», відповідно до якої, обов'язкова антикорупційна експертиза здійснюється Міністерством юстиції України, крім антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, внесених на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України, яка здійснюється Комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого належить питання боротьби з корупцією.

Так, види такої експертизи за критерієм її обов'язковості можуть бути:

1. Обов'язковою, яка здійснюється двома суб'єктами:
 - Міністерством юстиції України;
 - Комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання боротьби з корупцією, – щодо проектів нормативно-

правових актів, внесених на розгляд Верховної Ради народними депутатами України.

2. Не обов'язковою, яка здійснюється:

Національним агентством з питань запобігання корупції за його ініціативою – щодо проектів нормативно-правових актів, що вносяться на розгляд Верховної Ради або Кабінетом Міністрів України. Для проведення Національним агентством з питань запобігання корупції антикорупційної експертизи Кабінет Міністрів України надсилає йому проекти усіх відповідних нормативно-правових актів. Громадська рада при Національному агентстві з питань запобігання корупції залучається до проведення ним антикорупційної експертизи;

громадська антикорупційна експертиза – самостійно або на замовлення чи за ініціативою фізичних осіб, юридичних осіб, громадських об'єднань або їх членів чи уповноважених представників – щодо будь-яких чинних нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів.

Порядок і методологію проведення антикорупційної експертизи, а також порядок оприлюднення її результатів визначають:

Міністерство юстиції – щодо експертиз, які проводяться ним;

Національне агентство з питань запобігання корупції – щодо експертиз, які проводяться ним;

фізичні особи, громадські об'єднання, юридичні особи, які проводять громадську антикорупційну експертизу – щодо експертиз, які проводяться ними.

Слід зазначити, що це питання є вкрай важливим, оскільки експертизи без методології її проведення не буває.

На сьогодні відомі такі методології:

Методологія проведення антикорупційної експертизи, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 23 червня 2010 р. № 1380/5;

Методологія проведення громадської антикорупційної експертизи: загальні засади (розроблена у 2012 році за підтримки Програми розвитку ООН громадськими експертами);

Методологія проведення громадської антикорупційної експертизи (розроблена Центром політико-правових реформ в 2014 році та удосконалена у 2016 році).

В основі методології здійснення антикорупційної експертизи є виявлення корупціогенного фактору, а також з обов'язкове подальше розроблення рекомендацій стосовно їх усунення. У широкому розумінні корупціогенний фактор – це здатність відповідного положення закону, нормативно-правового акта чи сукупності таких положень сприяти вчиненню чи збільшенню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією. Фактично це положення, які надають можливість не виконувати антикорупційні правила і порушувати заборони; уникати контролю, інших примусових антикорупційних заходів; діяти у «непрозорий»

спосіб (використовувати «схеми»); уникати відповідальності і покарання.

При цьому суттю антикорупційної експертизи повинно бути саме наукове прогнозування можливості використання положень нормативно-правових актів, проектів нормативно-правових актів, які можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень. Пронаявність в нормативно-правовому акті, проекті нормативно-правового акта корупціогенних факторів свідчать відповідні індикатори корупціогенності, які виявляються саме під час здійснення відповідної антикорупційної експертизи.

На першому етапі з метою попередження та припинення корупції достатньо спрямувати зусилля на виявлення колізійних положень інших законів та підзаконних актів та їх проектів, які суперечать вимогам, заборонам та обмеженням, визначеним Законом України «Про запобігання корупції».

У той же час слід розуміти та враховувати під час здійснення антикорупційних експертиз, що для попередження всіх корупційних правопорушень засобами антикорупційної експертизи виявлення самих лише колізій недостатньо – їхня корупціогенність може бути обумовлена багатьма іншими факторами.

Саме тому є вкрай важливим здійснення антикорупційної експертизи з метою виявлення корупціогенних факторів до моменту налагодження корупційних «схем» та набрання чинності відповідними законами України чи нормативно-правовими актами, оскільки в подальшому не потрібно буде вживати заходів щодо їх усунення.

Відповідно, викликом сьогодення є створення постійного науково-експертного забезпечення протидії корупції з метою вивчення та впровадження в життя зарубіжного досвіду такої протидії, зокрема діяльності антикорупційної експертизи.

Нині є достатньо підстав вважати, що антикорупційна політика, а також стратегія й тактика протидії корупції в Україні не є науковою. Тож гострою є потреба наближено до європейських підходів у вирішенні проблем боротьби з корупцією розробити та прийняти ряд законів України, у тому числі про кримінологічну експертизу нормативно-правових актів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції» режим доступу/ - Режим доступу :<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Відповідальність за корупційні діяння, правові засади відшкодування збитків, завданих внаслідок їх вчинення : навч.-метод. матеріали / Ю. В. Баскакова, В. М. Гаврилюк, П. В. Качанова, Г. О. Усатий ; упоряд. О. В. Жур. –К.: НАДУ, 2013. – 108 с.
3. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів / [Д. О. Калмиков, Д. В. Сінченко, О. О. Сорока,

М. І. Хавронюк, Г. Л. Шведова]; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : ФОП Москаленко О.М., 2017. – 242 с.

4. Методичні рекомендації: Управління корупційними ризиками при прийнятті кадрових рішень у сфері управління, що належить до видання Міністерства внутрішніх справ / МВС, ДНДІ /, 2017. – 42 с.

Загинець Зоя Аполлінаріївна,
начальник відділу кримінально-
правових дисциплін Інституту
спеціальної підготовки Національної
академії прокуратури України, доктор
юридичних наук, доцент

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Проблема боротьби з корупцією є однією з найбільш важливих у нашій державі, що обумовлено віднесенням корупції до актуальних загроз національній безпеці України. Відповідну загрозу несуть не лише власне корупційні злочини, а й злочини, які умовно можна назвати квазікорупційними, які помилково не були віднесені законодавцем до корупційних. До них належить і декларування недостовірної інформації (ст. 3661 КК). Враховуючи те, що вказаний вище злочин не є корупційним, у випадку його вчинення винувата особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності.

За даними судової статистики у 2016 р. за вчинення злочину, передбаченого у ст. 3661 КК, набрали законної сили вироки відносно 3-х осіб. Жодна з цих осіб не була засуджена, всі вони були звільнені від кримінальної відповідальності: в одному випадку – у зв'язку з дійовим каяттям, у двох випадках – з інших підстав. У 2017 р. кількість осіб, відносно яких набрали законної сили обвинувальні вироки збільшилася та становила 78 осіб. З них лише 7 осіб було засуджено за вчинення злочину, передбаченого у ст. 3661 КК. Стосовно 71 особи справи були закриті у зв'язку зі звільненням від кримінальної відповідальності (67 осіб – у зв'язку з дійовим каяттям, 2 – у зв'язку зі зміною обставини, 2 – з інших підстав). Виходячи з аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень, кількість осіб, які у 2018 р. були звільнені від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого у ст. 3661 КК, буде істотно більшою порівняно з 2017 р.

Для аналізу та узагальнення судової практики у частині застосування до осіб, які вчинили злочин, передбачений у ст. 3661 КК, нами було вивчено 18 судових рішень (ухвал), відповідно до яких винуваті особи звільнялися від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обставини та 3 ухвали, відповідно до яких прокурору було відмовлено у задоволенні його клопотання про звільнення особи, яка

вчинила злочин, від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки.

Як вбачається з ухвал судів, відповідно до яких приймалося рішення про закриття кримінального провадження відносно особи, яка вчинила злочин, передбачений у ст. 3661 КК, у зв'язку зі звільненням від кримінальної відповідальності з причини зміни обстановки, суди під зміною обстановки визнавали, як правило, подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (16 ухвал або 89%). При цьому в одних випадках суди вказували, що у зв'язку з цим діяння втрачало суспільну небезпечність (5 ухвал), а в інших – що особа перестала бути суспільно небезпечною (9 ухвал). Інколи в ухвалях відсутня конкретизація того, на що вплинула зміна обстановки: на втрату діянням суспільної небезпечності чи на втрату особою суспільної небезпечності (2 ухвали).

У двох з проаналізованих нами ухвал суд дійшов висновку, що у зв'язку зі зміною обстановки особа перестала бути суспільно небезпечною, оскільки на момент постановлення процесуального рішення вона припинила виконувати функції держави або місцевого самоврядування.

Відмовляючи прокурорам або обвинуваченим у задоволенні клопотань про закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням від кримінальної відповідальності через зміну обстановки відносно особи, яка вчинила злочин, передбачений у ст. 3661 КК, суди мотивували це тим, що сторонами не надано доказів того, що кримінальне правопорушення, вчинення якого інкримінується обвинуваченому на час розгляду кримінального провадження втратило суспільну небезпечність. Із заявленого клопотання не вбачається, яка обстановка існувала під час вчинення обвинуваченим злочину, що спонукала останнього до його вчинення, не зазначено об'єктивні умови життя та діяльності, в яких він перебував під час вчинення злочину і які значною мірою впливали на його суспільну небезпечність, та перестали існувати після скоєння злочину, в чому полягають ці зміни на даний час. Окрім того, звертається увага на те, що та обставина, що обвинувачена визнає вину і факт подачі декларації не може свідчити про зміну обстановки та втрату ним суспільної небезпечності у такій мірі, що у свою чергу унеможливило вчинення ним іншого кримінального правопорушення.

Таким чином, як вбачається з проаналізованих нами судових рішень, суди зазвичай визнають зміною обстановки, що призводить або до втрати діянням суспільної небезпечності, або до втрати особою суспільної небезпечності, заповнення винуватим на офіційному веб-сайті НАЗК декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, після внесення кримінального

правопорушення до ЄРДР та повідомлення про підозру у вчиненні злочину, передбаченого у ст. 3661 КК.

Однак сьогодні має місце й інший варіант кримінально-правової оцінки факту подання цієї декларації. Він оцінюється судами як дійове каяття особи, у зв'язку з чим судом вбачаються підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 45 КК. Окремі суди відмовляють у задоволенні клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, мотивуючи це тим, що суб'єкт декларування подав таку декларацію (16 травня 2018 р.) після вручення повідомлення про підозру (25 січня 2018 р.), затвердження обвинувального акта (26 січень 2018 р.), надходження обвинувального акту до суду (1 лютого 2018 р.), що не підтверджує його дійового каяття.

Таким чином, як вбачається з наведеного вище аналізу ухвал судів, на сьогодні неоднозначно вирішується питання про те, підставою для якого рішення суду є подання суб'єктом декларування електронної декларації після внесення до ЄРДР відомостей про вчинення ним злочину, передбаченого у ст. 3661 КК: про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки, про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, про притягнення особи до кримінальної відповідальності та врахування такої обставини при призначенні покарання.

На нашу думку, прийняття судом першого з вказаних рішень є помилковим, оскільки подання суб'єктом декларування електронної декларації не свідчить про певну зміну обстановки, оскільки її подання вказує не на зміну зовнішніх умов, а на внутрішнє спонукання винуватого виконати свій обов'язок, передбачений в антикорупційному законодавстві України. Як вбачається, у такому випадку позиція суб'єкта декларування є активною та залежить від його волі та свідомості. У випадку зміни обстановки винувата особа займає пасивну позицію стосовно впливу на певні зовнішні умови, які існують навколо неї. Ці зовнішні умови є тим активним началом, яке власне й зумовлює зміну обстановки. Окрім того, як було встановлено у ході аналізу судової практики, суди так і не дійшли згоди з приводу того, на що впливає зміна обстановки: на втрату діянням суспільної небезпечності чи на втрату особою суспільної небезпечності. Це також свідчить про те, що фактично неможливо встановити такий зв'язок між відповідними явищами, а прийняття рішення про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки у випадку подання суб'єктом декларування електронної декларації після внесення відомостей в ЄРДР стосовно факту вчинення ним злочину, передбаченого у ст. 3661 КК, є помилковим.

Таким чином, найбільш вірогідними у цій ситуації є прийняття рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. Однак і таке рішення може бути

спростовним, оскільки у випадку, коли на офіційному веб-сайті НАЗК в Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поміщена декларація суб'єкта декларування, це може свідчити про відсутність такого елемента складу злочину, як його суб'єктивна сторона. Адже з урахуванням конструкції складу злочину, передбаченого у ст. 366 І КК, цей елемент складу злочину характеризується прямим умислом, яким визнається умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (у злочинах з формальним складом – бажала вчинити суспільно небезпечне діяння (умисно не подати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування)). Вважаємо, що якщо така декларація подана суб'єктом декларування незабаром після внесення в ЄРДР відомостей щодо вчинення нею злочину, передбаченого у ст. 366 І КК, то це може свідчити про відсутність прямого умислу на неподання електронної декларації, а отже про відсутність складу злочину загалом як підстави кримінальної відповідальності. А це, у свою чергу, зумовлює постановлення виправдувального вироку, а не закриття кримінального провадження.

Задніченко Сергій Іванович,
заступник директора Департаменту
аналітичної роботи та організації
управління МВС України

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Бажання України стати рівноправним членом європейського співтовариства робить необхідним втілення у життя досвіду державного управління, насамперед діючих у розвинених демократичних країнах організаційних та правових механізмів виявлення та мінімізації корупційних ризиків у системі державного управління. На сьогоднішній день в нашій державі, за підтримки міжнародних організацій, вживаються заходи щодо впровадження інституційних засад попередження та боротьби з корупцією в системі державного управління, питома вага яких направлена саме на забезпечення своєчасного виявлення та мінімізації корупційних ризиків, як і в більшості країн ЄС. Корупційні ризики – це комплекс правових, організаційних та інших причин, які сприяють, породжують чи заохочують державних службовців до скоєння корупційних правопорушень під час виконання ними функцій держави. Також, в аналітичному звіті «Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності в Україні», підготовленого

Центром політико – правових реформ та Фондом «Демократичні ініціативи» за підтримки Ради Європи авторами під корупційними ризиками пропонується розуміти правові, організаційні та інші фактори та причини, які породжують, заохочують (стимулюють) корупцію у сферах надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності держави [1]. Таке визначення дещо звужує зміст корупційного ризику, а також обмежує його застосування лише сферами надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності держави. Таким чином, корупційні ризики – це обставини, фактори та явища, що виникають у процесі функціонування органів державної влади, здійснення службової діяльності державними службовцями, яке створюють ситуацію можливого скоєння корупційного правопорушення та ймовірність виникнення корупційної поведінки, яка може бути викликана: недотриманням обов'язків, заборон і обмежень, встановлених для державних службовців у зв'язку із проходженням державної служби; реалізацією повноважень при здійсненні професійної діяльності державного службовця.

Перше місце серед корупційних ризиків займає недоброчесність поведінки державних службовців. Недоброчесна поведінка державного службовця як один з корупційних ризиків – це перш за все порушення або ж свідоме нехтування ним моральних критеріїв та етичних норм поведінки на державній службі. Значний вплив на сумлінність державних службовців при виконанні ними посадових обов'язків, мають як етично-психологічні аспекти так і соціально-правові фактори. Це пов'язано з тим, що державний службовець, як правило, приймає рішення на підставі власного досвіду, психологічного відношення до виконуваної роботи, а також ґрунтуючись на особистих переконаннях і, іноді, на персональне соціально-матеріальне становище. Тому, наприклад, при прийнятті рішення під час добору кандидата на заміщення вакантної посади, одним із вагомих критеріїв є, зокрема, така моральна риса, як доброчесність, а саме: чесність, моральність, добрпорядність.

Ще одним суттєвим корупційним ризиком є виникнення конфлікту інтересів, тобто наявність реальних або таких, що видаються реальними, суперечностей між приватними інтересами особи та її службовими повноваженнями, які можуть вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи не вчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень. Конфлікт інтересів є внутрішньоособистісним конфліктом державного службовця, який виникає через бажання скористатися владою, всупереч нормам професійної етики. Тому, з метою недопущення виникнення конфлікту інтересу, безпосереднім керівником державного службовця повинен здійснюватись належний контроль. В свою чергу, недостатній рівень контролю або безконтрольність з боку керівництва є одним із корупційних ризиків.

Державні службовці при виконанні службових обов'язків повинні: сумлінно виконувати свої службові та посадові обов'язки, проявляти ініціативу і творчі здібності, постійно підвищувати професійну кваліфікацію та удосконалювати організацію своєї роботи; не надавати будь-яких переваг та не виявляти прихильності до окремих фізичних і юридичних осіб, політичних партій, рішуче виступати проти антидержавних проявів і сил, що загрожують порядку в суспільстві або безпеці громадян; дотримуватися високої культури спілкування, шанобливо ставитися до громадян, керівників і співробітників, інших осіб, з якими у нього виникають відносини під час виконання своїх посадових обов'язків. Правила поведінки для державних службовців, які встановлюють їх права та обов'язки, є дуже необхідними, оскільки дозволяють не лише карати державних службовців, а й захищати їх. Для недопущення виникнення цього ризику, саме безпосередній керівник повинен здійснювати контроль: систематично, постійно; всебічно, тобто максимально охоплювати всі питання та напрямки роботи; шляхом перевірки не тільки тих службовців, які мають слабкі результати роботи, а й тих, що мають добрі результати; об'єктивно, неупереджено; гласно, тобто результати контролю повинні бути відомі тим особам, які підлягають контролю; результативно, тобто в залежності від результатів повинні вживатись відповідні заходи. Керівники повинні демонструвати та заохочувати етичну поведінку, зокрема, шляхом створення адекватних умов роботи, надання дієвої оцінки показників роботи. Умови державної служби і робота з кадрами також мають заохочувати етичну поведінку (умови прийняття на роботу, перспективи просування по службі, можливості підвищення кваліфікації, адекватна оплата праці). Державні службовці повинні знати свої права та обов'язки при виявленні ними фактичних або можливих правопорушень у сфері державної служби. З цією метою для таких ситуацій повинні бути передбачені чіткі правила й процедури, яких мають дотримуватися державні службовці та посадові особи. Розглядаючи зазначені питання, слід нагадати низку положень міжнародних актів, які спрямовані на встановлення правил доброчесної поведінки. Зокрема, це стаття 8 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яка встановлює вимогу щодо розробки та прийняття країнами-учасницями Кодексів поведінки державних посадових осіб, а також рекомендацію щодо запровадження заходів і систем, які: сприяють тому, щоб державні посадові особи повідомляли відповідним органам про корупційні діяння, про які їм стало відомо під час виконання ними своїх функцій; зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, *inter alia*, про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових

осіб; встановлюють відповідальність державних посадових осіб, які порушують кодекси або стандарти. Варта також уваги Рекомендація Ради Організації економічного співробітництва і розвитку по покращенню етики поведінки на державній службі, прийнята 23 квітня 1998 року, яка встановлює, що етичні норми для державної служби мають бути чіткими і зрозумілими. Державні службовці повинні знати основні принципи і норми, якими вони мають послуговуватися в повсякденній роботі та межі допустимої поведінки.

Державні службовці також мають знати, який захист їм надаватиметься у разі виявлення ними таких правопорушень. Тому, з метою недопущення (запобігання) виникнення такого корупційного ризику, як безконтрольність з боку керівництва, саме безпосереднім керівництвом контроль має здійснюватись систематично, тобто нести регулярний характер, або постійно, всебічно, тобто найбільш охоплювати всі питання та напрямки роботи; шляхом перевірки не тільки тих службовців, які мають слабкі результати роботи, а й тих, що мають добрі результати; об'єктивно, тобто виключати упередженість; результати контролю повинні бути відомі тим особам, які підлягали контролю. Також для запобігання виникнення цього ризику необхідним отакий обов'язковий захід, як надання безпосереднім керівництвом державним службовцям практичної допомоги в реалізації поставлених завдань.

У переліку корупційних ризиків є наявність дискреційних повноважень, оскільки саме наявність можливості діяти на власний розсуд створює умови для вчинення корупційних правопорушень. Ознаки дискреційних повноважень, а саме: дозволяють на власний розсуд обирати одну із декількох запропонованих у проєкті нормативно-правового акту форм реагування на даний юридичний факт; можливість органу на власний розсуд вибирати міру публічно-правового впливу щодо фізичних та юридичних осіб, його вид, розмір, спосіб реалізації; можливість обрати форму реалізації своїх повноважень – видання нормативного або індивідуально-правового акта, вчинення (утримання від вчинення) адміністративної дії; наділення правом повністю або частково визначати порядок здійснення юридично значущих дій, у тому числі строк та послідовність їх здійснення; можливість на власний розсуд визначати спосіб виконання управлінського рішення підлеглим особам, іншим органам державної влади та місцевого самоврядування, встановлювати строки і процедури виконання. Серед таких ризиків, зокрема, наділення посадових осіб дискреційними повноваженнями – сукупністю прав та обов'язків державних органів та органів місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського

рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень. Усунення такого ризику потребує удосконалення нормативно-правової бази, яка врегульовує діяльність відповідних посадових осіб.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт «Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності в Україні», підготовленого Центром політико – правових реформ та Фондом «Демократичні ініціативи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/Technical%20Papers/UPAC/System%20Studies/344-UPAC_Corruption_Admin-ControlSup_uk.pdf.

Ілляшенко Олексій Володимирович,
завідувач відділу з питань дотримання
антикорупційного законодавства
Секретаріату Кабінету Міністрів
України, кандидат юридичних наук;
Зарубей Вікторія Володимирівна,
професор кафедри досудового
розслідування Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ (ОСІБ) З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ

Інститут уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції (далі – уповноважені підрозділи), був запроваджений постановою Кабінету Міністрів України від 08 грудня 2009 р. № 1422 «Питання запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади».

Саме тоді, Урядом було вирішено утворити та забезпечити функціонування підрозділів з питань запобігання та протидії корупції у межах загальної чисельності працівників апаратів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Наступним етапом у розвитку спеціалізованих підрозділів у сфері дотримання антикорупційного законодавства, стала постанова Кабінету Міністрів України від 04 вересня 2013 р. № 706 «Питання запобігання та виявлення корупції» (далі – Постанова), яка до цього часу залишається єдиним нормативно-правовим актом, який регулює їх діяльність.

Організація роботи уповноважених підрозділів, виконання ними більш як двадцяти завдань та функцій здійснюється відповідно до Типового положення про уповноважений підрозділ (особу) з питань запобігання та виявлення корупції, затвердженого вищезгаданою Постановою.

Як показує практика, утворення (визначення) таких підрозділів в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування є цілком виправданим.

Тільки в тексті Закону України «Про запобігання корупції» двадцять п'ять разів згадується про обов'язки керівників органів влади та двадцять разів про обов'язки самих органів влади щодо дотримання норм антикорупційного законодавства.

Параграфом першим статті 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення також передбачено, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації, трудові колективи розробляють і здійснюють заходи, спрямовані на запобігання адміністративним правопорушенням, виявлення й усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню, на виховання громадян у дусі високої свідомості і дисципліни, суворого додержання законів України. Це стосується і адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Крім того іншими законами і підзаконними актами передбачено права та обов'язки державних органів та їх працівників у сфері виконання вимог антикорупційного законодавства.

Водночас уповноважені підрозділи можуть здійснювати свою продуктивну діяльність тільки за підтримки безпосередніх керівників та у тісній співпраці із спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції: органами прокуратури, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції.

Цьому питанню приділяється увага і в постанові Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 р. № 448 «Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації антикорупційної реформи» (далі – робоча група). Робоча група – це тимчасовий консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України і основними завданнями робочої групи є забезпечення узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади з реалізації антикорупційної реформи та її комунікаційної підтримки, підвищення ефективності діяльності новоутворених антикорупційних інституцій та реалізації окремих антикорупційних проєктів у центральних органах виконавчої влади та державних компаніях. Робоча група відповідно до покладених на неї завдань проводить аналіз ефективності заходів, що вживаються спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції та центральними органами виконавчої влади для запобігання та протидії корупції відповідно до вимог Закону України «Про запобігання корупції».

Останнім часом світові лідери та керівники міжнародних організацій наголошують на необхідності посилення роботи антикорупційних інституцій, а також посилення захисту їх працівників та викривачів корупції, незалежно від того чи така діяльність здійснюється у рамках кримінального процесуального законодавства, адміністративного процесуального законодавства чи під час дисциплінарних проваджень.

Отже головним завданням держави крім посилення спроможності державних органів, відповідальних за запобігання, виявлення і протидію корупції, залишається захист прав та законних інтересів громадян, незалежно від того чи є вони працівниками цих державних органів, чи надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, чи взагалі в запобіганні і протидії будь-яким правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції». *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

3. Питання запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 груд. 2009 р. № 1422.

4. Питання запобігання та виявлення корупції: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 верес. 2013 р. № 706.

5. Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації антикорупційної реформи : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 черв. 2017 р. № 448.

Кваша Оксана Олександрівна,
провідний науковий співробітник
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою Інституту
держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України, доктор юридичних
наук, професор;

Резнік Ярослав Анатолійович,
аспірант Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

КОРУПЦІЯ ЯК ЗЛОЧИННА ЗМОВА

Законодавцем України перманентно вносяться зміни до кримінально-правових норм в частині відповідальності за корупційні злочини, при цьому такі зміни часто є хаотичними та безсистемними. Тому справедливо вітчизняні вчені відзначають, що незліченні вади,

яких припустилися у розділі XVII Особливої частини КК України та в інших розділах, по яких «розкидані» склади корупційних злочинів, є постійною темою розмов на усіх наукових форумах, де хоча б зачіпаються проблеми корупції [11, с. 246]. Корупція на сьогодні є загрозою для існування багатьох суспільних інститутів. Тому не зменшується науковий інтерес до з'ясування кримінально-правових ознак корупції. Корупційні злочини завжди умисні, і майже будь-який із умисних злочинів, передбачених в Особливій частині КК України, може бути вчинено у співучасті. Окремі форми співучасті часто зазначено як кваліфікуючі чи особливо кваліфікуючі, а в певних випадках – як конститутивні ознаки складу злочину. У сучасних умовах збільшується кількість злочинів, що можуть вчинятися лише як групові, коли об'єктивна сторона складу злочину вимагає діяльності двох і більше осіб. У кримінально-правовій літературі такі випадки дістали назву «*необхідної співучасті*».

Не всі корупційні злочини характеризуються імперативною спільністю, водночас є ті, що можуть бути вчинені лише за змовою між двома або більше суб'єктами. Насамперед, це, за термінологією М. І. Мельника, «класичний приклад безумовно корупційних злочинів» – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) [4, с. 453].

Мова йде згідно чинній редакції статей 368, 369 КК України про надання неправомірної вигоди і одержання неправомірної вигоди (до 18 квітня 2013 року – «хабарництво»). Уже у 1948 році О. А. Герцензон отримання і давання хабара називав необхідною співучастю [5, с. 360]. Давання хабара визначалось особливим випадком співучасті в одержанні хабара, виділений законодавцем в окремий склад злочину з огляду на важливість і необхідність такої співучасті (О.Б. Сахаров, О. Я. Светлов, Б. В. Волженкін). І сучасні українські вчені притримуються такої позиції: «одержання хабара неможливе без його давання і навпаки» [1, с. 22].

Взаємодія і спільність дій співучасників за своїм змістом унеможливають односторонній зв'язок між ними. Односторонній зв'язок означає відсутність навіть мінімальної змови на спільну злочинну діяльність і, отже, відсутність співучасті. Поняття «необхідна співучасть» доволі точно відображає сутність і специфіку заподіяння шкоди об'єкту посягання, яке можливе лише за змовою спільно діючих суб'єктів. Під необхідною співучастю слід розуміти спільну умисну участь декількох суб'єктів злочину, *змова* яких є обов'язковою для вчинення певного умисного злочину. Більшість корупційних злочинів можна характеризувати як кримінальну/злочинну змову. Більше того, корупція як соціальне явище пов'язана з багатьма соціальними процесами, у тому числі криміногенними, – спостерігаються наявність зв'язку корупції з організованою злочинністю та процес зрощення

організованих злочинних угруповань з представниками влади [9, с. 22]. Крім того, у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 року № 13 зазначено, що «ознаками зовнішньої стійкості злочинної організації може бути встановлення *корупційних зв'язків* в органах влади...».

Як показало ознайомлення з реальними корупційними схемами, які використовуються в Україні, більшість із них потребує широкого кола учасників, які діють систематично та мають ієрархію, яка визначає конфігурацію розподілу результатів корупційних злочинів [8, с. 159]. Інший український правознавець Г. П. Жаровська, визначаючи поняття транснаціональної злочинної організації, відмічає її зв'язок з владними та правоохоронними структурами на рівні простих корупційних схем. Корупція є однією з найбільш розвинених і масштабних форм криміналізації транснаціональних злочинних економічних відносин [6, с. 161]. У Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності статті міститься стаття 8 «Криміналізація корупції» [7].

Вітчизняні науковці у своїх дисертаційних дослідженнях, присвячених протидії корупції, цитують вислів нобелівського лауреата доктора О. А. Санчеса: «*Корупція – таємна змова між державними службовцями і бізнесменами для досягнення протизаконних та аморальних переваг*» [10, с. 55–58; 2, с. 37; 3, с. 64] (*Курсив наш. – О.К., Я.Р.*).

У науковій літературі вчені, розглядаючи проблему неефективності у протидії корупції в Україні, застосовують поняття «інтуїтивна змова», коли йдеться про особливий соціальний механізм, що породжений особливостями суспільного устрою, а також людської психіки [2, с. 75]. На наш погляд, стосовно корупції як виду злочинної діяльності слід говорити про «іманентну змову», тобто змову, яка властива природі самого цього явища, внутрішньо йому притаманна.

Тобто слід узагальнити такий висновок: не кожен корупційний злочин вимагає участі більше ніж однієї особи, проте корупція як соціально-правове явище та складова організованої (транснаціональної) злочинності іманентно (природно) має характер злочинної змови (іманентної змови). Одержання неправомірної вигоди від іншої особи є необхідною співучастю у широкому розумінні. Такі дії можуть бути вчинені лише за наявності *змови*, двостороннього суб'єктивного зв'язку між особами. Більшості фактів корупції властиве поєднання спільних дій кількох осіб та необхідний рольовий розподіл, на кшталт «класичного» прояву корупції, коли одержання неправомірної вигоди службовою особою може мати місце лише за умови її надання (пропозиції, обіцянки) іншою особою, а надання неправомірної вигоди передбачає її одержання службовою особою.

Список використаних джерел

1. Андрушко П. П., Стрижевська А. А. Кримінальна відповідальність за одержання хабара (ст. 368 Кримінального кодексу України). *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 7 (59). С. 22–28.
2. Береза О. Д. Державна антикорупційна політика: сутність та особливості реалізації в постіндустріальному суспільстві : дис. ... канд. наук з держ. управління. Київ, 2016. 218 с.
3. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 479 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2016. Т. 17 : Кримінальне право / редкол. В. Я. Тацій (голова) [та ін.]. 1064 с.
5. Герцензон А.А. Уголовное право. Общая часть : учеб. пособие. М. : РИО ВЮА, 1948. 496 с.
6. Жаровська Г. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. 568 с.
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
8. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні. Одеса, 2018. 532 с.
9. Михальченко О. М. Корупція в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 260 с.
10. Оскар А. С. Анализ коррупции в различных странах. *Следователь*. 2006. № 10. С. 55–58.
11. Ярмиш Н. М. Вплив недоліків закону на практику застосування «антикорупційних» статей кримінального кодексу України. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 18–19 жовт. 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 246–251.

Ковальчук Вадим Олексійович,
заступник Керівника Головного
департаменту з питань діяльності
правоохоронних органів та протидії
корупції Адміністрації Президента
України, уповановжена особа з
питань запобігання та виявлення
корупції в Адміністрації Президента
України, заслужений юрист України

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Одним із основних аспектів сучасної державної антикорупційної політики в Україні є реформування в цілому системи запобігання і протидії цьому негативному явищу. Досягнення успіху в цьому процесі є передумовою для формування в суспільства довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України.

Високий рівень корупції в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та державних підприємств є негативним явищем, яке системно зумовлює низький рівень розвитку економіки в державі. Можна відзначити зворотню залежність між рівнем корупції та рівнем економіки.

Авторитетні міжнародні організації протягом багатьох років відзначають, що Україна з часу набуття нею незалежності перебуває під значним впливом корупції. При цьому окремо наголошується на особливому поширенні корупційних проявів у сфері дозвільної та контролюючої діяльності органів державної влади стосовно підприємств, під час судового розгляду спорів та діяльності правоохоронних органів, державного адміністрування та контролю за сплатою податків і митного оформлення товарів, у сфері державних закупівель, енергетичному секторі, розподілі землі та інших природних ресурсів. Проведення виборів також характеризується, як правило, корупційними зловживаннями, підкупом виборців тощо [1].

У Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року, головною метою антикорупційних реформ встановлено суттєве зменшення корупції в Україні, втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України в міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції [2].

Загалом теоретико-методологічна проблема формування антикорупційної політики в сучасних умовах характеризується поєднанням інституціонального, організаційно-правового та адміністративного аспектів публічного адміністрування. Водночас слід констатувати, що донині не сформовано єдиний підхід до формування концепту антикорупційної політики. Оскільки потреба формування концептуальної основи публічного адміністрування у сфері антикорупційної політики властива лише складним, динамічним

системам, внутрішньою характеристикою яких є наявність нормативно-правових актів, що характеризують зміст антикорупційної політики, визначають суб'єктів запобігання та протидії корупції, встановлюють стандарти управлінської діяльності [3].

З метою ефективної реалізації антикорупційної політики, по-перше, необхідні відповідна політична воля, усвідомлення того, що це треба Україні, і що за нас це ніхто не зробить. По-друге, принцип верховенства права має бути не просто декларацією, а реально діяти на всіх рівнях здійснення влади. По-третє, тісна співпраця з неурядовими організаціями є запорукою здійснення громадського контролю та формування у громадян свідомого негативного ставлення до корупційних проявів [4].

Водночас певні дієві заходи повинні сприяти ефективній реалізації антикорупційної політики в нашій державі, з урахуванням рекомендацій, наданих Групою держав проти корупції (GRECO), а також наданих Україні в межах моніторингу Стамбульського плану дій для країн Антикорупційної мережі країн ОЕСР, а саме [1]:

1) удосконалення правового регулювання питань запобігання, виявлення та протидії корупції, виявлення та усунення причин й умов, що сприяють її проявам, формування в суспільстві нетерпимого ставлення до корупції в усіх сферах суспільного життя та в приватному секторі;

2) підвищення рівня прозорості в діяльності представницьких органів, посилення фінансової дисципліни політичних партій, дотримання встановленого порядку отримання внесків від фізичних та юридичних осіб, запровадження електронної системи звітності політичних партій;

3) проведення необхідних антикорупційних заходів в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, забезпечення прозорості в їх діяльності та істотне зниження рівня їх корумпованості;

4) завершення реформування судової влади та органів кримінальної юстиції в Україні, забезпечення доброчесної поведінки прокурорів, істотне зниження рівня корупції в діяльності органів прокуратури та усунення корупційних ризиків у судочинстві;

5) протидія корупції в процесі приватизації та управлінні публічними ресурсами;

6) усунення корупційних передумов ведення бізнесу, формування сприятливого для відмови від корупційної практики бізнес-клімату та не толерантного ставлення бізнесу до корупції;

7) посилення системи виявлення та розслідування корупційних злочинів і пов'язаних з корупцією правопорушень, конфіскації майна, яке було предметом або доходом від злочинної діяльності, повернення конфіскованих доходів, здобутих злочинним шляхом із-за кордону, забезпечення невідворотності притягнення до відповідальності осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

8) формування в суспільстві атмосфери нетерпимості до проявів корупції, формування в населення довіри до антикорупційної політики держави і позитивного ставлення до викривачів, а також системне залучення державою активної частини населення, громадських об'єднань, представників бізнесу до антикорупційних заходів.

Список використаних джерел

1. Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки: пояснювальна записка до проекту Закону України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=63942&pf35401=453901>.

2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

3. Новак А. М. Теоретичні основи дослідження протидії корупційним проявам в системі публічного управління. Державне управління та місцеве самоврядування. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2016. Вип. 1 (28). С. 29–36.

4. Брус Т. М., Ковальов В. Г. Проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=954>.

Козьяков Ігор Миколайович,

начальник відділу науково-методичного забезпечення прокурорської діяльності поза сферою кримінальної юстиції Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, професор

ПРОКУРОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ТА УСУНЕННЯ ІНШИХ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ, СПРИЧИНЕНИХ КОРУПЦІЙНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ

Ефективність представницької діяльності прокурорів з питань відшкодування збитків та усунення негативних наслідків корупційних правопорушень безпосередньо залежить від належної організації роботи на цьому напрямку.

Одним із основних елементів організації роботи прокурорів слід вважати інформаційне забезпечення позовної діяльності, яке передбачає своєчасне надходження до підрозділів чи працівників, які відповідають за здійснення представницьких повноважень, повної інформації, яка може містити дані що наявності підстав для застосування правових заходів реагування.

За загальним правилом до джерел відомостей щодо наявності підстав для застосування представницьких повноважень належать матеріали кримінальних проваджень, справ про адміністративні правопорушення, у тому числі пов'язані з корупцією (п. 4 [1]).

Отже, ініціаторами порушення питань застосування представницьких повноважень мають бути прокурори структурні підрозділи органів прокуратури, яким стало відомо про наявність збитків та інших негативних наслідків корупційних правопорушень. На практиці це пов'язано з пред'явленням позовів або заяв в порядку цивільного, господарського чи адміністративного судочинства про:

- 1) стягнення збитків, завданих інтересам держави внаслідок вчинення корупційного правопорушення;

- 2) застосування наслідків недійсності нікчемних правочинів;

- 3) визнання незаконними нормативно-правових актів та рішень, актів індивідуальної дії, виданих унаслідок вчинення корупційних правопорушень;

- 4) вилучення в дохід держави незаконно одержаних субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг;

- 5) стягнення в дохід держави дарунків (пожертв) або вартості незаконно одержаних послуг;

- 6) відшкодування збитків, заподіяних державі незаконним використанням приміщень, іншого державного майна або коштів.

Також належна організація передбачає своєчасне надходження до підрозділів чи працівників, які відповідають за здійснення представницьких повноважень, повної інформації, яка може містити дані що наявності підстав для застосування цивільно-правових заходів. Інформаційний обмін має відбуватися в результаті налагодженої взаємодії між працівниками та структурними підрозділами прокуратури, які відповідають за різні напрямки діяльності.

Ця взаємодія буде здійснюватися відповідно до вимог спеціального відомчого нормативно-правового акту [2]. Пунктом 1.2. даного наказу прокурори в межах наданих законом [3] повноважень зобов'язані вживати заходів щодо притягнення осіб до відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, виявлення причин та умов, що сприяли їх вчиненню, а також невиконанню вимог Закону України «Про запобігання корупції» [4] в інший спосіб.

Реалізація вказаного обов'язку полягає у вжитті заходів поза межами кримінального провадження щодо відшкодування збитків, шкоди, завданих державі внаслідок скоєння корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, інших порушеннями вимог Закону, скасування актів, рішень органів (посадових осіб), відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Наразі діяльність прокурорів з питань представництва інтересів держави в суді, їх захисту при виконанні судових рішень оцінюється виходячи зі своєчасності, повноти та відповідності вжитих прокурорами заходів щодо фактичного поновлення порушених законних інтересів держави, реального відшкодування завданих збитків.

У зв'язку з тим важливим елементом організації роботи прокурорів є забезпечення своєчасної реалізації представницької функції, що в контексті представницької діяльності передбачає, зокрема, звернення у найкоротші строки до суду з відповідним позовом.

Можливість прокурора звернутись до суду з позовом залежить від наявності усіх необхідних для цього документів, на підставі яких можна визначитись із позовними вимогами, обґрунтувати та доказати їх. Відтак, визначальним у питанні часу пред'явлення позову про відшкодування збитків чи усунення інших негативних наслідків корупційних правопорушень є момент, коли прокурором сформовано достатню доказову базу для успішної участі в розгляді справи суді поза сферою кримінальної юстиції. Цей момент може не збігатися зі стадією завершення досудового розслідування, взагалі можна говорити про відсутність його зв'язку з певною стадією, на якій перебуває конкретне кримінальне провадження. Наприклад, якщо обґрунтування позовних вимог не пов'язане із доказами, що можуть бути здобуті лише порядку здійснення кримінального провадження, а позов підлягає розгляду у суді цивільної, адміністративної чи господарської юрисдикції, то прокурор може його заявляти незалежно від закінчення досудове розслідування.

Практикою представницької діяльності органів прокуратури напрацьовані підходи щодо наявності підстав для пред'явлення позовів (заяв) прокурорів з питань відшкодування збитків та усунення негативних наслідків корупційних правопорушень, до яких належать:

1) обставини, що зумовлюють застосування відповідної форми представництва (пред'явлення позовів (заяв); вступу у справи, порушені за позовами (заявами) інших осіб; ініціювання перегляду судових рішень, у тому числі у справах, порушених за позовом (заявою) іншої особи);

2) обґрунтування порушення інтересів держави;

3) конкретні норми закону, які порушено;

4) розмір збитків, що заподіяні державі;

5) перелік доказів, що їх підтверджують.

Список використаних джерел

1. Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді та при виконанні судових рішень : наказ

Генеральної прокуратури України від 21 вересня 2018 року № 186. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.

2. Про розмежування повноважень прокурорів у сфері запобігання та протидії корупції поза межами кримінального провадження : наказ Генеральної прокуратури України від 13 липня 2018 р. № 135. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.

3. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

Комар Оксана Володимирівна,
начальник відділу запобігання
та виявлення корупції апарату
Верховного Суду

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ЯВИЩА ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Важливою умовою розвитку держави є забезпечення її економічного зростання, покращення рівня життя та соціальних гарантій людей. Становлення України як незалежної та суверенної держави можливе лише за умов успішного реформування політичних, економічних та соціальних сфер правоохоронних органів та судової гілки влади. Події останніх років свідчать, що економічні та соціальні проблеми, високий рівень корупції у органах державної влади та протидія їй стали головним пріоритетом у реформуванні всіх сфер життя українського суспільства і держави.

Ефективне запобігання та протидія корупції є однією з найважливіших проблем, які намагається вирішити українська влада. Актуальність її зумовлена тим, що корупція провокує й поглиблює суспільні кризові явища, підриває імідж України на світовій арені, негативно впливає на економічні процеси, перешкоджає налагодженню конструктивного діалогу між представниками державної влади та громадськістю, руйнує засади розбудови демократичної, правової держави та громадянського суспільства.

За даними Міжнародної організації Transparency International, яка оприлюднила за 2017 рік щорічний світовий рейтинг Індексу сприйняття корупції в світі, Україна посіла 130-те місце серед 180-ти країн [1]. Таким чином, у цьому рейтингу Україна стала найкорумпованішою країною Європи.

Соціальна сутність корупції, що полягає в спотворенні суспільних відносин, занепаді моральності та розладі справедливого порядку в суспільстві внаслідок «корозії» влади, зумовлена певними історичними аспектами та соціальними передумовами. Жодна із

соціально-політичних та економічних систем світу не мала й не має повного імунітету від корупції, змінюються лише її обсяги та вияви, що регулюються ставленням до цього явища держави й суспільства в цілому. Коли ж рівень поширення корупції перетинає певну межу й починає загрожувати національній безпеці держави, протидія цьому явищу постає на передній план.

Для України корупція є одним із численних негативних явищ, які тривалий час гальмують соціальний та економічний розвиток і становить загрозу існуванню її демократичних та правових засад. Проте, визначення шляхів ефективної протидії поширенню корупції значною мірою залежить від того, наскільки правильно та глибоко зрозуміла її сутність.

За складністю протидії корупція досить часто порівнюється з приборканням людських вад, пороків. Утім корупція фактично і є комбінацією, поєднанням таких пороків, як жадібність, заздрість, лінь, невгамовна жага насолоди тощо. Світ влаштований таким чином, що людські вади й пороки викоринити фактично неможливо. Суспільство та кожна окрема людина може лише обмежити їх до розумних меж.

Тому одне з основних завдань держави – це стримування «корупційних пороків» громадян, що здійснюється не лише завдяки вжиттю ідеологічних, соціально-економічних і виховних, а й правових, певним чином репресивних заходів, у межах чинного законодавства.

Засади державної антикорупційної політики в Україні сформульовані у Законі України «Про запобігання корупції», Антикорупційній стратегії на 2014–2017 роки, затвердженій Законом України від 14 жовтня 2014 року, Державній програмі щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 265 та іншими законодавчими та нормативно-правовими актами.

Наразі уряд схвалив проект Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки» [2].

Україна здійснила певні кроки до масштабних антикорупційних реформ, спрямованих на створення нової інституційної системи запобігання, виявлення та покарання корупції, що надало системного характеру зусиллям органів державної влади по боротьбі з корупцією та привело до деякого покращення результатів у боротьбі з нею. Також була реалізована низка рекомендацій міжнародних організацій, включаючи посилення правового, інституційного, фінансового і кадрового зміцнення антикорупційних структур, міжнародного співробітництва та покращення взаємодії з міжнародними організаціями з метою більш ефективної боротьби з корупцією.

На виконання цієї стратегії, та на вимогу самого суспільства були створені нові антикорупційні правоохоронні органи України, такі як: Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, а також Національне агентство із запобігання корупції –

орган, який визначає антикорупційну політику в державі, зроблено перші кроки у створенні спеціалізованого Антикорупційного суду України.

Однак за результатами їх діяльності суттєвих зрушень у протидії та запобіганні корупції здобуто не було. Суб'єкти корупційних діянь і далі активно використовують недоліки антикорупційного законодавства та соціально-правового контролю, наполегливо шукають шляхи уникнення юридичної відповідальності за вчинені корупційні злочини та правопорушення, пов'язані з корупцією.

Таким чином, під час планування антикорупційних заходів необхідно враховувати наявність не лише правових, а й ментально-психологічних, громадсько-політичних, економічних та організаційно-управлінських механізмів подолання такого небезпечного соціально негативного явища як корупція.

Список використаних джерел

1. Індекс сприйняття корупції – 2017. URL: <https://ti-ukraine.org/research/index-korupsiyi-cpi-2017/>.

2. Уряд схвалив проект Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018-2020 роки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-proekt-zakonu-ukrayini-pro-antikorupcijnu-strategiyu-na-2018-2020-roki>.

Комірчий Павло Олексійович,

почесний голова правління громадської організації «Всеукраїнський центр протидії корупції та сприяння правоохоронним органам «Антикорупційна ініціатива», кандидат юридичних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Зменшення рівня корупції до безпечного в Україні, на нашу думку, можливе лише за умови вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби із цим вкрай негативним соціальним явищем, в першу чергу успішно діючих в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції. Виділення та вивчення закордонних програм, що довели на практиці свою ефективність у цій сфері, являє собою чималі перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного, реально діючого механізму протидії корупції.

На сьогодні не викликає сумніву статус корупції не тільки як загрози національній безпеці окремих держав, а й загрози світовому порядку, одного з викликів розвитку людства у новому сторіччі. Тому поряд зі зростанням актуальності проблем корупції та боротьби з нею

для окремих держав, останні 30–40 років значно збільшилася роль міжнародно-правових механізмів розв’язання цих проблем.

Вивчення корупції в аспекті міждержавних відносин дозволило виявити міжнародні складові цієї проблеми. Значна корумпованість високопосадових державних службовців, що притаманна здебільшого для найбідніших країн, має й міжнародний вимір. Адже багатонаціональні компанії, які базуються в економічно розвинених країнах світу, дотепер розглядають підкуп як елемент стратегії ведення справ на зарубіжних ринках. Крім цього, світові фінансові центри відіграють провідну роль у тому, що корумповані чиновники володіють можливостями переказувати, приховувати або інвестувати свої корупційні доходи. Зокрема, саме можливості офшорного фінансування сприяли виведенню багатомільйонних сум із таких країн, як Нігерія та Філіппіни, що супроводжувалося зловживаннями з боку керівників цих країн і загостренням проблеми бідності серед громадян.

У міжнародному праві питання міжнародного співробітництва у сфері протидії корупції розглядається як одна з головних складових у боротьбі зі злочинністю в цілому. Ґрунтуючись на результатах цих досліджень, міжнародне співробітництво можна розглянути через такі категорії, як зміст, об’єкт, суб’єкти, основні форми та напрями такого співробітництва.

Змістом міжнародного співробітництва є взаємодія, узгоджені заходи держав, міжнародних організацій та деяких інших суб’єктів, спрямовані на протидію явищу корупції або її проявам. Міжнародні відносини, що виникають при цьому, відрізняються від координації дій по боротьбі з корупцією на внутрішньодержавному рівні саме «міжнародним характером» взаємодіючих суб’єктів.

Суб’єктами міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією виступають:

- держави (а також уповноважені органи держав – уряди, правоохоронні органи тощо);
- міжнародні організації (урядові та неурядові);
- інші організації, зацікавлені у протидії корупції (зокрема, транснаціональні корпорації).

Чинником, що об’єднує та відповідним чином спрямовує дії зазначених суб’єктів є *спільний об’єкт співробітництва* – протидія явищу корупції в усіх його проявах:

- національному (корупція на рівні окремих держав);
- транснаціональному (корупційне правопорушення: вчинене на території більш ніж однієї держави);
- вчинене в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва, контролю або наслідків мають місце в іншій державі;
- з «іноземним елементом», тобто суб’єктами якого є громадяни (посадові особи) різних держав або члени організованої злочинної

організації, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі);

- міжнародному (корупційні правопорушення посадових осіб міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій).

Основними формами міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією, на нашу думку, слід вважати такі:

- узгоджена міжнародна антикорупційна політика;
- розроблення, прийняття міжнародних договорів з питань протидії корупції;

- заходи щодо національно-правової імплементації державами-учасниками прийнятих міжнародних договорів;

- погоджені заходи щодо попередження корупції (правові, організаційні, науково-дослідні, інформаційні заходи, спрямовані на виявлення й усунення причин та умов, що сприяють корупції);

- спільні практичні заходи щодо безпосередньої боротьби з корупцією (виявлення та припинення корупційних правопорушень, спільні операції, екстрадиція, надання правової допомоги у кримінальних та цивільних справах тощо).

Серед актуальних напрямів міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією доцільно виділити такі:

- криміналізація різних проявів корупції;
- розширення кола суб'єктів корупційних правопорушень;
- застосування адміністративних, фінансово-правових, цивільно-правових засобів боротьби з корупцією;

- застосування заходів, що знижують прибутковість корупційної діяльності;

- регламентація публічної служби та управлінської діяльності у приватному секторі з метою зниження рівня корумпованості;

- підвищення прозорості функціонування публічних інститутів;

- активне залучення інститутів громадянського суспільства до протидії корупції;

- розширення антикорупційної діяльності міжнародних міжурядових та неурядових організацій.

Враховуючи викладене можна дійти висновку, що міжнародне співробітництво у сфері протидії корупції загалом розвивається у бік використання всього арсеналу правових засобів боротьби з корупцією (не тільки кримінально-правових) із акцентом на попередження (запобігання) цього негативного явища.

Користін Олександр Євгенійович,
заступник директора ДНДІ МВС
України, доктор юридичних наук,
професор
Кардашевський Юрій Романович,
аспірант кафедри оперативно-розшукової
діяльності Львівського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Розвиток сучасного суспільства, в епоху цифрових технологій, безпосередньо залежить від виробництва не матеріальних благ, а знань та інформації. Суспільство зіткнулося зі взривним зростанням інформації про навколишнє середовище, взаємодії людей, предметів та систем. Якщо, наприклад, у 2009 році потоки інформації оцінювались в обсягах близько 800 петабайт (10¹⁵), то вже до 2020 року така оцінка складатиметься на рівні 40 зеттабайт (10²¹).

У 2014 році за підрахунками IBM, глобального і одного з найгучніших брендів у галузі обчислень, 90% світових даних було створено за останні два роки, і 80% з них були неструктурованими даними. Структуровані дані - це дані, що зберігаються у фіксованих полях у файлах. Неструктуровані дані включають зображення, аудіо, відео, електронні листи та дані від усіх типів моніторингових пристроїв. В контексті правоохоронної діяльності можливим є вміст свідчень або офіційних записів доказів тощо. Користувачі соцмереж генерують понад екзабайт даних кожен день. Швидкість генерації даних зростає експоненціально, але це не просто обсяг доступних даних, це ще повністю не оцінені можливості за умови ефективного використання правильно обраних інструментів. Використовуючи аналітичну розвідку, можливим є перетворення масиву великих даних в значущу інформацію, що містить певні знання для правоохоронних органів.

Сучасне суспільство перебуває на початку розвитку нової епохи – цифрових, Інтернет й розумних (когнітивних) систем. Навколишнє середовище змінюється і правоохоронні органи мають можливість використовувати дані більш інтелектуальними способами. Поряд з цим, виникає проблема визначення меж доступу до інформації, особливо індивідуальної. Стурбованість суспільства може бути спровокована використанням правоохоронними органами технологій обробки «великих даних» (big data) з причин, які виходять за межі фінансових або інших особистих витрат. Поліцейська

легітимація постійно перебуває у русі, зростає та зменшується, виходячи, або з успішної діяльності правоохоронних органів, або із засудження помилок та прорахунків. Використання такого масиву даних породжує значні етичні проблеми, не в останню чергу, так як це може поставити під загрозу традиційні свободи. Big data, управління даними, кримінологічне прогнозування – це значний прогрес у протидії злочинності, де активно використовується аналіз соціальних мереж (SOCMINT – social media intelligence). Їх використання є бажаним і не лише через розвідувальні можливості, але також через те, що це може призвести до певного зменшення використання потенційно більш нав'язливих методів кримінальної розвідки.

Розуміння того, що правоохоронні органи можуть використовувати величезні масиви даних та зосереджувати свою увагу на розвідувально-аналітичній роботі з ними, виділяючи тим самим розвідувально-значущу інформацію у формуванні знань про злочини (злочинність), є привабливою можливістю і, перш за все, для керівництва цих правоохоронних органів, але лише настільки наскільки є можливим покладатися на ці дані. Результати аналітичної розвідувальної роботи оцінюються та багато в чому залежать від походження та надійності інформаційних джерел. Можливість знаходити цінність у даних, що раніше не використовувалися, або об'єднати дані з різних баз даних та джерел, а також представити їх у способах, що дозволяють з'ясувати нову поведінку є достатньою перевагою правоохоронних органів, проте походження великих даних є надзвичайно важливою проблемою.

У зазначеному контексті, запровадження IBM у системах моделювання з величезними масивами даних критерію «достовірності», є лакмусовим папірцем для правоохоронних органів. Дослідження IBM показали, що низька якість даних вартувала для економіки США в 2013 році понад 3 трлн доларів США. Точність у зазначеному контексті стосується не лише даних, які є неповними або неточними, а й непевними даними; деякі дані за своєю сутністю є непередбачуваними. Правоохоронні органи з належною обережністю повинні здійснювати екстраполяцію змісту даних та запроваджувати системи оцінювання надійності та достовірності. А обсяг даних є величезним. У 2010 році Бібліотека Конгресу США вирішила архівувати кожен публічний твіт у Twitter; до січня 2013 року архів містив близько 170 млрд твітів. За одну секунду надсилається близько 2,5 млн електронних листів (з яких 67% - спам); близько 50 тис пошуків Google; транслюється 9600 твітів; і понад 40 тис повідомлень Facebook. Таким чином, правоохоронним органам для сприйняття

настільки величезного масиву інформації необхідно формувати власну IT-інфраструктуру, виділяти кошти та формувати відносини з надійними партнерами, зокрема, відносини з IT-компаніями.

Таким чином, big data неминуче матиме вплив на правоохоронну діяльність, зокрема, на аналітичну розвідувальну практику так само, як на будь-який інший аспект соціального світу. Існує думка, що розвинені країни, за наявності ресурсів, здійснюють масовий відбір даних для цілей національної безпеки з усім тим, що межує чи співвідноситься з правами громадян. Поряд з тим, немає достатніх підтверджень того, що поліцейські системи зробили те ж саме, хоча чітко йдеться про прагнення використовувати актуальні інструменти та методи обробки даних, за-для верифікації інформації в масиві безглузвих даних. Поряд з цим, дещо завищеними є запити щодо результатів правоохоронної прогностичної діяльності, розвиток якої перш за все потребує багато більшої кількості досліджень щодо застосовуваних методів. І останнє, можна стверджувати, що соціальні медіа несуть правоохоронним органам багато більше можливостей щодо протидії злочинності, ніж загрози, що потребує, в свою чергу, урегулювання правоохоронної діяльності в цьому контексті з причин конфіденційності особи та достовірності слідства.

Костицький Михайло Васильович,
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор, академік
НАПрН України, член-кореспондент
НАПН України

ФЕНОМЕН КОРУПЦІЇ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ

1. Аналіз законодавства, політичних кроків по створенню антикорупційного суду та антикорупційної прокуратури з одного боку свідчать про вузькість підходів до проблеми корупції, віри в те, що, створивши антикорупційні органи, з нею вдасться «справитися», про вироблення в українського народу думки, що із корупцією ведеться нещадна боротьба. Частково воно так і є: тобто певний ефект у боротьбі з корупцією досягається.

Тобто корупція сприймається, аналізується і їй дається юридична оцінка як явищу, тобто тому, що з'являється і зникає, переміщається в просторі і часі, стає об'єктом і доступне в сприйнятті свідомості. Іншими словами, в явищі відображаються зовнішні властивості, процеси і зв'язки об'єкту.

З явищем як філософським поняттям пов'язане поняття «феномен» (від гр. *φαινόμενον* – те, що з'являється). Основна суть феномену в нерозривності, нередукованості, незводимості свідомості і буття, особистості і предметного світу, соціуму і культури, природного і духовного. Феномен як явище осягається в чуттєвому досвіді. Феномен близький до ноумена, як того, що осягається розумом. Видається, що поділ на явище, феномен і ноумен є досить умовним, бо не можливе як виключно чуттєве, так і виключно раціональне пізнання. Вони взаємопов'язані і швидше всього становлять систему. Однак, щоб акцентувати на понятті корупції не лише як простому, буденному явищу, а як позаісторичному, біосоціальному та духовно-культурному прояві, ми вживатимемо щодо нього термін феномен.

2. Корупція виникла не вчора і не зникне завтра. Вона має глибокі біологічні, психологічні і соціологічні корені. Так, вона є природним і постійним супутником влади. А остання завжди і всюди пов'язана з встановленням привілеїв і набуттям багатства. Думка про те, що корупція з'явилася чи розквітла в капіталістичну ринкову епоху, є помилковою. Звичайно, в період ліберальної демократії основною причиною корупції є недосконалість політичних інститутів і механізмів стримування. Але корупція існувала і в Середньовіччі і в античних Елладі і Римі, і в східних деспотіях, і навіть в часи дикості та варварства. Серед корупції виділяють побутову корупцію, пов'язану із кумівством (непотизмом), ділову корупцію, пов'язану із бізнесом та владою, корупцію верховної влади та міжнародну корупцію. Ми вже писали про взаємозв'язок законів держави і законів ринку. Таким чином ринок як об'єктивний фактор породжує корупцію, оскільки він пов'язаний із конкуренцією, а вона, хоча й об'єктивна, але породжує протистояння, які є чисто суб'єктивними. А один із надійних способів позбутися конкуренції – це корупція.

Історично корупція диференціюється на мздоїмство (отримання винагороди за вчинення законних дій) і лихоїмство (отримання винагороди за незаконні дії).

За типами корупція розрізняється на «традиційну» яка укорінена в звичаї і культурі, «споживчу» – як частину суспільного договору коли службовцям встановлюються неадекватно низькі виплати, «м'яку» – як правило корупцію у розвинених демократіях до якої я би зарахував і лоббізм, локалізовану – при якій переважна більшість населення не приймає в ній участь (Японія, Сінгапур і ін.) (О. О. Бондарь).

3. Вже більше я півстоліття тому західний світ (хотілось би вірити, що і ми теж) вступив в епоху Постмодерну. Попередник Постмодернізму – Модернізм, як напрямок суспільної думки, етики, естетики, культурології виник наприкінці XIX – на початку XX ст. Для нього характерне дистанціювання від класичних, традиційних форм культури, соціальних форм, пошук нових форм і принципів, опора на умовність стилю, не завжди вмотивоване експериментаторство та

новаторство. Для Модернізму характерним є конструювання ідей про самодостатність людського розуму, уявлення про креативну природу розуму, домінування позитивізму, згідно з яким людський Розум є контекстуальним та здатним трансформувати соціальну реальність, художній символізм, який, окресливши простір, запустив механізми абстрактного моделювання світу.

Постмодернізм у певній мірі є реакцією на історичні події XX ст. – світові війни і кризи, крах колоніальної системи та тоталітарних держав, кризи влади і особливо демократичних інститутів, на інформаційну революцію. Постмодернізм проявляється в деконструктивній критиці філософії і філософсько-політичних вчень держави, права, моралі, суспільного облаштування, суті і завдань культури і мистецтва. На перший план в Постмодернізмі виставляється комунікація, «здаватись, а не бути», заперечення об'єктивності істини, абсолютизація бажань і поведінки індивіда (не зважаючи на соціальні норми!).

Виникає запитання: а чи в епоху Постмодерну є місце корупції? Відповідь позитивна. Лише із «вертикальних» зв'язків, де «внизу» є індивід, а на «верху» державна інституція, чиновники, вона переміщується в «горизонтальні», «сітьові» зв'язки. «Горизонтальні» зв'язки пов'язані із суб'єктами громадянського суспільства, а «сітьові» – із суб'єктами із комунікативних сіток Internet. За формою така корупція буде відмінна від класичної, «вертикальної», але за суттю вона залишиться тим, чим і була – отриманням преференцій і благ (очевидно, за рахунок інших).

Кравчук Олексій Олегович,

завідувач кафедри господарського та адміністративного права КПП ім. Ігоря Сікорського, уповноважена особа університету з питань запобігання та виявлення корупції, доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Принцип належної правової визначеності є одним із найголовніших принципів права, що є складовою принципу верховенства права і складовою права на справедливий суд у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) [1]. Принцип належної правової визначеності означає, що закон повинен бути доступним для всіх осіб, яких він стосується, і бути достатньо чітко сформульованим, щоб вони могли – користуючись відповідною консультацією, якщо це необхідно, –

передбачати в ступінь, що має бути розумним у ситуації, що склалася, тих наслідків, які ця дія може потягнути за собою [2].

Особливого значення принцип належної правової визначеності набуває у випадках коли йдеться про юридичну відповідальність за правопорушення. У таких випадках цей принцип межує із принципом неможливості ніякого покарання без закону, що міститься в ст. 7 ЄКПЛ. Цей принцип включає також неможливість розширюваного застосування кримінального покарання, зокрема за аналогією, а також те, що правопорушення має бути чітко визначеним в законі [3].

Відповідно оскільки більшість заходів, що діють у межах реалізації державної антикорупційної політики, передбачають кримінальну, адміністративну та/або дисциплінарну відповідальність, з урахуванням практики ЄСПЛ, потрапляють під автономне розуміння кримінального покарання в статті 7 ЄКПЛ [4]. Це означає, що всі приписи і заборони, а також обмеження, за порушення яких національне право передбачає кримінальну та адміністративну відповідальність, мають бути передбачені законом, що не має зворотної дії в часі, а також має відповідати критеріям якості (йдеться про якість закону).

Проблеми з якістю закону, що передбачає антикорупційні заборони та обмеження, виникають у частині визначення кола осіб, що мають подавати електронні антикорупційні декларації про майно та доходи (суб'єктів декларування), в частині невизначеності строків подання окремих видів декларацій, у частині відсутності визначення порядку повідомлення про наявність конфлікту інтересів та в деяких інших випадках.

Щодо визначення кола суб'єктів декларування, Закон «Про запобігання корупції» в ст. 45, зокрема, відносить до їх числа, у складі осіб, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (пункт 2 ч. 1 ст. 3 Закону), зокрема: посадових осіб юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті.

Законодавство України не визначає на сьогодні поняття посадової особи. Недостатньо чітким у законодавстві є і поняття юридичної особи публічного права. Так наприклад відома неоднозначність цієї норми стосовно національних (державних) акціонерних компаній, утворених розпорядчими актами Кабміну, тобто таких, що формально підпадають під поняття юридичної особи публічного права, визначено в ЦКУ, однак утворених у формі

публічного акціонерного товариства, яке, загалом, є юридичною особою приватного права.

Поняття «посадова особа» не міститься в законах України, відповідно особа, яка не є публічним службовцем (особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), вирішує питання: чи належить їй подавати декларацію, не може визначити це однозначно. Відповідно не може бути об'єктивно визначено в такому випадку суб'єкта злочину, передбаченого ст. 366-1 Кримінального кодексу України (далі – КК) – декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України "Про запобігання корупції", або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації.

Судова практика, наприклад постанова пленуму Верховного суду України № 5 від 26.04.2002 «Про судову практику у справах про хабарництво» [5], не може використовуватися для визначення кола суб'єктів декларування та суб'єктів відповідальності за ці злочини, оскільки в ній застосовується поняття службової особи, якого в КК тепер немає. Використання ж аналогії між поняттям посадової і службової особи недопустимо в силу ч. 4 ст. 3 КК. Примітка ж до ст. 366-1 КК робить спробу визначити, хто є суб'єктом декларування, але посилається в цьому на ст. 45 Закону «Про запобігання корупції». А ця стаття, як ми вже зазначили, перелік суб'єктів декларування визначає з недостатньою чіткістю.

Отже в разі, якщо особа, яка на думку сторони обвинувачення, належить до кола суб'єктів декларування як посадова особа юридичних осіб публічного права, вчинить одне з суспільно небезпечних діянь, передбачених диспозицією ст. 366-1 КК, вона, на нашу думку, не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за цією статтею через відсутність у кримінальному законі з належною чіткістю вираженого складу правопорушення. Сторона обвинувачення не зможе в такому випадку довести в суді наявність складу кримінального правопорушення.

Не можна визнати сформульованим із належним ступенем юридичної визначеності і норми, що відносять до категорії суб'єктів декларування представників громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інших осіб, які входять до складу конкурсних комісій, утворених відповідно до Закону України «Про державну службу», Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування»,

Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», громадських рад, рад громадського контролю при державних органах та беруть участь у підготовці рішень з кадрових питань, підготовці, моніторингу, оцінці виконання антикорупційних програм, і при цьому не є особами, зазначеними у п. 1, пп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону «Про запобігання корупції». В даному випадку недостатньо чіткими є категорії «участь у підготовці рішень», «участь у підготовці, моніторингу, оцінці».

Аналогічно юридично недосконалим є і формулювання, визначене в п. 5 ч. 1 ст. 3 згаданого Закону, яка, виходячи з вимог ст. 45, відносить до категорії суб'єктів декларування широку категорію громадських діячів. Тут недосконалими є ряд конструкцій. Зокрема, за абз. 3 п. 5 ч. 1 ст. 3 до кола суб'єктів декларування належать фізичні особи, які систематично, протягом року, виконують роботи, надають послуги щодо імплементації стандартів у сфері антикорупційної політики, моніторингу антикорупційної політики в Україні, підготовки пропозицій з питань формування, реалізації такої політики, – якщо фінансування (оплата) таких робіт, послуг здійснюється безпосередньо або через третіх осіб за рахунок технічної або іншої, в тому числі безповоротної, допомоги у сфері запобігання, протидії корупції. В даному випадку недостатньо чіткими є категорії систематичності, поняття послуг щодо імплементації стандартів, поняття послуг щодо реалізації політики.

Згідно з абз. 4 п. 5 ч. 1 ст. 3 названого Закону до кола суб'єктів декларування належать фізичні особи, які є керівниками або входять до складу вищого органу управління, інших органів управління громадських об'єднань, інших непідприємницьких товариств, що здійснюють діяльність, пов'язану із запобіганням, протидією корупції, імплементацією стандартів у сфері антикорупційної політики, моніторингом антикорупційної політики в Україні, підготовкою пропозицій з питань формування, реалізації такої політики, та/або беруть участь, залучаються до здійснення заходів, пов'язаних із запобіганням, протидією корупції. В даному випадку недостатньо чіткими є поняття діяльності «пов'язаної із запобіганням, протидією корупції», та згаданої вище діяльності з імплементації стандартів, а також поняття «інших органів управління». Залишаючи поза межами нашого дослідження питання доцільності включення громадських діячів до складу суб'єктів декларування, зазначимо, що такі особи мають чітко розуміти, прочитавши текст закону, чи зобов'язані вони подати декларацію. Крім того в частині притягнення до відповідальності цих осіб за неподання декларації або ж умисне

декларування завідомо недостовірної інформації доведення складу кримінального правопорушення вбачається неможливим саме через відсутність належної правової визначеності суб'єкта правопорушень.

Все наведене, що стосується суб'єктів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-1 КК, стосується і суб'єктів адміністративних правопорушень, передбачених ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КПАП) (несвоєчасне подання без поважних причин декларації, подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування на суму від 100 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Важливим для доведення складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 КК (умисне неподання суб'єктом декларування декларації) та адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-6 КПАП (несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) є відсутність у законі строку подання декларації для осіб, які припиняють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (за період, не охоплений раніше поданими деклараціями). Подання такої декларації в день звільнення з достовірними даними в деяких випадках є неможливим, адже про абсолютну більшість сум доходів можна одержати інформацію (наприклад, довідку) лише за підсумками календарного місяця (зарплата, пенсія, різні види допомоги, відсотки банку тощо). Відсутність у законі строку для подання декларації в такому випадку тягне за собою неможливість доведення об'єктивної сторони (моменту закінченості діяння) правопорушень.

До числа проблем із правовою визначеністю належить і застаріла примітка ст. 369-2 КК, що передбачає кримінальну відповідальність за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, а також за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьою особою за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди. Згідно зі згаданою приміткою, особами, уповноваженими на виконання функцій держави, є особи, визначені в пунктах 1-3 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії

корупції». Однак цей Закон не є чинним, і замість нього діє Закон «Про запобігання корупції». Несвоєчасне внесення змін до КК тягне за собою по суті неможливість застосування його ст. 369-2 через ту саму невизначеність диспозиції, і неможливість застосування кримінального закону за аналогією; це по суті означає неможливість визначення кола названих осіб та неможливість доведення події кримінального правопорушення.

Загалом, наведене вище в частині належності особи до посадових осіб юридичних осіб публічного права, тягнутиме за собою і неможливість встановлення складу адміністративних правопорушень, передбачених ст. 172-7 КПАП, про які йтиметься нижче, в частині суб'єкта таких правопорушень.

Так, важливими проблемами правової визначеності є і питання щодо порядку повідомлення особою про наявність у неї конфлікту інтересів. Йдеться про те, що згідно зі ст. 28 Закону «Про запобігання корупції», особи, зазначені у п. 1, 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону, зобов'язані вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів та повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника, а у випадку перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі – Національне агентство чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів, відповідно. Законом не визначено форму такого повідомлення.

В пп. 1.1.2 Методичних рекомендацій щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, затверджених рішенням НАЗК від 29.09.2017 № 839 [6] визнається відсутність у законі такої вимоги, та рекомендується робити таке повідомлення в письмовій формі (та навіть пропонується форма такого повідомлення). Однак по суті це не є приписом закону, і водночас здатне створити проблеми на практиці, адже від особи не вимагається створювати письмові докази її повідомлення про наявність конфлікту інтересів. А по суті, в разі повідомлення, подальші дії щодо врегулювання конфлікту має здійснити безпосередній керівник. Принагідно зазначимо, що Законом «Про запобігання корупції» не визначено форму рішень безпосереднього керівника особи при одержанні повідомлення про наявність в особи конфлікту інтересів.

Відповідно відсутність у законі форми повідомлення про наявність реального конфлікту інтересів створює проблеми з

доведенням складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-7 КПАП (неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів).

Отже відсутність належної правової визначеності призводить до зниження ефективності реалізації заходів державної антикорупційної політики. У багатьох випадках ці недоліки призводять до неможливості доведення складу кримінальних та адміністративних правопорушень (як в частині суб'єкта, так і в частині об'єктивної сторони). Тому наведені в цій роботі норми Закону «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення потребують удосконалення.

Список використаних джерел

1. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Case of Tolstoy Miloslavsky v. The United Kingdom, § 37. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57947>
3. Case of Kokkinakis v. Greece, § 52. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57827>
4. Case of Engel and Others v. The Netherlands (article 50). <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57478>
5. Постанова пленуму Верховного суду України № 5 від 26.04.2002 «Про судову практику у справах про хабарництво». <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>
6. Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, затверджені рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 29.09.2017 № 839. <https://nazk.gov.ua/metodychni-rekomendaciyi>

Кузнєцов Віталій Володимирович,
завідувач кафедри гуманітарних та загальноправових дисциплін Інституту
Управління державної охорони
України Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ

Управління державної охорони України (Управління)
відповідно Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України
(Концепція), яка затверджена Указом Президента України від

14 березня 2016 року № 92/2016 є складовою сектору безпеки і оборони України. У пункті 3.10 Концепції визначені десять пріоритетів розвитку Управління у секторі безпеки і оборони. Для ефективної реалізації цих напрямів у п. 3 Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» від 4 березня 2016 року, Управлінню було доручено розробити у тримісячний строк з урахуванням положень Концепції концептуальні та програмні документи розвитку складових сектору безпеки і оборони та забезпечити їх затвердження в установленому порядку. Слід відмітити, що такими пріоритетами розвиток Управління не вичерпується, оскільки в Концепції передбачені й інші загальні завдання для складових сектору безпеки і оборони. Відповідно до Концепції, одним з основних завдань сектору безпеки і оборони є «попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України, боротьба з тероризмом, корупцією та організованою злочинністю у сфері управління і економіки». У контексті надзвичайної уваги як держави, так і суспільства до проблем протидії корупції, що створюють відомі ризики для національної безпеки, набуває актуальності нормативно-правове забезпечення протидії корупції в Управлінні.

На нашу думку, визначені Концепцією завдання для їх успішної реалізації повинні бути сформульовані в Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 року. Частково це виконано, зокрема окремі положення цього нормативного акту створюють правові підстави для протидії корупції серед військовослужбовців та працівників Управління. Однак статті 16, 16-1, 16-2 відсилають нас до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року, який, як відомо 1 вересня 2016 року, втратив чинність. Тому виникла потреба привести Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 року з чинним Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року.

Також згідно ч.1 ст. 19 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, передбачено обов'язок прийняття антикорупційних програм в «Адміністрації Президента України, Апараті Верховної Ради України, Секретаріаті Кабінету Міністрів України, Секретаріаті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Генеральній прокуратурі України, Службі безпеки України, міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, обласних, Київській та Севастопольській міських державних

адміністраціях, державних цільових фондах – шляхом затвердження їх керівниками». Відповідно до ч.1 ст. 11 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 року: «Управління державної охорони України є державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президентові України та підконтрольним Верховній Раді України». Тобто Управління як державний орган повинно мати власну антикорупційну програму, яка буде затверджена начальником Управління. Таке положення не передбачені в Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 року. Сьогодні вже 107 державних органів та інших уповноважених суб'єктів подали Антикорупційні програми на погодження Національному агентству з питань запобігання корупції. Серед них є складові сектору безпеки і оборони України, наприклад Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України та ін.

Однак Управління досі не затвердило Антикорупційну програму та не подало її на погодження з Національним агентством з питань запобігання корупції. При цьому з урахуванням Завдань і заходів з виконання Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 265, у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях антикорупційні програми затверджуються щороку до 1 березня.

Тому одним з нагальних завдань Управління в контексті реформування сектору безпеки і оборони України є розробка та затвердження Антикорупційної програми відповідно Методичних рекомендацій щодо підготовки антикорупційних програм органів влади, які розраховані для використання у роботі суб'єктами затвердження антикорупційних програм, визначеними в частині першій статті 19 Закону України «Про запобігання корупції», уповноваженими підрозділами (особами) з питань запобігання та виявлення корупції (затверджені рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 19 січня 2017 року № 31).

На підставі викладеного пропонуємо:

Узгодити положення, які передбачені в статтях 16, 16-1, 16-2 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 року з Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року.

У статті 11 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року передбачити ч. 7 у такій редакції: «Начальник Управління державної охорони України до 1 березня затверджує Антикорупційну програму, яка погоджується з Національним агентством з питань запобігання корупції».

Куценко Станіслав Ігорович,
начальник Головного територіального
управління юстиції у місті Києві,
кандидат юридичних наук

СУЧАСНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ ЯК ВЕКТОР ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Однією з європейських тенденцій розвитку контрольних функцій держави є пошук нових інструментів запобігання протиправним явищам в суспільстві. Так, загострились міжнародні і національні проблеми боротьби із корупцією і це свідчить про те, що традиційні методи боротьби з нею є недостатньо ефективними. Питання розробки та впровадження новітніх заходів протидії корупції, які дозволять мінімізувати рівень корупції до безпечного, є одним з найважливіших питань сучасності, вирішення якого можливе лише за умови комплексного та системного підходу, що передбачає потужну підготовчу роботу із профілактики корупції, що буде мати прямий вплив на всі сфери життя суспільства. Наприклад, з урахуванням того, що більшість незаконних операцій здійснюється з використанням кредитних та фінансових сфер, одним із способів вирішення цих проблем є проведення фінансово моніторингу, що знаходиться у рамках економіко-правових інструментів протидії корупції.

Досвід успішних антикорупційних програм та заходів зарубіжних країн, яким вдалось показати високий результат та ефективність у боротьбі з корупцією, крім політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції, також демонструє соціально-ідеологічну спрямованість.

Так, в Антикорупційній стратегії на 2018–2020 роки визначається комплекс заходів, спрямованих на розробку та впровадження механізму зменшення рівня корупції в Україні, в тому числі шляхом налагодження в суспільстві атмосфери нетерпимості до проявів корупції, формування довіри до антикорупційної політики держави і позитивного ставлення до викривачів, а також системне залучення державою активної частини населення, громадських об'єднань, представників бізнесу до антикорупційних заходів.

Зрозуміло, що реалізація даних заходів передбачає потужну роботу та розрахована передусім на молодь в контексті формування в останньої стійкого відчуття неприйнятності корупції для молодої людини, яка воліє здобути краще майбутнє. Досягнення позитивного

ефекту від використання даних засобів, вбачається можливим лише у випадку розробки вдалої стратегії та її впровадження в сучасний інформаційний простір з використанням найсучасніших засобів та механізмів інформування громадськості. Як відомо, останнім часом, усі інститути громадянського суспільства залучаються до процесу протидії корупції, зокрема освіта. Так, на наш погляд, формування і функціонування системи антикорупційного виховання є органічною часткою правового та духовно-морального виховання. Саме розповсюдження сформованої системи знань антикорупційного профілю у сучасних і популярних соціальних мережах, значно збільшить рівень загальних знань про стан корупції та способи її подолання і недопущення. Даний напрямок, безумовно має величезні перспективи і перші кроки вже зроблено.

Так, сучасне життя молоді перенасичене різного роду інформацією і наявна стійка тенденція до збільшення її обсягу через те, що людина, з метою реалізації свого соціального існування потребує постійного оновлення та розширення інформаційного середовища в якому існує. Сучасні технології дають можливість отримувати необхідну інформацію зручно та за лічені секунди, таким чином, серед джерел переважають саме інформаційні системи в порівнянні з традиційними джерелами, такими як особисте спілкування, преса, телебачення тощо.

Таким чином, одним з найефективніших інструментів формування інтересів, потреб, поглядів та світогляду молоді є саме сучасний інформаційний простір в якому варто діяти та знайти ефективні моделі адресної доставки інформації, оскільки особа, постійно перебуваючи в епіцентрі «інформаційного бомбардування» намагається захистити себе від непотрібної, як їй здається інформації.

Одним з головних пріоритетів України є побудова інформаційного суспільства, в якому кожна особа відчуває себе інформаційно вільною та реалізуючи свій потенціал сприяє суспільному розвитку, тим самим підвищуючи якість життя загалом. Використання інформаційних технологій дозволяє виконати багато завдань та надає безліч можливостей. В Україні сформовано певні правові засади побудови інформаційного суспільства: прийнято ряд нормативно-правових актів, які, зокрема, регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності, впровадження електронного документообігу, захисту інформації, разом з тим, питання контролю інформаційного простору до цих пір залишається недостатньо врегульованим, а контроль фактично здійснюється без належного правового регулювання. Отже, варто прикласти зусиль в удосконаленні існуючого законодавчого поля та формування системи правового регламентування інформаційного простору.

Варто визнати, що ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім. Разом з тим, Україна має потужну базу з підготовки висококваліфікованих

фахівців в сфері інформації, математики, кібернетики. У країні існують та постійно оновлюються сучасні системи та засоби телекомунікації та зв'язку, що свідчить про наявність фундаменту для розвитку інформаційного суспільства в Україні, а отже, використання його в реалізації Антикорупційної стратегії.

Отже, доцільним є формування загальнонаціонального інформаційного ресурсу, який би в повному обсязі вирішував такі основні завдання антикорупційного виховання, зокрема: запрошення до діалогу; висвітлення власної точки зору; інформаційне спілкування; розуміння протидії корупції; узагальнення; висновки; поради. Це масштабовані елементи антикорупційної діяльності на майбутні кілька років в Україні, які пропонується втілювати на антикорупційних форумах, семінарах та інтенсивах, шляхом поширення антикорупційних ресурсів (Інтернет, телефони антикорупційних спеціальних ліній, групи в месенджерах, тощо);

Як відомо, людство вело боротьбу із корупцією з самого народження держави. Засоби та способи були різними, однак очікуваний результат завжди залишався тим самим – зменшення рівня корупції. Антикорупційні заходи проводяться у всіх країнах і сучасне суспільство має продовжувати боротьбу із цим дефектом, однак із використанням новітніх технологій і всього інформаційного простору, отримати перемогу в цій складній боротьбі здається більш можливим.

Антикорупційна політика є лише частиною державної політики України але має величезний вплив на загальний рівень розвитку нашої держави. В свою чергу, зміст антикорупційної політики України як члену світових інтеграційних процесів, має формуватися на підставі чинного антикорупційного законодавства України, міжнародного антикорупційного законодавства, міжнародного та власного досвіду формування антикорупційної правової системи, стану розвитку громадянського суспільства, загальнокультурного і освітнього рівня, економічного та геополітичного становища, особливостей ментальності та розвитку інститутів державного контролю.

Ураховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій та їх все більш зростаючу роль у визначенні розвитку суспільства, широке впровадження у повсякденне життя та у сферу державного управління, варто зосередитись на формуванні та використанні інформаційного суспільства для формування національної культури, у якій немає місця корупції.

Левченко Катерина Борисівна,

Урядова уповноважена з питань
гендерної політики, доктор
юридичних наук, професор

КОРУПЦІЯ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Ефективна боротьба з корупцією є одною з основних вимогою міжнародного співтовариства до України для продовження підтримки та допомоги. Україна прагне до подолання корупції, що відображено в програмних документах Уряду.

Гендерні аспекти корупції і корупційних діянь є в Україні малодослідженою темою. Водночас міжнародні експерти та міжнародні організації вже мають досвід застосування гендерного аналізу до вивчення корупції, а також вивчення впливу корупції на ситуацію із дотриманням прав людини.

У 2018 році в Україні було проведено перше дослідження із виявлення зв'язку між рівнем корупції та забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [1].

Воно є підставою для подальшої діяльності та формування розуміння взаємозв'язку та взаємодоповнення державної політики боротьби з корупцією та державної політики забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків.

Це означає, що забезпечення і досягнення гендерної рівності є одним з інструментів подолання корупції, а з іншого боку – боротьба з корупцією сприятиме досягненню гендерної рівності та соціально-економічного добробуту у суспільстві.

Прикладом такого взаємозв'язку є прийнятий 5 вересня 2018 року Урядом України Національний план дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року [2]. План розроблений центральними органами, за участі міжнародних та громадських організацій при координації Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Івонни Климпуш-Цинцадзе. І першим пунктом цього Плану є завдання щодо ефективної боротьби з корупцією та безкарністю, які виникають під час запобігання, розслідування, переслідування, і покарання насильства щодо жінок і дівчат з боку державних та недержавних суб'єктів. Цьому є логічне пояснення: корупція, безкарність, які процвітають в системі кримінального правосуддя не дозволяють притягувати до відповідальності осіб винних в скоєні злочинів, в тому числі, пов'язаних з гендерно зумовленим насильством.

В роботі Урядової уповноваженої з питань гендерної політики як уповноваженою Кабінетом Міністрів України посадової особи, на

яку покладено функцію з організації здійснення Кабінетом Міністрів України повноважень у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства [3], важливими для реагування є три аспекти взаємозв'язку корупції та гендерної дискримінації:

1. Існування корупції веде до безкарності за скоєння будь-яких злочинів, в тому числі пов'язаних з гендерно обумовленим насильством, зокрема сексуальним. Із інформації Національної «гарячої лінії» із запобігання домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації, яка має більш ніж двадцятирічний досвід роботи, яка забезпечується громадською організацією «Ла Страда – Україна», відомі, наприклад, факти вчинення насильства в сім'ях правоохоронців, посадових осіб високого рівня та політиків, на які не було належного реагування у зв'язку із корупційними зв'язками порушника.

Такі випадки відомі і в системі надання та отримання соціальних послуг, наприклад видача довідок за гроші, що є отриманням неправомірної вигоди.

Таким чином, корупція є перешкодою в протидії гендерно-зумовленому насильству та особливо насильству по відношенню до жінок!

2. Другий аспект питання стосується проблеми розширення політичної участі жінок в процесі прийняття рішень. Включення більшої кількості жінок в процеси прийняття рішень, управління державними справами та керування органами державної влади та місцевого самоврядування є показником розширення бази демократичних перетворень в країні, що в свою чергу збільшує прозорість в процесах прийняття рішень і дій, посилює підзвітність, укріплює колегіальність прийняття рішень на противагу одноосібності. Тобто створюються умови, яких так «боїться» корупція.

3. Упровадження принципу гендерної рівності в усі сфери державного управління і політики, сприйняття його кожним членом суспільства як важливої цінності є одночасно і інструментом, і індикатором суспільного розвитку, громадянської активності, відповідальності держави перед суспільством, що також зменшує передумови для виникнення корупції чи здійснення корупційних діянь.

Тож Урядовий уповноважений з питань гендерної політики здійснює роботу з посилення гендерної інтеграції в діяльності органів державної влади, та правоохоронних органів, зокрема. Така робота базується на застосування комплексного підходу, що включає до себе, в тому числі, розробки програм підготовки, підготовку фахівців, розробку індикаторів ефективності та результативності їх діяльності.

Зокрема, Урядовим уповноваженим та фахівцями Апарату Урядового уповноваженого взято участь у підготовці суддів, які розглядають питання пов'язані з випадками насильства (на

запрошення Національної школи суддів України), прокурорів місцевих прокуратур, слідчих Державного бюро розслідування (спільно з Національною академією прокуратури України), а також фахівців сектору безпеки і оборони.

Налагоджена тісна співпраця з Координаційним центром надання безоплатної правової допомоги в частині формування гендерної складової їх діяльності.

Важливо підкреслити, що ефективність цієї роботи залежить також від налагодженої співпраці з організаціями громадського суспільства та міжнародними організаціями. Умовою її успішності є також постійна взаємодія з центральними та місцевими органами виконавчої влади, науковими установами та засобами масової інформації.

Список використаних джерел

1. Корупція очима жінок та чоловіків. Дослідження ПРООН в Україні. URL: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/ETI/Gender_corruption_report%20UA.pdf

2. Національний план дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-go-planu-dij-z-vikonannya-rekomo-zhinok-do-vosmoyi-periodichnoyi-dopovidi-ukrayini-pro-vikonannya-konvenciyi-pro-likvidaciyu-vsikh-form-diskriminaciyi-shchodo-zhinok-na-period-do-2021-roku/>

3. Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 черв. 2017 р. № 390. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/390-2017-%D0%BF>.

Лисенко Володимир Васильович,
професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики Університету
державної фіскальної служби України,
доктор юридичних наук, професор

ЗАХОДИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Дані правоохоронних органів, результати діяльності підрозділів внутрішньої безпеки, повідомлення засобів масової інформації засвідчують значне поширення корупційних проявів у діяльності фіскальної служби України у різноманітних її проявах. Найбільш поширеними є: 1) отримання неправомірної вигоди (хабарництва); 2) зловживання владою або службовим становищем; 3) з використанням посадового становища створення сприятливих умов суб'єктам господарської діяльності для фінансових махінацій; 4) приховування податкових злочинів; 5) забезпечення уникнення правопорушниками кримінальної та іншої відповідальності тощо.

Комплекс заходів, спрямованих на усунення причин та поширення провів корупції не завжди досягають своєї мети з різних причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Головним управлінням внутрішньої безпеки ДФС України регулярно проводяться інтерактивні анкетування платників податків щодо їх ставлення до проявів корупції та її поширення у діяльності фіскальної служби [1].

На підставі наказу ДФС України від 14 лютого 2018 р. № 71 у Державній фіскальній службі України розпочато роботу з оцінки корупційних ризиків її співробітників та затверджено відповідне положення про Комісію з оцінки корупційних ризиків у діяльності Державної фіскальної служби України [2]. Метою зазначеного вище заходу є впровадження механізмів для зниження та усунення корупційних ризиків, проведення ідентифікації та оцінки корупційних ризиків у рамках антикорупційної програми, розроблення пропозицій щодо заходів зниження рівня корупційних ризиків, а також підготовки пропозицій до річної антикорупційної програми Державної фіскальної служби України.

Умовами, що сприяють поширенню корупційних проявів, є:

недосконала процедура при відборі кандидатів на посади у фіскальних органах;

контактування з підприємцями, які хочуть уникнути відповідальності за вчиненні податкові правопорушення;

відсутність належних важелів морального та матеріального стимулювання співробітників фіскальних органів [3];

відсутність громадського засудження фактів зловживань співробітників органів державної податкової служби [4];

існування певних національних «традицій» у вирішенні проблемних питань.

Для зменшення та мінімізації поширення корупційних діянь у діяльності співробітників фіскальної служби підлягає проведенню комплекс заходів щодо:

удосконалення процедури відбору кандидатів для роботи у фіскальній службі;

розробка контрольних процедур, які б зменшили контакти перевіряючих із платниками податків;

посилення контролю за діяльністю осіб, які проводять перевірку діяльності суб'єктів підприємництва, в тому числі забезпечення оперативного супроводу діяльності ревізорів;

впровадження контрольних перевірок, здійснених ревізорами (такі перевірки можуть проводитися вибірково за наявності оперативної інформації про можливість зловживань та приховування фактів порушення податкового законодавства);

посилення оперативного забезпечення відбору платників податків для подальшого податкового контролю;

створення єдиної інформаційно-аналітичної системи (центрального, регіонального та місцевого рівнів), яка б забезпечувала можливість накопичення необхідної інформації про конкретного платника податків та використання її для проведення документальних перевірок, якісного відбору платників податків для подальшого податкового контролю;

створення механізму обміну даними, отриманими за результатами проведення оперативно-розшукових заходів діяльності окремих суб'єктів господарювання;

посилення роз'яснювальної роботи щодо застосованих заходів впливу (кримінальні покарання, звільнення з роботи тощо);

унеможливлення реєстрації суб'єктів господарської діяльності з ознаками фіктивності;

посилення контролю за здійсненням митного оформлення з метою виключення фальсифікації експортних операцій та зловживань з боку співробітників митних органів тощо.

Список використаних джерел

1. Протидія корупції. Офіційний сайт ДФС України. URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/protidiya-koruptsii>.

2. Про проведення оцінки корупційних ризиків у діяльності Державної фіскальної служби України : наказ Державної фіскальної служби України від 14 лют. 2018 р. № 71. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0071872-18>.

3. Результати опитування платників податків. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/207638.pdf>.

4. Чверть опитаних платників відзначили зниження рівня корупції в органах ДФС. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/344768.html>.

Литвинов Олексій Миколайович,
завідувач кафедри кримінального
права і кримінології факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
Гладкова Євгенія Олексіївна,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з
проблем протидії злочинності
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Одним із найнебезпечніших видів злочинних проявів на сьогодні стала корупція. Про це соціальне явище говорять усі – від державного діяча до пересічного громадянина. Інформаційними меседжами щодо подолання корупції як загалом у країні, так і в різних сферах життя, рясніють телебачення, друковані ЗМІ, радіо, рекламні гасла тощо. Ми не можемо не погодитись із тим, що корупція є найбільш небезпечною сферою нелегальних відносин у сучасному суспільстві [1, с. 11]. Так, майже 38 % українців давали неправомірну вигоду, головним чином гроші, під час взаємодії з державними органами. Про це свідчать результатами дослідження Global Corruption Barometer компанії Transparency International. У міжнародному рейтингу, що відображає індекс сприйняття корупції, Україна посіла 130-те місце. Найнижчим рівень корупції є в Данії, Новій Зеландії та Фінляндії, а найгірша ситуація спостерігається в КНДР, Південному Судані та Сомалі, від яких нас відділяють лише 43 позиції рейтингу.

Серед причин, які дозволили нашій державі переміститися на вищу сходинку, слід звернути увагу на такі. Антикорупційні органи (САП/НАБУ) у 2017 розгорнули свою слідчу роботу та направили до суду перші справи щодо підозр у топ-корупції. Протягом 2015–2016 років в Україні з'явилися 5 нових правоохоронних та антикорупційних органів, які мали б подолати корупцію та злочинність у країні. Практично одночасно з ініціативи МВС та ЄС в Україні запрацювали Національна поліція, Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Національне агентство із запобігання корупції. Трохи пізніше розпочало роботу Агентство з розшуку та менеджменту активів, а в процесі його створення ще три

структури – Державне бюро розслідувань, Антикорупційний суд та Служба фінансових розслідувань.

Продовжує функціонування Реєстр електронних декларацій. Минув перший рік реформи державних закупівель та обов'язкового використання системи ProZorro. Відбулася реформа ринку газу. Україна здійснила деякі позитивні кроки з дерегуляції. Авторитет досліджень, на яких ґрунтується розрахунок індексу, також відзначили зниження рівня корупції в поліції та зменшення кількості випадків, коли бізнес змушений надавати неправомірну вигоду. Водночас повільне зростання індексу України, фактично падіння динаміки зростання вдвічі порівняно з 2016 р., пояснюється такими обставинами, як брак політичної волі керівництва країни до рішучої боротьби з корупцією та низький рівень довіри до українських судів і прокуратури. Також варто відмітити постійні законодавчі ініціативи парламенту, які загрожують новоствореній антикорупційній інфраструктурі. Як результат, корупція залишається для бізнесу та звичайних громадян однією з головних проблем.

Якщо подивитись офіційну статистику, то кількість обвинувальних актів, що надійшли до суду у 2017 році, становить 3776. Із них судами були розглянуті лише 1198 кримінальних проваджень і засуджено 788 осіб, з них – 28 депутатів, 3 працівників апаратів судів, 3 прокурорів, 2 працівники СБУ, 110 поліцейських і працівників МВС, 25 працівників ДФС, 33 працівники інших правоохоронних органів, 68 військових, 36 сільських, селищних та міських голів, 49 посадових осіб місцевого самоврядування та 172 держслужбовці. Як бачимо, найменше «корупційних» вироків винесено щодо суддів, прокурорів і працівників СБУ. Найчастіше ловили працівників МВС і держслужбовців.

Що стосується покарання, то більшість засуджених відбулася штрафами (475 осіб). Покарання, пов'язані з позбавленням волі були призначені 188 особам, обмеження волі – 46, позбавлення права обіймати певні посади – 29, узагалі уникали покарання 460 осіб.

Минулорічні рекомендації Transparency International Україна були втілені лише частково. Зокрема, створення Вищого антикорупційного суду відбулось всупереч рекомендаціям Венеціанської комісії. «Кошти Януковича» були перераховані в бюджет за сумнівним судовим рішенням, яке досі залишається офіційно засекреченим. Уряд здійснив певні кроки в розбудові прогресивної системи eHealth і запустив процедуру автоматичного повернення ПДВ, однак протягом року було чимало законодавчих ініціатив, які могли знищити систему ProZorro. Проголосовано в

першому читанні Проект закону «Купуй українське, плати українцям» (про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння розвитку промислового виробництва та малого і середнього підприємництва), що фактично створює умови для повернення корупції в публічні закупівлі. Досі не відбувся аудит оборонних закупівель, а рівень секретності в цій сфері і далі залишається необґрунтованим. Протягом року було чимало спроб обмежити незалежність новостворених антикорупційних органів та випадків тиску на журналістів і громадських активістів, які працюють у сфері протидії корупції: впровадження дискримінаційного електронного майнового декларування, тиск з боку правоохоронних органів, провокації, протидія, побиття та дискредитаційні інформаційні кампанії.

Transparency International Україна рекомендує вжити таких заходів задля покращення стану протидії корупції у 2018 р.:

1) запустити Антикорупційний суд та продовжити судову реформу (ухвалити закон про Антикорупційний суд, що відповідатиме рекомендаціям Венеціанської комісії, створити цей суд уже в 2018 р. та забезпечити його незалежність від будь-якого впливу; підвищити прозорість відбору суддів, розширивши участь громадськості в кваліфікаційному оцінюванні суддів);

2) посилити спроможність слідчих органів і припинити міжвідомчу боротьбу (ухвалити законодавство щодо посилення повноважень САП/НАБУ, надати право незалежної «прослушки» для детективів НАБУ, припинити деструктивне публічне протистояння керівників правоохоронних органів і тиск на журналістів та активістів, які працюють у цій сфері);

3) перезапустити НАЗК (ухвалити законодавство, яке дозволить перезапустити НАЗК на умовах прозорого та незалежного конкурсу, забезпечити законодавчу базу для якісної співпраці та захисту викривачів корупції, забезпечити повне та безперешкодне функціонування реєстру е-декларацій, запровадити автоматичну перевірку декларацій та активізувати перевірку декларацій топ-посадовців);

4) впровадити нові електронні державні інформаційні системи (поширити принцип системи ProZorro «всі бачать все» на нові сфери взаємодії держави, суспільства та бізнесу, максимально «оцифрувати й автоматизувати» взаємодію бізнесу та Державної фіскальної служби);

5) позбавити правоохоронні органи права втручатися в економічну діяльність (змінити законодавство про Національну поліцію, Службу безпеки України, позбавивши їх права розслідувати

економічні злочини, законодавчо забезпечити та створити Службу фінансових розслідувань) [2].

Задля мінімізації корупційної складової доцільно звернути увагу і на міжнародний досвід боротьби з цим негативним явищем, насамперед у країнах, які на практиці довели ефективність апробованих ними механізмів [3, с. 214]. Як показує світова практика, для вирішення проблеми корупції в Україні конче треба забезпечити прозорість діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування, створення сприятливих умов для розвитку економічного добробуту, залучення громадськості до проведення моніторингу та контролю діяльності державних органів під час ухвалення політично важливих рішень і застосування міжнародних стандартів у роботі всіх державних органів.

Список використаних джерел

1. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб./автор. кол.: В. В. Василевич, О. М. Джужа, О. Г. Колб та ін.; за ред. проф. О. М. Джужи та доц. Е. В. Расюка. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 340 с.

2. Індекс корупції CPI-2017. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-korupsiyi-cpi-2017/> (дата звернення: 02.02.2018).

3. Науково-практичний коментар до закону «Про засади запобігання та протидії корупції»/авторський колектив; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Скіф, 2012. 512 с.

Луцюк Павло Сергійович,

член Вищої кваліфікаційної комісії
суддів України, доктор юридичних наук

РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕРЖАВІ

Метою судової реформи є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки [1].

Антикорупційна політика держави у судовій сфері має здійснюватися у двох напрямках: мінімізація рівня корупції в самій судовій системі та вироблення імунітету судової системи до корупційних пропозицій.

Здійснення антикорупційної політики держави в обох вказаних напрямках має включати цілий спектр заходів:

– гарантування невторчання держави у професійну діяльність суддів;

– посилення ролі органів суддівського врядування;

– гарантування незалежності суддів;

– очищення та оновлення суддівського корпусу;

– інформаційна відкритість діяльності судових органів.

Судова система перебудовується у наведеному сенсі знизу й до самого верху, тобто від судів першої інстанції до Верховного Суду. Винятком з цього процесу є Конституційний Суд України, який є судовим органом з особливим статусом та специфікою діяльності – цьому інституту можуть загрозовувати не лише корупційні ризики, а й політичний тиск.

Слід констатувати, що до початку судової реформи призначення на посаду судді Верховного Суду України відбувалося без конкурсу шляхом голосування у Верховній Раді – на розсуд народних депутатів. До 2016 року конкурс на посади суддів Верховного Суду України не проводився ніколи. Суддями цього суду могли стати виключно судді з не менш ніж 15-річним стажем на посаді судді або судді Конституційного Суду України. Особова справа судді була відсутня у публічному доступі. Жодних професійних іспитів кандидати не складали. Громадськість не брала участі у процедурах призначення, рейтинг не складався і цей перелік можна продовжувати.

У 2016–2017 роках вперше в Україні було проведено конкурс з призначення суддів Верховного Суду. Для участі у відкритому конкурсі зареєструвалися 1436 осіб, з яких 45% – судді, 24% – адвокати, 15% – науковці, 16% – за сукупним стажем роботи. Після ретельної спецперевірки наданих документів до кваліфікаційного оцінювання допущено 630 осіб. За результатами проведення конкурсу переможцями визнано 120 осіб, з яких 91 суддя, 9 адвокатів, 16 науковців, 4 – із сукупним стажем. Із 120 переможців конкурсу 11 листопада 2017 року 115 призначено суддями Верховного Суду.

Ключове місце в судовій реформі зайняло формування з нуля найвищого судового органу, який змінив, крім назви, ще й структуру, повноваження, кількісний та якісний склад. Верховний Суд було створено шляхом проведення конкурсного добору з числа осіб, котрі:

– мають стаж роботи на посаді судді не менше десяти років;

– мають науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років;

– мають досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років.

У вказаній процедурі ВККС України розглянула 126 висновків Громадської ради доброчесності як під час співбесід, так і у пленарних засіданнях.

Наслідком ефективності реформування судової системи має бути мінімізація проявів корупції у всіх її органах.

Сьогодні кожна ланка судової системи проходить свій особливий шлях реформування.

Добір суддів до судів першої інстанції здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України виключно на конкурсній основі. Кандидати на посаду судді мають пройти іспит на знання законодавства та ділової української мови, співбесіду з психологом, перевірку достовірності вказаних у деклараціях відомостей, навчання у Національній школі суддів України тривалістю до одного року, а також кінцевий іспит на знання законодавства та написання судових рішень у різних правових спеціалізаціях. Особи, які витримують цей виснажливий марафон, виборюватимуть місця у судах першої інстанції у конкуренції з діючими суддями, котрі виявлять бажання змінити суд.

Новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» надав можливість стати суддею апеляційного суду не лише суддям першої інстанції зі стажем роботи на посаді не менше п'яти років, а й:

- науковцям зі ступенем та стажем наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;

- адвокатам з досвідом здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років.

Наступним важливим етапом проведення антикорупційної політики у судовій сфері є початок діяльності Вищого антикорупційного суду. До його підсудності віднесено як корупційні злочини, так і злочини, пов'язані з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом.

Вищий антикорупційний суд створено згідно зі статтею 125 Конституції України, котра передбачає можливість створення вищих спеціалізованих судів відповідно до закону [2].

У конкурсі до Вищого антикорупційного суду 270 осіб допущені до іспиту. З них до Вищого антикорупційного суду 134 судді, 22 науковці, 61 адвокат та 10—за сукупним стажем. До Апеляційної палати 46 суддів, 16 науковців, 20 адвокатів та 7—за сукупним стажем. Із вказаних осіб до конкурсу допущено 58 кандидатів юридичних наук та 11 докторів юридичних наук. В апеляційній палаті на 12 посад зареєстровано 8 кандидатів на одну посаду, в суді першої інстанції на 27 посад 181 претендент, тобто на одну посаду семеро кандидатів.

Законом України «Про Вищий антикорупційний суд» визначено новий допоміжний орган для визначення доброчесності кандидатів — Громадську раду міжнародних експертів. Вперше в історії впровадження судової реформи до її проведення долучається такий допоміжний орган. Завдання Громадської ради міжнародних експертів — збирання, перевірка та аналіз інформації стосовно кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду. Громадська рада

міжнародних експертів вже сформована із висококваліфікованих професіоналів з п'яти країн.

Потрібно відзначити, що члени вказаної ради у разі виникнення питань щодо відповідності будь-якого кандидата на посаду судді Вищого антикорупційного суду відповідним критеріям мають право ініціювати проведення спеціального спільного засідання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Громадської ради міжнародних експертів. Відповідно до частини п'ятої статті 8 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» рішення щодо відповідності такого кандидата критеріям ухвалюється не простою більшістю присутніх на засіданні, а більшістю від спільного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та членів Громадської ради міжнародних експертів за умови, що за нього проголосували не менше половини членів Громадської ради міжнародних експертів [3]. Таким чином, відсутність трьох з шести голосів членів Громадської ради міжнародних експертів на підтримку певного кандидата фактично означає право вето на його участь у конкурсі.

Впровадження антикорупційної політики у судовій системі не обмежується проведенням конкурсів на посади суддів. Важлива роль у цьому процесі належить кваліфікаційному оцінюванню діючих суддів.

Кваліфікаційне оцінювання суддів проводиться за багатьма критеріями, серед яких професійна компетентність, доброчесність, соціальна поведінка, дотримання професійної етики, кваліфікаційний рівень.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України оцінює кількість розглянутих справ, якісні показники їх розгляду (зокрема число змінених та скасованих рішень), наявність скарг на дії судді та їх обґрунтованість, результати дисциплінарних проваджень щодо судді, відомості, надані суддею у деклараціях про майновий стан, доброчесність та родинні зв'язки, звернення громадян та організацій з певною інформацією щодо судді, довідки антикорупційних інституцій щодо наявного у судді майна тощо. Крім цього, судді також проходять співбесіди з психологами, складають тести на знання законодавства та виконують практичне завдання з написання судових рішень.

Оцінюючи всю цю інформацію в сукупності, Вища кваліфікаційна комісія суддів України робить висновок про відповідність/невідповідність судді встановленим критеріям, що визначає його здатність здійснювати судочинство.

Кваліфікаційне оцінювання у всіх процедурах має пройти 5700 суддів. Станом на 18 листопада 2018 року кваліфікаційне оцінювання стосовно 1894 суддів завершено.

Отже, 1593 судді відповідають займаній посаді, 301 суддя підлягає звільненню або вже звільнені. Не підтвердили відповідності займаній посаді 163 судді, з яких 95 не склали іспиту, 68 не пройшли співбесіди з членами Комісії. Стосовно 138 суддів припинено оцінювання (звільнено за власним бажанням). Станом на 5 листопада

2018 року оголошено перерву або зупинено кваліфікаційне оцінювання відносно 285 суддів. Триває конкурс до Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Процедура оцінювання продовжується.

Голова Венеціанської комісії Джанні Букіккіо наразі так оцінив результати проведення судової реформи в Україні: «Венеціанська комісія закликала Україну до проведення судової реформи протягом багатьох років, ще з часів президентства Кучми. Але до 2016-го результати роботи щодо цієї реформи були незначними. За останні два роки Україна зробила величезний крок уперед» [4].

Попереду ще багато роботи, з якою ми справимось.

Список використаних джерел

1. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

2. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

3. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07 червня 2018 року № 2447-VIII [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>

4. «Найбільша загроза для судової реформи – це корупція» – голова Венеціанської комісії [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/holova-venetsianskoi-komisii-interv-yu>

Мовчан Анатолій Васильович,
професор кафедри оперативно-
розшукової діяльності Львівського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

З моменту проголошення незалежності України корупція розглядається як пряма загроза національній безпеці, стабільності та економічному зростанню держави. Негативні наслідки корупції полягають у тому, що вона розмиває такі важливі конституційні засади, як принципи соціальної справедливості та рівності всіх перед законом, підриває довіру людей до влади, дискредитує ринкові механізми розвитку конкуренції та запобігання монополізму в економіці, сприяє лобюванню законодавчих і нормативних актів, масштабним зловживанням і злочинності.

Основною метою антикорупційної реформи є суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції.

Водночас залишаються невирішеними низка проблем, пов'язаних зі створенням і функціонуванням антикорупційних органів, декларуванням майнового стану державних службовців, запобіганням та врегулюванням конфліктів інтересів, перевірки доброчесності службовців тощо.

У Законі України «Про запобігання корупції» корупція визначається як використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

За офіційними статистичними даними МВС України, правоохоронними органами за 9 місяців 2018 року складено і направлено до суду 7899 протоколів про адміністративне корупційне правопорушення. За результатами судового розгляду протоколів до адміністративної відповідальності притягнуто 3392 особи, закрито 2511 адміністративних справ, у т.ч. 1079 – за відсутністю події і складу

правопорушення. Із числа притягнутих до адміністративної відповідальності за скоєння корупційного правопорушення із займаної посади звільнено лише 24 особи.

За цей же період викрито 3155 корупційних кримінальних правопорушень. За результатами розслідування скеровано до суду з обвинувальним актом 3126 кримінальних провадження про корупційні діяння стосовно 2142 осіб. За вчинення корупційних правопорушень засуджено 612 осіб [2].

Одне з центральних місць у загальнодержавному механізмі протидії корупції посідають правоохоронні органи. Зважаючи на те, що корупція глибоко проникла в державний апарат та правоохоронні органи, держава створює відповідні центральні органи зі спеціальним статусом та правоохоронні органи з протидії корупції.

Як свідчить зарубіжний досвід, найбільших досягнень у реалізації антикорупційного законодавства вдалося отримати в тих країнах, де були створені незалежні спеціалізовані органи боротьби з корупцією.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції визначено: органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [1].

Однак діяльність цих органів стикається з низкою проблем, пов'язаних з відсутністю якісної законодавчої бази, не розроблені системні підходи стосовно діяльності суб'єктів протидії корупції та їх взаємодії з громадянським суспільством у цій сфері, відсутнє концептуальне бачення організаційно-правового забезпечення протидії корупції.

Показові затримання прокурорів, суддів, чиновників так і не переросли в реальні судові вироки, зокрема, безрезультатними для суспільства залишилися затримання високопосадовців на засіданні Кабінету Міністрів України, операція щодо так званих «екс-податківців» із негайним їх доставленням вертольотами до м. Києва. І таких прикладів, на жаль, чимало.

А оприлюднення декларацій із сотнями тисяч і мільйонами доларів готівки, десятками квартир, будинками, земельними ділянками, елітними автомобілями, іншими цінностями викликало безліч запитань не лише у наших співвітчизників, а і в західних партнерів.

Зауважимо також щодо публічного конфлікту між Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою і Національним антикорупційним бюро України, який дискредитує новостворені антикорупційні органи (і перед громадянами України, і міжнародними партнерами).

Слід зазначити й на неефективність роботи судової системи у розгляді справ, що стосуються корупційних злочинів, про яку твердять «антикорупціонери». Так, за офіційною інформацією НАБУ, станом на 31 жовтня 2018 року, повідомлено про підозру 143 особам, висунуто обвинувачення 276 особам, скеровано до суду 166 обвинувальних актів. Водночас винесено вирок лише у 23 провадженнях (деякі справи чекають своєї черги до року-півтора) [3].

Крім того, зтягується запуск Спеціалізованого антикорупційного суду та Державного бюро розслідувань, які мають грати важливу роль у запобіганні корупції в Україні.

Реформування системи протидії корупції є одним із визначальних напрямів на шляху до її подолання.

З цією метою пропонується здійснити наступні заходи:

- запровадження багатоцільової системи протидії корупції;
- формування та запуск Спеціалізованого антикорупційного суду;
- запуск Державного бюро розслідувань, яке буде протидіяти корупції в структурах правоохоронних органів;
- удосконалення діяльності Національного агентства із запобігання корупції;
- забезпечення ефективної перевірки е-декларацій високопосадовців та оперативне реагування на виявлені порушення;
- удосконалення діяльності фінансової розвідки (фінмоніторингу);
- посилення вимог до діяльності контрольно-наглядових органів, подальше скорочення кількості необхідних ліцензій, дозволів, патентів;
- розмежування повноважень органів державної влади щодо надання адміністративних послуг та виконання контрольно-наглядових чи інспекційних функцій;
- остаточна відмова від негрошових форм розрахунків у господарському комплексі України;
- спрощення процедури податкової звітності та сплати податкових і неподаткових платежів;
- забезпечення прозорості процесів приватизації, а також здійснення державних закупівель та проведення тендерів і аукціонів;
- розвиток електронного урядування;
- реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування з метою забезпечення її професійності;
- залучення населення до створення громадських організацій у протидії корупції;
- формування системи підготовки фахівців з антикорупційної діяльності та проведення антикорупційної освіти в системі підготовки фахівців усіх спеціальностей.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056.
2. Звіт про стан протидії корупції за 9 місяців 2018 року. URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm.
3. Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua>.

Мотлях Олександр Іванович,

завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПОЛІГРАФ У ПИТАННІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

Наразі поліграф є одним із дієвих засобів запобігання корупції з боку посадовців, які обіймають відповідні посади у державних органах виконавчої влади і, зокрема, у Міністерстві внутрішніх справ України (далі – МВС) та його структурних підрозділах. Як відомо, цей науково-технічний прилад сучасності, залежно від сфери застосування, набув широкого вжитку в наступних напрямках правозастосовної практики:

- при психологічному відборі кандидатів для заміщення вакантних посад (кадрового «скрінінгу»);
- спеціальних (внутрішніх) періодичних перевірок та службових розслідувань;
- виконанні завдань в межах досудового та судового провадження, щодо вчинених кримінальних та інших правопорушень.

Однак, з-поміж названих вище напрямів недостатньої уваги в системі МВС України приділяється спеціальним (внутрішнім) періодичним перевіркам та службовим розслідуванням із застосуванням поліграфа, що наражає на розбалансування кадрів. Більше того, відсутність системного проведення таких перевірок працюючого персоналу може відкрити шлях до розвитку корупції. У чому ж криється проблематика недостатнього приділення уваги проведенню спеціальних (внутрішніх) періодичних поліграфологічних перевірок? Як на нас, відповідь очевидна, але не однозначна, оскільки об'єднує в собі кілька складових. Перша, і ймовірно основоположна складова, – та, що найбільш є дотичною до людського фактору. А саме: керівництво конкретного структурного підрозділу МВС України не завжди вбачає доцільність у системному, періодичному проведенні

перевірок працюючого персоналу із використанням поліграфа. Аргументацією є той факт, що особа, призначаючись на відповідну посаду вже проходила спеціальне поліграфологічне дослідження (тестування), а його результати сформували в роботодавця (правоохоронного органу) психологічний портрет особи як добросовісного, законослухняного та благонадійного працівника (службовця), який за жодних обставин, й надалі, не поступиться своїм життєвим принципам. Нажаль це далеко не так. Людина, під впливом певних об'єктивних умов та суб'єктивних чинників, здатна змінюватися і не завжди на краще. Вона, будучи призначеною на відповідну посаду, і займаючи відповідне становище в суспільстві, нерідко піддається спокусі до незаконного збагачення, примноження своїх статків, укріплення матеріального благополуччя, наживи та інше. Тобто, у неї відбувається процес перетворення свідомості, яка викривляючись бере верх над порядністю, доброчесністю, моральністю, етичністю, високою правовою культурою та іншими людськими чеснотами. Як результат, відсутність з боку роботодавця (правоохоронного органу) системного і всебічного контролю створює сприятливі умови найманому працівникові (службовцю) до зловживання своїм посадовим становищем, яке відкриває прямий шлях до вчинення ним корупційних дій. Друга не менш важлива складова – це недосконалість нормативно-правового забезпечення, яке регламентує діяльність у використанні поліграфа в системі МВС України та його структурних підрозділах. Відтак, аналіз чинних наказів та розроблених до них інструкцій, що упорядковують використання поліграфа у цьому вітчизняному правоохоронному органі і, зокрема у напрямі проведення спеціальних (внутрішніх) періодичних перевірок та службових розслідувань, є не довершеним процесом, що й створює певні перешкоди у реалізації відповідних заходів на практиці. Отож, звертаємо увагу на Інструкцію про порядок використання поліграфів у Національній поліції України від 13.11.2017 року № 920, що розроблена на підставі наказу МВС України і орієнтована на виконання ч.2 ст. 50 Закону України «Про Національну поліцію» [1], затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 28.10.2015 року за № 877, і в якому відображено реалізацію мети застосування поліграфів у Національній поліції України, а саме:

- під час вступу кандидатів на службу до поліції;
- у разі проведення атестування поліцейських;
- перевірки з власної ініціативи особи, яка виявила бажання бути опитаною з використанням поліграфа, у тому числі під час проведення службових розслідувань;
- здійснення оперативно-розшукової діяльності [2].

Як бачимо з викладеного, жодним чином не йде мова про проведення спеціальних (внутрішніх) періодичних перевірок та

службових розслідувань у Національній поліції України. Натомість в Інструкції, що регламентує порядок організації проведення опитування особового складу Національної гвардії України від 01.09.2017 року № 749, також правоохоронного органу, який підпорядкований МВС України, і в ній закріплено, що поліграфологічне опитування застосовується для підвищення ефективності службових розслідувань, перевірок у Національній гвардії України, з метою отримання інформації про:

- можливість причетності об'єкта опитування до підготовки або вчинення правопорушення;
- правдивість інформації, наданої об'єктом опитування;
- напрями здобуття доказів про підготовку або вчинення правопорушень;
- механізм і спосіб здійснення правопорушення;
- підготовку до вчинення корупційних та інших протиправних дій з боку посадових осіб;
- наявність боргів або фінансових зобов'язань, причетність до діянь, що передбачають юридичну відповідальність;
- ознаки небезпеки, незаконних посягань, пов'язаних з виконанням об'єктом опитування посадових обов'язків;
- розголошення об'єктом опитування відомостей, що становлять державну таємницю, службову або конфіденційну інформацію [3].

На цей важливий напрям поліграфологічної діяльності звернено увагу і в затвердженій Інструкції про порядок використання поліграфа в діяльності органів прокуратури України від 12 червня 2017 року № 180, у якій закріплено, що з метою підвищення ефективності проведення службових розслідувань (перевірок) завдання може надаватись для отримання інформації про:

- обставини, що становлять предмет службового розслідування (перевірки);
- осіб, причетних до обставин, які є предметом службового розслідування (перевірки), у тому числі суб'єкта опитування;
- правдивість відомостей, наданих суб'єктом опитування [4].

Більш розгорнуто представлено напрям спеціальних (внутрішніх) періодичних перевірок та службових розслідувань у Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних сил України від 14 квітня 2015 року № 164. У ній окремо визначено та закріплено напрям проведення опитування з використанням поліграфа для підвищення ефективності проведення службових розслідувань в Міністерстві оборони України та Збройних силах України, для отримання інформації про:

- звужування кола ймовірно причетних осіб до події, що перевіряється;
- виявлення можливості причетності об'єкта опитування до підготовки або вчинення правопорушення;
- правдивість інформації, наданої об'єктом опитування;
- напрями здобуття доказів про підготовку або вчинення правопорушень;
- механізм і способи здійснення правопорушення;
- підготовку до вчинення корупційних та інших протиправних дій з боку посадових осіб;
- наявність боргів або фінансових зобов'язань, причетності до діянь, що передбачають юридичну відповідальність;
- ознаки небезпеки, незаконних посягань, пов'язаних з виконанням об'єктом опитування посадових обов'язків;
- розголошення об'єктом опитування відомостей, що становлять державну таємницю, службову або конфіденційну інформацію [5].

Також належну увагу приділено цьому питанню і в Інструкції щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства доходів і зборів України від 02 серпня 2013 року № 329, яка орієнтує на використання поліграфа під час проведення службових розслідувань та перевірок, профілактичних заходів може здійснюватися для отримання інформації про:

- правдивість відомостей, що надаються особою при проведенні службових розслідувань та перевірок;
- наміри або підготовку до вчинення корупційних та інших протиправних дій з боку працівників;
- наявність небезпеки, незаконних посягань, пов'язаних з виконанням службових обов'язків, для визначення необхідних заходів щодо захисту працівника;
- можливе розголошення працівником відомостей, що містять державну таємницю, службову або конфіденційну інформацію [6].

Усе вищевикладене засвідчує важливість застосування поліграфа у системі МВС України та його структурних підрозділах, зокрема у проведенні спеціальних (внутрішніх) періодичних перевірок та службових розслідувань як надважливого напрямку поліграфологічної діяльності, оскільки це забезпечить від нештатних ситуацій у цьому силовому відомстві у питанні запобігання корупції з боку посадових осіб, а також допоможе виявити потенційних корупціонерів із числа працюючого персоналу (служби) та знизити чинники ймовірних корупційних ризиків.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

2. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : наказ МВС України від 13 листоп. 2017 р. № 920. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/472-17>.

3. Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування особового складу Національної гвардії України з використанням поліграфа : наказ МВС України від 1 верес. 2017 р. № 749. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-17>.

4. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфа в діяльності органів прокуратури України : наказ Генеральної прокуратури України від 12 черв. 2017 р. № 180. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE30632.html.

5. Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних сил України : наказ МОУ та ЗС України від 14 квіт. 2015 р. № 164. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0477-15/sp:25>.

6. Про використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів : наказ Міністерства доходів і зборів України від 2 серп. 2013 р. № 329. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1748-13>.

Некрасов Вячеслав Анатолійович,
провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ЗНИЖЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КЕРОВАНОЇ АНАЛІТИКОЮ

Неможливо контролювати корупцію, не знаючи та не розуміючи умов та обставин, в яких вона з'являється та розвивається. У всьому світі визнано, що раціональне планування заходів по боротьбі з корупцією завжди повинно включати визначення корупційних ризиків, їх вплив та, на основі цього, необхідно здійснювати планування контрзаходів. Так звана VCAs («вразливість до корупційного оцінювання») стала дуже популярною, так як її проведення є абсолютно необхідним перед запровадженням будь-якої ініціативи у сфері антикорупційної політики. Згідно з вимогами Конвенції ООН проти корупції держави – учасниці повинні розробляти і здійснювати ефективну скоординовану політику щодо протидії корупції, забезпечувати необхідну незалежність спеціально уповноваженого органу по боротьбі з корупцією з метою надання можливості

виконувати свої функції ефективно й в умовах свободи від будь-якого неналежного впливу. Рекомендації щодо проведення фундаментальних конституційних, законодавчих, організаційних реформ і політичних змін та їх належного виконання надані Україні GRECO та Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) рекомендувала запровадити моніторинг системи електронного декларування, забезпечити роботу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, створити спеціалізований антикорупційний суд та здійснити реформу державної служби.

Міжнародний досвід превентивних заходів, які сьогодні застосовуються правоохоронними органами у протидії криміналізації економіки свідчить, що ключовими інструментами забезпечення економічної безпеки держави, детінізації економіки є кримінальний аналіз та аналіз ризиків.

Система аналізу інформації є моделлю, яка сприяє більш точному визначенню напрямку діяльності та розумного розподілу ресурсів, сприяючи досягненню бажаних цілей.

Створені в правоохоронних органах системи аналізу інформації стали адекватним механізмом у протидії економічній злочинності, інструментом формування інтегрованої системи економічної безпеки держави, забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки, підготовки управлінських рішень і засобом превентивного реагування на існуючі загрози в сфері національної безпеки.

В даний час підрозділи з аналізу інформації визначаються як допоміжні та здійснюють свою діяльність як при організації або плануванні управлінської діяльності в правоохоронних органах, так і в роботі оперативних підрозділів. Таким чином, аналітичні продукти можуть стати визначальними в пріоритетах діяльності, спрямованої на формування ефективної системи економічної безпеки держави, а також боротьби з економічною злочинністю.

Інформаційний аналіз поділяється на наступні категорії:

- аналіз ризиків;
- кримінальний аналіз інформації;
- аналіз відкритих джерел інформації.

Споживачами аналітичних продуктів є:

- вище керівництво держави;
- керівний склад міністерств і відомств;
- керівний склад служб та підрозділів;
- співробітники правоохоронних органів;
- інші зацікавлені особи на національному та міжнародному

рівнях.

Сучасний стан систем аналізу інформації зумовлює потребу їх розвитку та вдосконалення відповідно до найкращих європейських і світових практик, а також урахуванням зміни спектра загроз.

Основними завданнями розвитку систем аналізу інформації є:

- створення і вдосконалення нормативно-правового, науково-методичного та кадрового забезпечення систем аналізу ризиків та кримінального аналізу;

- розвиток інформаційного співробітництва на національному та міжнародному рівнях;

- вдосконалення систем професійної підготовки з питань інформаційно-аналітичного забезпечення;

- забезпечення подальшого технічного переоснащення підрозділів аналізу інформації;

- модернізація програмного забезпечення і баз даних для аналізу інформації.

Запровадження сучасної форми організації правоохоронної діяльності при організації роботи керованої аналітикою сприятиме зниженню корупційних ризиків, а саме:

Системність

1. Отримання первинної інформації здійснюється за рахунок доступу до інформаційних масивів, а не за рахунок контакту з СПД (перевірок контролюючого органу);

2. Рекомендації аналітика стосуються не тільки протидії конкретним протиправним проявам але й сприяють усуненню причин та умов існування системного кримінального явища;

3. Аналітичні моделі не тільки пояснюють характер кримінальної події у теперішньому, але й здатні спрогнозувати їх розвиток у майбутньому.

Вплив людського фактору

1. Максимально відсторонює правоохоронця від «переднього краю» (контакту з СПД) без шкоди для розслідування;

2. Співвідношення контактних дій (перевірки, обшуки, вилучення, допити) до безконтактних (аналіз даних) зменшується в десятки разів, зберігаючи при цьому результативність;

3. Сформовані на підставі аналізу висновки побудовані не на практичному досвіді (не дивлячись на його важливість), а на системі розрахунків ризиків та загроз.

Ефективність

1. Аналітична діяльність є своєрідним фільтром, аналітик зосереджується лише на ризикових об'єктах та кримінальній інфраструктурі;

2. Аналітичні висновки формуються тільки на основі фактів (уникаючи необгрунтованих припущень)

3. Рекомендації сформовані аналітиком підвищують обгрунтованість та ефективність прийняття управлінських рішень.

Затратність

1. Скорочує час, фінансові затрати та кількість людського ресурсу, задіяних для виявлення та розслідування злочинів;

2. Аналітик розвантажує детектива та дає конкретні рекомендації щодо розслідування кримінального провадження.

Оцінка корупційних ризиків здійснюється за критеріями ймовірності виникнення ідентифікованих корупційних ризиків та наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Оцінка ймовірності виникнення корупційного ризику визначається відповідно до частоти випадків вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, з урахуванням часових меж.

Відповідно до критеріїв ймовірності виникнення корупційного ризику йому присвоюється рівень низький, середній або високий.

Частота випадків вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, визначається за такими рівнями:

- напевно або майже напевно – корупційне правопорушення чи правопорушення, пов'язане з корупцією, може бути скоєно у короткостроковій перспективі – найближчі кілька місяців (до одного року) – та може бути повторено;

- рідко – корупційне правопорушення чи правопорушення, пов'язане з корупцією, було вчинено тільки один раз протягом останніх трьох років та існує ймовірність, що його буде вчинено протягом трьох років;

- ніколи – корупційне правопорушення чи правопорушення, пов'язане з корупцією, не було скоєно і вірогідність його вчинення майже неможлива.

Ймовірність виникнення корупційного ризику оцінюється за трибальною шкалою:

- низька – 1 бал;
- середня – 2 бали;
- висока – 3 бали.

Приклад оформлення результатів оцінки ймовірності виникнення корупційного ризику наведено у додатку 1 до цієї Методології.

Відповідно до критеріїв наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, корупційному ризику присвоюється рівень низький, середній або високий.

Наслідки корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, оцінюються відповідно до розмірів втрат органу влади, які комісія встановлює самостійно.

Наслідки корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, оцінюються за трибальною шкалою:

- низький – 1 бал;
- середній – 2 бали;
- високий – 3 бали.

Пріоритетність (ступінь) корупційних ризиків встановлюється за їх кількісним рівнем, який визначається добутком рівня ймовірності

виникнення корупційного ризику на рівень наслідку корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Пріоритетність корупційних ризиків оцінюється за шкалою:

- низька – від 1 до 2 балів;
- середня – від 3 до 4 балів;
- висока – від 6 до 9 балів.

Важливо відзначити, що боротьба з корупцією є конструктивною діяльністю. Сильна та ефективна установа існує, бо керівництво вживає превентивні (профілактичні) заходи для управління корупційними ризиками, перш ніж вони з'являються, створює систему, в якій приймаються позитивні та конструктивні кроки, щоб захистити та забезпечити етичну культуру всередині установи. Керівництво установи, яке створює етичну культуру має вплив на співробітників, які задоволені роботою в такому закладі, вони працюють краще і зрештою робота установи загалом стає більш ефективною.

Список використаних джерел

1. Корупційні ризики в кримінальному процесі та судовій системі / [М. В. Буроменський, О. В. Сердюк, І. М. Осика та ін.]. Київ : Москаленко О. М., 2009. 220 с.

2. Технічний документ – аналітичний звіт «корупційні ризики в базових провадженнях: кримінальний процес (досудова та судова стадія), цивільний процес, господарський процес, адміністративний процес» 2009 р. ХМГО інститут прикладних гуманітарних досліджень https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk_files/doslidzhennya/2.pdf.

3. Антикорупційна інфраструктура. URL: https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk_files/doslidzhennya/11.pdf.

4. Управління корупційними ризиками в державній службі України (Процедури оцінки корупційних ризиків в діяльності посадових осіб) : посібник. URL: file:///E:/Корупція/technical_book.pdf.

5. Заньєр Л., Остраускайте Р. Руководство ОБСЕ по полицейской деятельности на основе оперативных данных и информации : науч.-практ. пособие. Вена : ОБСЕ, 2017. 108 с. URL: <https://www.osce.org/ru/chairmanship/357211?download=true>.

6. Работа полиции Системы полицейской информации и разведки: пособие по оценке систем уголовного правосудия. Нью-Йорк, 2010. URL: https://www.unodc.org/documents/russia/Reports/10-52547_1_Policing_4_Rus.pdf.

Никифорчук Дмитро Йосипович,
завідувач кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор;
Василинчук Віктор Іванович,
професор кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У ВИЯВЛЕННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Правоохоронці-аналітики здійснюють повне та всебічне інформаційне забезпечення співробітників у межах антикорупційного законодавства, оперативно-розшукової діяльності чи досудового розслідування правоохоронного органу шляхом глибокого аналізу інформації стосовно об'єкту, який досліджується. Переважно такими об'єктами є фігуранти оперативно-розшукових справ чи кримінальних проваджень.

Таке дослідження здійснюється з використанням відомчих банків даних, баз та банків даних інших органів державної влади до яких надано доступ, відкритих джерел даних всесвітній мережі загального доступу Інтернет та можливостей програмно-аналітичних комплексів.

Слід зазначити, що якісне планування заходів під час виявлення та розслідування корупційних злочинів насамперед залежить від якісного пошуку, кваліфікованого аналізу та узагальнення усієї наявної інформації. Також важливим є логічне відображення отриманих даних у візуально сприятливій формі. Пріоритетним на сьогоднішній день є схематичний формат.

Схематичне відображення інформації стосовно фігуранта чи підозрюваного дозволяє виділити головне та визначитись щодо першочергових заходів чи слідчих (розшукових) дій.

Отже, після, відкриття кримінального провадження чи в рамках превентивних антикорупційних заходів, розпочинається аналітичне дослідження.

В переважній більшості відносно досліджуваної особи встановлюється характеризуючі відомості, адреси реєстрації та проживання, майновий стан, контактні дані, наявність рухомого та нерухомого майна, родинні зв'язки найближче коло пов'язаних осіб тощо.

Окремо досліджується відповідність задекларованого майна реальним доходам, наявність не задекларованого майна, або майна сумнівного походження як прямої ознаки незаконного збагачення суб'єктів декларування, тобто встановлення відповідності їх рівня життя

наявним у них та членів їх сім'ї майну і одержаним ними доходам згідно з декларацією особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Першочерговим матеріалом для аналітичного дослідження є відомості з «Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» Національного агентства з питань запобігання корупції (<https://public.nazk.gov.ua/>), за допомогою якого уповноважені особи відображають майновий та фінансовий стан своєї родини.

Так, у разі відповідності анкетних даних працівники здійснюють пошук всієї наявної інформації у відомчих банках даних та інших органів державної влади, відкритих джерел даних в мережі Інтернет та здійснюють порівняння з відомостями зазначених в "Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування" щодо виявлення невідповідностей рівня життя суб'єктів декларування (членів їх сім'ї) задекларованим ними майна і доходів.

В подальшому, з метою повного та всебічного аналізу майнового та фінансового стану близьких родичів уповноваженої особи, аналітики звертаються із запитом до відповідних органів Міністерства юстиції України для отримання відомостей з Державного реєстру актів цивільного стану громадян щодо інших можливих близьких родичів, які уповноважена особа могла не зазначити у декларації (чоловік/дружина, діти, батьків з обох сторін, братів/сестер, тощо). Крім іншого, у вказаних реєстрах наявна інформація про дату народження, дату смерті, дату реєстрації та розірвання шлюбу, інформація щодо усиновлення, відомості про зміну анкетних даних тощо.

Варто зазначити, що одним з ключових моментів аналітичного дослідження є використання програмно-аналітичних комплексів за допомогою яких вся отримана інформація в результаті пошуку узагальнюється та візуалізується у вигляді схеми, а також проводиться аналіз високооб'ємних масивів даних отриманих з різних банків даних.

Для встановлення способу життя, місць перебування перевіряємих осіб, відвідуваних закладів, кола його зв'язків, робиться пошук, вибір і збір інформації, отриманої з мережі Інтернет, та її аналіз.

Соціальні мережі є дуже потужним джерелом висвітлення образу життя, місць перебування перевіряємих осіб, відвідуваних закладів, кола його зв'язків. Навіть в тому випадку, коли перевіряєма особа не користується соцмережами, активними користувачами виявляються особи з близького кола оточення останньої.

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що у разі виявлення ознак корупційного правопорушення аналітичне дослідження та інші підтверджуючі матеріали надсилаються до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії кримінальній корупції з урахуванням правил підслідності, де розпочинається досудове розслідування та проводяться відповідні слідчі розшукові та негласні слідчі (розшукові) дії.

Охріменко Іван Миколайович,
професор кафедри юридичної
психології Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, доцент;

Охріменко Світлана Станіславівна,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з
проблем експертно-криміналістичного
забезпечення ННІ № 2 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ПРОВОКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

Одним із важливих чинників психологічної безпеки працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, на яких покладено обов'язки з організації роботи щодо запобігання та протидії проявам корупції, що вимагає перебудови стереотипів соціальної поведінки, є здатність протистояти різного роду провокаціям.

Провокація може бути однією дією або низкою взаємопов'язаних дій, що мають на меті викликати реакцію тих, кого провокують [1]. Водночас академічний тлумачний словник української мови коментує цей термін як навмисні дії проти окремих осіб, організацій, держав тощо з метою штовхнути їх на згубні для них вчинки [2]. У психологічних джерелах провокація нерідко розглядається як метод психологічного впливу [3]. Звідси можна стверджувати, що провокаційні дії проводяться з метою штучного створення складних обставин або негативних наслідків для об'єктів впливу. Низка різноспрямованих провокаційних дій дозволяють визначити взаємозв'язки, а також силу і принципи їх дієвості між тим кого провокують і його оточенням. Провокаційні дії визначають поріг сприйнятливості особи, яку провокують, до подразників й сили таких подразників.

У продовження окреслених питань варто навести перелік найбільш поширених провокаційних дій, що доволі часто спрямовані на працівників органів державної влади, а саме:

- залякування, дискредитація, шантаж, психологічний тиск;
- негласна перевірка спецслужб чи дії правоохоронних органів;
- наказ про виконання незаконних дій з боку керівництва;
- позичання в борг;
- пільги при здійсненні торгівельних операцій;
- надання послуг з метою створення ситуації залежності;
- пропозиції просування по службі;
- спонсорська допомога;
- тиск на політичну свідомість;

- політична агітація;
- статево-рольова поведінка;
- нав'язування інтимних стосунків;
- нав'язування дружніх стосунків;
- надання неправомірної вигоди, дарування подарунків тощо.

Як бачимо, спектр впливів провокаторів (подрозників) на поведінку працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування доволі великий. Значний показник штучно побудованих ситуацій (корупційних ризиків) припадає на створення та усвідомлення спокуси, що виявляється в наданні певних послуг, нав'язуванні інтимних чи дружніх стосунків, неправомірної вигоди, подарунків, просування по службі тощо. З огляду на такі прояви цілком упевнено можна говорити про закономірності людської сутності та певні особистісні детермінанти корупційної поведінки державних службовців, а отже – й піддатності провокаційним діям. Серед найбільш типових рис особистості, яка може стати жертвою провокаційного та/або шантажуючого впливу, слід виділити:

- неадекватна, завищена самооцінка працівника, пихатість;
- стереотипне мислення;
- нестриманість у спілкуванні, довірливість;
- невміння передбачувати наслідки своїх вчинків;
- навіюваність, конформізм, безвілля;
- підозрілість, зневіра в людях;
- неспроможність розуміти розвиток ситуації та вчинки людей;
- невіра, що кожен може стати об'єктом провокуючого впливу та ін.

Поряд із цим, можна виокремити організаційно-психологічні аспекти поведінки працівників органів державної влади, що здатні викликати провокаційні дії з боку зацікавлених осіб, а саме: прорахунки самопрезентації; девіантна та адиктивна поведінка; необережні і необдумані висловлювання на адресу професійного оточення та клієнтів; упущення в службовій діяльності; прямі корупційні діяння; зниження порогу відчуття безпеки та втрата пильності; завищена самооцінка; недостатня кваліфікація дій безпосереднього керівництва; демонстративне порушення законності; стрес, психічна неврівноваженість; прояви агресії й ін. Зрозуміло, що наведене не становить вичерпного переліку, проте демонструє передбачуваність особистості в силу аналогічних проявів.

Щодо діяльності спецслужб та правоохоронних органів провокацією, у чистому вигляді, буде все те, що може потягнути за собою відповідальність працівника органу державної влади і чого він без такого «спонування» не міг вчиняти. Проте актуальності набуває питання, чи можна в принципі використовувати провокацію в протидії корупції? У багатьох країнах на це питання дано категоричну стверджувальну відповідь [4]. В іншому випадку провокацію розглядають як безперечно неприпустимий засіб [5].

Якщо бути формально послідовним, то провокація, насамперед, має бути офіційно та законодавчо визнаватися тактичним засобом [6, с. 160], або незаперечно заборонена без будь-яких винятків. Так, безумовно, кримінальний закон передбачає відповідальність за провокацію підкупу, тобто дії службової особи правоохоронного органу з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду (ч. 2 ст. 370 КК України) [7]. У той час, щоб не змішувати засіб діяльності протидії корупційним проявам з можливістю викриття особи у вчиненому нею протиправному діянні за “конкретною інформацією”, доцільно встановити, що дані, які отримуються в результаті аналогічних дій не можуть слугувати безпосередньою підставою для притягнення працівника органу державної влади або органу місцевого самоврядування до кримінальної відповідальності. Складності викриття хабарників загальновідомі, тому в діяльності правоохоронних органів використовується операція «затримання на місці злочину». І з цього приводу правильним буде стверджувати, що операція із вручення вимагачу предмета неправомірної вигоди – тільки закріплення доказів уже вчиненого злочину [8, с. 309]. У типових справах щодо провокацій Європейський суд з прав людини нерідко зазначає, що під час здійснення спеціальних слідчих дій виникає ризик підбурювання з боку поліції. А тому межі їх застосування мають бути чітко визначені.

У продовження зазначимо, що ступінь ураженості працівника органу державної влади щодо провокацій повинен нейтралізуватися знанням та розумінням таких принципових позицій:

- спектр можливих подразників на поведінку працівників органів державної влади;

- засоби можливого психологічного впливу на фахівця;
- об’єкти впливу як жертви провокаційних дій;
- типологія провокаторів та їх характеристики;
- умови забезпечення ефективної протидії провокації;
- наявність прийомів запобігання та протидії провокації тощо.

Отже, умови запобігання та протидії впливам на працівників органів державної влади різноманітні. Це професійна підготовленість, психологічна стійкість, практичний досвід та, перш за все, – суворе дотримання закону. Саме ігнорування вимог законодавства, легковажність та нерозсудливість у своїх рішеннях та вчинках роблять його уразливим щодо впливу різних провокаційних дій.

Список використаних джерел

1. Провокація. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0>.

2. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/provokacija>.

3. Герасимов И. Провокация, как метод психологического влияния. URL: https://nrpsy.ru/vliyanie_provokacia.html.

4. Хабар від агента. Де закінчується спецоперація й починається провокація? (досвід ЄС). URL: <http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/81653/>.

5. Спіймані корупціонери люблять доводити, що їх «спроковували» (досвід США). URL: <http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/82088/>.

6. Карпов Н. С. Криминалистическое изучение преступной деятельности, средств и методов борьбы с ней (данные эмпирических исследований). Киев : Нац. акад. внутр. дел Украины, 2004. 218 с.

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

8. Бахин В. П. Преступная деятельность: понятие, характеристика, принципы изучения : учеб. пособие / Н. С. Карпов, П. В. Цымбал. Киев : АДПС України, 2001. 274 с.

Полях Анатолій Михайлович,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Корупція є однією з найважливіших проблем кінця ХХ – початку ХХІ століття, розв’язання якої для багатьох країн є надзвичайно актуальною справою.

У міжнародній практиці існує безліч підходів до протидії корупції, як успішних, так і невдалих, як забезпечених великим обсягом та спектром ресурсів, так і розрахованих на умови, за яких ресурси є обмеженими. Тому при організації протидії корупції потрібно ретельно вивчати слабкі сторони організації цієї боротьби та робити відповідні висновки.

Ні для кого не є таємницею, що корупція в сучасних умовах стала чинником, який реально загрожує національній безпеці нашої країни. Це явище негативно впливає на різні сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість та міжнародні відносини. Тому запобігання та протидія корупції завжди перебувають під пильною увагою держави. На сьогоднішньому етапі розвитку нашої країни подолання корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства.

За висновками неурядової міжнародної організації по боротьбі з корупцією та дослідженню рівня корупції по всьому світу Transparency

International, у 2017 році Україна здобула 30 балів зі 100 можливих у дослідженні «Індекс сприйняття корупції» (CPI) і посіла 130 місце (зі 180 країн). Це на 1 бал більше та на 1 позицію вище, ніж у 2016 році (29 балів, 131 місце зі 176 країн). Але в динаміці результати минулого року нижчі (1 бал проти 2) ніж у 2016 році.

При цьому результати інших країн сусідів щодо показників CPI значно вище ніж в Україні і складають: Польща – 60, Словаччина – 50, Румунія – 48, Угорщина – 45, Білорусь – 44.

Серед причин, які дозволили Україні у 2017 році переміститися на вищу сходинку є наступне: антикорупційні органи (САП/НАБУ) розгорнули свою слідчу роботу та направили до суду перші справи щодо підозр у топ-корупції; продовжив своє функціонування реєстр електронних декларацій; минув перший рік реформи державних закупівель та обов'язкового використання системи ProZorro; відбулася реформа ринку газу; вжито низку позитивних заходів з дерегуляції тощо.

Автори досліджень, на яких базується розрахунок Індексу, також відзначили зниження рівня корупції в поліції та зменшення кількості випадків коли бізнес змушений давати хабарі. Водночас такий повільний ріст індексу України у 2017 році, фактично падіння динаміки зростання вдвічі порівняно з 2016 роком, пояснюється такими обставинами, як брак політичної волі керівництва країни до рішучої боротьби з корупцією та низький рівень довіри до українських судів та прокуратури. Також варто відмітити постійні законодавчі ініціативи парламенту, які загрожують новоствореній антикорупційній інфраструктурі. Як результат, корупція залишається для бізнесу та звичайних громадян однією з головних проблем [1].

У 2018 році дослідження ще не проводились, однак на наш погляд, нажалі показники щодо падіння динаміки боротьби з корупцією залишилися на тому ж рівні, якщо не погіршилися.

В той же час у світі немає жодної країни, в якій би зовсім не було корупції. Проте, з цим негативним явищем є шляхи успішної боротьби і існують приклади успішного подолання корупції. Серед країн, у яких на високому рівні налагоджено боротьбу з корупцією можна впевнено назвати Сінгапур, Гонконг, Фінляндію, Грузію та Естонію. У чотирьох з них головну роль відіграла наявність політичної волі у реформаторів, чого не вистачає вітчизняним лідерам. У більшості успішних у боротьбі з корупцією країн існує презумпція винності чиновника – «доведи, що придбав майно не на хабарі».

Способи успішної протидії корупції вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою. Це, насамперед, відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації.

За умов масштабної корупції акцент робиться саме на усуненні причин, а не на боротьбі з конкретними проявами. Так для правових систем деяких розвинутих країн узагалі не характерно використання в законодавстві терміну «боротьба» – законодавці закладають в

нормативно-правовому акті принципи попередження правопорушень, які стосуються певної сфери діяльності.

Така практика існує саме у Фінляндії, де фінський законодавець заклав принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину. Згідно з положеннями Кримінального Кодексу Фінляндії, за вчинення дій, що можуть кваліфікуватися як «корупція», передбачено санкції від штрафу до ув'язнення строком до чотирьох років в залежності від ступеня суспільної небезпеки злочину.

У Німеччині, в основу боротьби з корупцією покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової бази злочинних угруповань. Це досягається двома шляхами: конфіскаційним (конфіскація майна) і створенням належної правової бази для унеможливлення «відмивання» «брудних» грошей. Генеральна лінія німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб в результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державним службовцем своїм посадовим становищем. Серед антикорупційних механізмів, які запроваджуються в Німеччині, варто назвати намір створити реєстр корумпованих фірм. У цьому разі Німеччина йде шляхом іноземного досвіду, зокрема ізраїльського. Його суть полягає в тому, що фірма, яка включена до такого реєстру, позбавляється права виконувати будь-які державні замовлення, стає об'єктом більш пильної уваги з боку правоохоронних органів. Також, однією з головних складових формування і реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, у першу чергу їх правоохоронних органів, на регіональному і міжнародному рівнях, участь у заходах боротьби з цим негативним явищем, запроваджених Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, Інтерполом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями.

Міжнародний досвід країн показує що існує багато шляхів боротьби з корупцією та подолання цієї проблеми. Тому важливо налагодити дієві механізми, які дозволять нашій країні на належному рівні поступово проводити послідовну роботу, яка дозволить цілком подолати це негативне явище.

Список використаних джерел

1. Transparency International. Індекс сприйняття корупції – 2017. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-korupsiyi-cpi-2017/> (дата звернення 21.11.2018).
2. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (ратифікація від 18 жовтня 2006 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.
3. Про запобігання корупції: Закон України 14 жовт. 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

Приймак Вадим Анатолійович,
начальник відділу з питань запобігання
та виявлення корупції Міністерства
оборони України

ОГЛЯД ОСНОВНИХ КОРУПЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ ОБОРОННОГО СЕКТОРУ

Проведення міжнародної антикорупційної конференції наприкінці кожного року стало доброю традицією, яка дозволяє звірити вектор розвитку антикорупційної політики Міністерства оборони з вимогами суспільства та оцінкою досвідчених міжнародних експертів.

Пропозиції, рекомендації, як і аналіз критичних зауважень, аналізуються та враховуються нами під час розроблення змін і доповнень до Антикорупційної програми Міністерства оборони на 2018–2020 роки, прийняті до виконання.

За рік в українському суспільстві значно зросло усвідомлення серйозності проблеми корупції в Україні, і якщо у вересні 2017 року корупцію як найсерйознішою проблемою вважали 44% опитаних громадян, то тепер – 61%, 91% громадян вважають корупцію серйозною проблемою України про це свідчать результати загальнонаціонального опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 16 по 22 серпня 2018 р.

(91% громадян вважають корупцію серйозною проблемою України, причому 61% опитаних переконані в тому, що це найсерйозніша проблема, яка заважає розвитку країни. Лише 4% опитаних визнають, що проблема корупції існує, але вона не дуже серйозна, а надуманою цю проблему вважають 0,5%. За рік, порівняно з 2017 роком, усвідомлення серйозності проблеми корупції суттєво зросло: у вересні 2017 року найсерйознішою проблемою корупцію вважали 44%, нині – 61%; не надто серйозною у 2017 році – 12%, сьогодні – 4%», – ідеться в прес-релізі, оприлюдненому на сайті Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва).

Без сумніву, з часів революції Гідності боротьба з корупцією є переконливою вимогою суспільства та міжнародних партнерів. В ході опитування громадської думки в грудні 2017 року, відповідаючи на запитання: «Які з перелічених нижче проблем є для України трьома найважливішими?», 48% респондентів віддали головний пріоритет проблемі «Корупції в державних органах», таким чином поставивши «Військовий конфлікт на Донбасі» на друге місце (42%) (джерело з Результатів Самооцінки – Центр внутрішніх досліджень).

Розбудова доброчесності та заходи щодо запобігання корупції є наскрізним завданням, яке займає важливе місце у всіх складових політики оборони – це системи кадрового менеджменту, державні закупівлі, управління фінансовими ресурсами, землями та нерухомим

майном, розподіл житла, впровадження оборонної реформи і, безумовно, виконання завдань під час проведення операції об'єднаних сил та інше.

Групою експертів НАТО, яка проводила аналіз відповідей на «Запитальник самооцінки», підтверджено, що протягом останніх чотирьох років Україна здійснила більше реформ, ніж за попередні 25 років. Це унікальне досягнення, оскільки багато країн, що наражаються на стратегічні загрози, могли б віддати перевагу принципу «спочатку безпека – потім реформи».

Експертами визначено ряд досягнень та прикладів передового досвіду Міністерства оборони України в розбудові доброчесності та зниженні рівня корупції, серед них:

впровадження та розширення повноважень цивільного міністра оборони;

існування правильно сформульованої антикорупційної стратегії, нових інституцій та законодавства для боротьби з корупцією, які запроваджено у всіх формах і на всіх рівнях;

застосування керівництвом Міністерства оборони України правильної парадигми (*теоретико-методологічна модель*) у розробці антикорупційної програми: завоювати (або відновити) громадську впевненість і довіру до української армії та інституту оборони;

формування чіткої конфігурації антикорупційної системи Міністерства оборони України, де встановлені та функціонально закріплені процеси виявлення ризиків, розроблення політики, програм та планів дій, відповідальні структури і процедури звітування;

якісна робота Комісії з оцінки корупційних ризиків в Міністерстві оборони України. Очевидно, що виявлені ризики не взяті з публікацій та Інтернету і що вони віддзеркалюють українські реалії;

унікальним є залучення громадянського суспільства до формування воєнної політики в ці роки (з 2015 року). Немає жодної іншої країни в Східній Європі, що має подібний досвід. Перспективним елементом у новій ситуації є постійна роль волонтерів (так звані «офіси реформ»);

нова система державних закупівель отримала відзнаку на міжнародному рівні за свою ефективність. Впровадження гібридної (як централізованої, так і децентралізованої) повноцінної онлайн-платформи електронних закупівель та середовища, що забезпечує відкритий доступ до державних закупівель (тендерів);

введення Кодексу етичної поведінки та професійної етики для військовослужбовців, державних службовців та інших осіб, уповноважених виконувати державні функції в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України (2017 р.). Кодекс добре пропагувався керівництвом Міністерства оборони, організовується його роз'яснення та вивчення;

реформа в Міністерстві оборони механізмів внутрішнього контролю та управління ризиками відповідно до стандартів Європейського Союзу;

офіційний веб-сайт Міністерства оборони стає більш корисним як для військових, так і для спостерігачів. Діалоговий характер сайту розширюється, в тому числі в розділі «Запобігання корупції». Окрім веб-сайту виготовляються щорічні звіти та інформаційні бюлетені з питань антикорупційної діяльності, а також «Білі книги», що на щорічній основі публікуються Міністерством оборони;

підкріплення Антикорупційної дорожньої карти новою Концепцією військової кадрової політики;

є вірними та необхідними вжиті заходи негайного реагування, як то запровадження перевірки на поліграфі;

в Міністерстві оборони щодня проводиться 1-2 аудиторські перевірки. Такий підхід призвів до досягнень у трьох сферах: запровадження міжнародних стандартів внутрішнього аудиту, проведення спеціальних тренінгів для аудиторів з виявлення та розслідування ризиків корупційних випадків і шахрайства, чітке відокремлення внутрішнього аудиту від систем внутрішнього контролю та прийняття управлінських рішень.

У 2018 році Комісією з оцінки корупційних ризиків, яку очолює перший заступник Міністра оборони Руснак Іван Степановича. Комісією було досліджено: організаційну структуру міністерства, систему внутрішнього контролю, управління персоналом, проведення процедур закупівель, реалізацію контрольно-наглядових функцій, дотримання вимог, обмежень, заборон, встановлених Законом України «Про запобігання корупції», інші питання, що виникають у результаті діяльності Міноборони.

Комісією було ідентифіковано 36 корупційних ризиків за 13-ма напрямками діяльності оборонного відомства та запропоновано проведення 63-х заходів щодо їх усунення. Всі ці заходи увійшли до Антикорупційної програми Міністерства оборони України, затвердженої наказом № 190 від 27 квітня 2018 року. Організовано їх виконання.

Пріоритетними напрямками у реалізації Антикорупційної програми Міністерства оборони України залишаються:

розвиток і вдосконалення нормативно-правової та методичної бази антикорупційних реформ. Після прийняття Антикорупційної стратегії України на 2018–2020 роки та Державної програми з реалізації цієї стратегії буде внесено зміни до відомчих антикорупційних програм та нормативних актів. Продовження роботи щодо системного аналізу масштабів і змісту проблем корупції. Створення умов щодо поступово переходу від заходів щодо запобігання корупції до розбудови доброчесності. Розбудова доброчесності є більш широким за змістом поняттям, яке підвищує рівень і спроможності антикорупційної політики.

Певні кроки у цьому напрямку вже здійснюються, так у проекті Статуту Збройних Сил України вимоги щодо необхідності дотримання норм доброчесності введено до обов'язків військовослужбовців та командирів. Наступним кроком буде внесення поняття доброчесності у

стратегічні документи з метою забезпечити поступове формування культури доброчесності;

продовження підготовки та навчання спеціалістів для протидії корупції з найвищим рівнем якості; На сьогодні науковий центр з проблем запобігання корупції НУОУ вийшов на максимум своїх можливостей. Навчанням щороку охоплюється понад 800 військовослужбовців та державних службовців. Водночас існує нагальна потреба у розширенні цільової аудиторії, наприклад навчання тих, хто готується до виконання завдань операції об'єднаних сил. Тому наразі завершується підготовка до впровадження дистанційних форм навчання – Онлайн-курсу;

нагальною потребою є удосконалення системи роботи щодо запобігання та виявлення корупції у зоні проведення операції об'єднаних сил;

актуальним напрямом впровадження доброчесності є удосконалення системи кадрового менеджменту, мінімізація корупційних ризиків при прийнятті кадрових рішень, необхідно реалізувати створити нову концепцію “військового професіоналізму”, використовувати підтримку НАТО для покращення оцінки персоналу та ефективності роботи підрозділів як підстави для просування по службі, далі розвивати систему ротації як способу зменшення корупційних ризиків;

важливою сферою антикорупційної діяльності залишається продовження модернізації системи закупівель починаючи зі зниження секретності екстрених закупівель для потреб операції, «очистити» операцію Об'єднаних сил;

необхідно запровадити «пакт доброчесності в оборонних закупівлях». Запровадити настанови з етичної взаємодії підприємств-постачальників і організацій сектору оборони та безпеки.

окремим напрямом є забезпечення подальшої співпраці з викривачами та волонтерами з належною повагою до них, підтримка і використання активістів громадянського суспільства та засобів масової інформації як рушійної сили антикорупційної реформи;

планується широко використовувати Інтернет і соціальні мережі як джерело інформації та інструмент впливу.

Всі ці та ряд інших завдань, а також форми і методи антикорупційної роботи, система планування та звітності міститься в Організаційно-методичних вказівках щодо реалізації державної антикорупційної політики в діяльності Міністерства оборони України та Збройних Сил України в 2019 році, які затверджено першим заступником Міністра оборони України 22 листопада 2018 року.

Завершуючи свій виступ хочу зазначити, що незважаючи на значний обсяг проведених заходів, Міністерство оборони критично ставиться до отриманих результатів, бачить значні резерви у організації роботи щодо формування нульової толерантності до корупції в Збройних Силах України та відкрито для комунікації з суспільством.

Розатюк Ігор Володимирович,

старший викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, Інституту підвищення кваліфікації прокурорів Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ: ПРОБЛЕМИ АКТИВІЗАЦІЇ

Про проблеми корупції у нашій державі не говорив і не писав лише лінивий. Захищено ряд докторських та кандидатських дисертацій, проведено масу міжнародних науково практичних заходів, оновлено антикорупційне законодавство, створено антикорупційні органи. Однак реальних результатів, які б відчули на собі пересічні громадяни нашої країни не досягнуто. Безумовно, статистичні показники свідчать про деякі здобутки правоохоронців у цій сфері, та вони не є переламними.

На сайті Генеральної прокуратури міститься інформація про викриття у поточному році 8522 факти хабарництва та інших корупційних злочинів. З яких 2907 скеровано до суду, а фактів засудження лише 638. Багато це чи мало питання риторичне.

Суть корупції полягає у «незаконній угоді», яку заключає власне сам корупціонер із тим кому вигідно «купити» у нього такі владні повноваження. В основі корупційних відносин завжди лежить інтерес який має цілком реальне фінансове підґрунтя, при чому мова йде лише про неправомірну вигоду, а й інші форми та блага, що здобуваються у такий спосіб.

Корупція, про яку так люблять говорити високопосадовці, експерти та інші оглядачі, насправді являється найменш небезпечною. Оскільки, в основному мова йде про побутову корупцію, що існує між громадянами на найнижчому рівні. Як правило вартість таких подарунків не завжди долає межу заборонену законом і не являється адміністративно чи кримінально караною. Водночас, за такою підміною понять, замовчується дійсно масштабна проблема елітної, білокомірцевої корупції, яка існує у вищих ешелонах влади, серед народних депутатів, високопосадовців міністерств і відомств, під час розподілу бюджетних коштів, проведення публічних закупівель, особливо у закритих сферах із грифом таємно або з обмеженим доступом. Середній розмір «відкатів» у сфері держзакупівлі становив 30–40 % від суми контракту на централізованому рівні, та 20 % – на місцевому, а в замкнених сферах (оборонних) – до 60 %.

Саме така корупція є найзгубнішою для суспільства, оскільки являє собою загрозливий та жажливий механізм підпорядкування усієї життєдіяльності суспільства в державі. За таких умов не може нормально

функціонувати жодна із сфер громадянського соціуму, ні політична, ні правова, ні економічна; і як наслідок у державі починають прогресувати неконтрольовані процеси, що ведуть до негативних наслідків.

Таким чином приходимо до висновку про необхідність зосередження уваги правоохоронних органів з метою виявлення корупційних проявів, не на низових ланках та пересічних громадянах, а навпаки на тих хто займається розподіленням мільярдних та мільйонних сум державного бюджету.

До прикладу, у бюджеті на 2018 рік на потреби оборони було передбачено понад 165 мільярдів гривень, медицини – 112 млрд грн, освіта – 217 млрд грн. Левові частки цих сум витрачаються на закупівлю державою послуг та різних товарів і нерідко із зловживаннями чиновників, які в основному носять латентний характер. Проте в низових ланках системи освіти, медицини не вистачає коштів на підручники, ліки, та інші супровідні матеріали. Виникає питання – питання куди поділися кошти виділені з державного бюджету? Відповідь очевидна, вони просто не доходять до кінцевого споживача. Це якраз і є поле для діяльності правоохоронців, встановити причини та осіб з вини яких це відбувається.

Підтвердженням цього свідчать щорічні звіти контролюючих та правоохоронних органів про численні системні порушення, що вчиняються у цій сфері розпорядниками публічних фінансів. Так, з 200 мільярдів гривень публічних коштів, які щорічно спрямовуються на публічні закупівлі, близько 40 мільярдів припадає на корупційні схеми.

Отже, аналіз наведених вище положень дозволяє нам зробити певні висновки. Правоохоронцям потрібно зосередити увагу на виявленні фактів корупції у вищих ешелонах влади; не обмежуватися збором інформації виключно державних органів влади; активно взаємодіяти з громадськістю та ЗМІ; більш активно застосовувати засоби негласного кримінально процесуального характеру у викритті корупційних злочинів; збільшуючи кількість виявлених корупційних правопорушень та постановлення за результатами розгляду обвинувальних вироків, стане найбільш потужною профілактикою причин і умов їх вчинення.

Список використаних джерел

1. Меденцев А. М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2015. 213 с.

2. Рогатюк І. В. Кримінальна процесуальна протидія білокомірцевій злочинності: моніторинг банківських рахунків. *Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії* : матеріали міжнар. круглого столу (м. Київ, 9–10 листоп. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 143–146.

3. Цибульник Н. Ю. Адміністративно-правове забезпечення публічних закупівель в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 221 с.

Рябий Сергій Михайлович,
начальник Управління взаємодії з
Державною прикордонною службою
України Міністерства внутрішніх справ
України, кандидат юридичних наук

ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД І МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР

Історію боротьби з корупцією в Україні можна поділити на такі періоди:

- 1991 – перша половина 1994 р. – формування проблеми боротьби з корупцією та введення її до рангу актуальної;

- друге півріччя 1994 – 1995 р. – «лобова атака» на корупцію (Укази Президента України «Питання боротьби з корупцією та іншими злочинами у сфері економіки» від 27.08.1994 № 484/94, «Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю» від 21.07.1994 № 396/94);

- 1995–2000 р. – координація зусиль проти корупції (Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 5.10.1995 року, Постанова Верховної Ради України «Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» від 16.01.1997 № 3/97-ВР, Указ Президента України «Про Національну програму боротьби з корупцією» від 10.04.1997 № 319/97;

- 2001–2005 р. – псевдопротидія корупції (трейдерська діяльність, фінансові спекуляції, некероване покриття витрат державного бюджету, сумнівне нарахування ПДВ);

- 2005–2010 р. – значна активізація боротьби з корупцією (План заходів щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» та державної антикорупційної політики на період до 2011 р.);

- 2010–2014 р. – імітація антикорупційних реформ (утворення Національного антикорупційного комітету, Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7.04.2011, Національна антикорупційна стратегія на 2011 – 2015 р.;

- з лютого 2014 р. – реформа антикорупційної діяльності з урахуванням вимог міжнародних організацій [2, с. 71].

Сутність корупції полягає в тому, що: корупція розглядається як діяльність; така діяльність пов'язується із протиправним використанням службових повноважень; сфера цієї діяльності обмежується сферою публічного управління; її відзначає чітко визначена корислива (матеріальна) спрямованість.

Різновиди корупції:

- західноєвропейська модель. Для неї характерний низький рівень корупції. Вона сприймається суспільством як явна аномалія, пов'язана з порушенням закону.

– азійська модель. Корупція тут пов'язана з історією, культурою, традиціями, що зумовили функціонування держави.

– африканська модель. Для цієї моделі характерна ситуація, коли влада продається групі основних економічних кланів, що домовилися між собою, й обслуговує їх, або політичними засобами забезпечує надійність їх існування.

– латиноамериканська модель. Завдяки корупції тіньові й криміналізовані сектори економіки досягають могутності на державному рівні.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють запобігання корупції, є Закони України «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодонабувачів юридичних осіб та публічних діячів», «Про прокуратуру», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Комплексне реформування системи протидії корупції повинно відбуватися відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав і гармонізувати законодавство України з європейськими стандартами.

Розкриваючи особливості протидії з корупційними проявам у зарубіжних країнах, можна сформулювати уявлення про основи передової національної антикорупційної стратегії, розвиток якої необхідний в сьогоденній Україні:

– сильна політична воля еліти держави до протидії корупції і сформована на її основі єдина державна політика у сфері боротьби з корупцією, яка б включала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру;

– організований соціальний контроль з боку громадянського суспільства за всією системою державного адміністрування (неодмінною умовою для цього є створення атмосфери прозорості) і забезпечена можливість порушення в цих рамках кримінального переслідування правопорушників. Важливу роль тут відіграють дійсно незалежні засоби масової інформації;

– жорстка підзвітність політичних еліт, перед реально незалежним органом, що здійснює моніторинг чистоти діяльності посадових осіб, а також наділений повноваженнями з притягнення до відповідальності посадовців незалежно від їхнього місця в ієрархічній структурі влади [3, с. 8].

Корупція у парламенті здійснюється правлячою елітою для захоплення і утримання влади, нейтралізації політичних конкурентів шляхом зовні легітимного, а фактично незаконного заволодіння державними ресурсами для їх використання на власні політичні цілі під майбутні «дивіденди».

Форми такої корупції: лобізм, протекціонізм, вигідне призначення на державні посади, інвестування комерційних структур за рахунок держбюджету, керівництво державними чиновниками комерційними структурами через призначення в них своїх родичів, близьких осіб, створення акціонерних компаній на базі державних підприємств, надання пільг, переваг, виключень із загальних правил для «своїх» фірм і компаній, переведення держмайна в акціонерні товариства, келійне проведення приватизації, навчання дітей за кордоном за рахунок спонсорів тощо.

Для подолання корупції в парламентській діяльності потрібно:

1) демонтувати самі засади корупції – тобто зрощення бізнесу і влади [1, с. 47]. Повинен залишитися реальний бізнес, готовий підпорядковуватись закону;

2) дебіюрократизувати всю державну систему;

3) наявність власного (невипадкового) електорату, що не «накачується» технологічно, а який виникає внаслідок логіки суспільних процесів;

4) запровадити ценз так званої «суспільної благодійності» (обмеження в праві бути обраним на державні посади осіб, що мають судимість чи адміністративні стягнення у зв'язку з посадовими зловживаннями), приводить до ситуації, коли представники криміналітету мають переваги (за рахунок кримінальних капіталів і різноманітних способів незаконного впливу на електорат) домогтися успіху у виборчій кампанії. Ця обставина значною мірою підриває авторитет існуючої представницької влади в очах населення. Політична влада багатьма «авторитетами» визнається сьогодні найбільш прибутковим «бізнесом»;

5) мінімізація негативних наслідків лобізму. Через прийняття закону про лобізм, законодавче забезпечення прозорості результатів голосувань у законодавчих органах;

6) формування механізму стримування і противаг, підконтрольності (відповідальності) державної влади перед суспільством, прозорість процесу прийняття основних державних рішень (у т.ч. кадрових).

Головною передумовою успіху протидії політичній корупції в Україні була і залишається політична воля.

Список використаних джерел

1. Бусол О. Ю. Олігархізація політичної влади в Україні як одна із специфічних форм організованої злочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 2–3 (25–26). С. 46–54.

2. Головін О., Беяков М. Сучасні тенденції розвитку антикорупційного законодавства України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 67–75.

3. Корнієнко М. В. Проблеми боротьби з корупцією та шляхи їх розв'язання. *Науковий вісник НАВС України*. 2003. Ч 2. № 1. С. 3–13.

Салманова Олена Юрївна,

завідувач кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Казанчук Ірина Дмитрівна,

доцент кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Розвиток євроінтеграційних процесів в сучасній українській державі вимагають запровадження ефективних методів протидії корупції в країні, що є пріоритетним напрямком діяльності правоохоронних органів. Звісно, швидкі темпи росту в нашій державі такого негативного соціального явища, як корупція, турбує не лише українське суспільство, але й європейську спільноту. Адже зниження рівня корупції, проведення люстрації в органах державної влади – було головним гаслом Революції Гідності у 2014 році. Нажаль, проблема викоренення корупції в Україні не втрачає свого значення і сьогодні. Багато зроблено у цьому напрямку: прийнято Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія), затверджені Законом України 14 жовтня 2014 року, що визначили більш високий рівень відповідальності органів державної влади та посадових осіб в реалізації державної антикорупційної політики на 2014-2017 роки [1]; створено нову систему державних спеціалізованих антикорупційних органів, діяльність яких спрямована на запобігання і виявлення корупції; реалізовано низку рекомендацій міжнародних організацій щодо посилення правового, фінансового і кадрового зміцнення антикорупційних структур, міжнародного співробітництва, покращенню форм їх взаємодії з громадськими інституціями у реалізації антикорупційних заходів.

За чотири роки Україна здійснила ряд масштабних антикорупційних реформ, оновлено правовий статус МВС України, результатом якого стало створення Національної поліції України європейського зразка. Такі реформаторські дії надали системного характеру діяльності правоохоронних органів з протидії корупції та привело до суттєвого удосконалення правових засад правоохоронної діяльності, покращення показників роботи правоохоронців у напрямку виявлення й розкриття корупційних правопорушень. У цьому аспекті

заслужують на увагу статистичні показники роботи слідчих підрозділів Національної поліції в Харківській області. Так, за перше півріччя 2018 року в провадженні слідчих підрозділів ГУНП в Харківській області перебувало 134 кримінальних правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 84 зареєстровано в поточному році. З числа зареєстрованих повідомлено про підозру у 12 кримінальних правопорушеннях (20,34 %), по Україні відсоток складає 49,5%. Станом на вересень 2018 року закінчено досудове розслідування у 58 кримінальних правопорушеннях, з яких у 17 кримінальних правопорушеннях направлено обвинувальні акти до суду, закрито 41 кримінальне правопорушення. З числа 76 кримінальних правопорушень, які перебувають в залишку, 35 – зареєстровано органами прокуратури [2]. Отже, діяльність харківської поліції у сфері протидії корупції на регіональному рівні має позитивні результати.

Щодо положень діючої Антикорупційної стратегії України, слід звернути увагу, що переважна частина передбачених нею завдань на сьогодні залишаються не виконаними, а визначені в ній заходи мають недостатній рівень їх практичного втілення. Не покращує ситуацію й той факт, що оновлення антикорупційного законодавства поки що не ґрунтується на таких складових якісної законотворчості, як наукові знання й законодавча ініціатива. Прогрес у зазначеній сфері відбувається з використанням «методу спроб і помилок». Звісно, багаторічне існування корупції в Україні виключає можливість швидкого її подолання, адже вона є явищем динамічним, має високий рівень латентності. Тому на сьогодні Кабінет Міністрів України схвалив проект Закону України від 26.04.2018 року «Про Антикорупційну стратегію на 2018-2020 роки», який розроблений Національним агентством з питань запобігання корупції з метою визначення комплексу заходів, спрямованих на зменшення рівня корупції в Україні та подальше просування антикорупційних ініціатив у державі [3]. Підготовлений на основі аналізу ситуації щодо корупції в країні, результатів виконання попередньої Антикорупційної стратегії з обов'язковим врахуванням рекомендацій, наданих Групою держав проти корупції (GRECO), рекомендацій, наданих Україні в рамках моніторингу Стамбульського плану дій для країн Антикорупційної мережі країн ОЕСР, цей проект Закону спрямований на досягнення низки результатів, основне місце серед яких займають:

забезпечення здійснення результативної антикорупційної політики шляхом удосконалення правового регулювання питань запобігання, виявлення та протидії корупції, виявлення та усунення причин та умов, що сприяють її проявам, формування в суспільстві;

формування в суспільстві атмосфери нетерпимості до проявів корупції, формування у населення довіри до антикорупційної політики держави і позитивного ставлення до викривачів, а також системне залучення державою активної частини населення, громадських об'єднань, представників бізнесу до антикорупційних заходів.

Як бачимо, першочерговою є проблема подолання протиріч та недовіри суспільства до органів державної влади, і насамперед, до правоохоронних органів. Так, за статистичними даними дослідження стану корупції в Україні, проведеного Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) за перше півріччя 2018 року лише 18% дорослого населення України вважає, що поліція є корумпованою. Такі показники стверджують лише на користь проведення реформи системи МВС України. Цікаво, що самими корумпованими респонденти називають працівників органів суду, прокуратури, закладів охорони здоров'я та освіти [4].

На нашу думку основним напрямком ефективності діяльності поліції щодо протидії корупції є удосконалення організаційно-правових засад взаємодії органів Національної поліції з громадськістю, підвищення ролі громадського контролю за законністю дій поліцейських. У цьому напрямку у першу чергу слід відмітити важливе значення участі представників громадськості у роботі поліцейських комісій з відбору поліцейських. Так в Харківській області протягом 2017 року проведено 12 засідань поліцейської комісії. Із 40 посад слідчих та 165 молодшого складу поліції (зареєстровано 495 кандидатів на слідчих, 743 – молодшого складу), поліцейськими комісіями відібрано 69 осіб на посади молодшого складу поліції та 40 осіб на посади слідчих, яких направлено на курси первинної профпідготовки (на базі ХНУВС). На 55 посад поліції особливого призначення (за результатами останнього етапу конкурсу) рекомендовано та заплановано призначити 8 осіб.

Вагомою є участь представників правозахисних організацій у комісіях щодо проведення атестування поліцейських. Беручи до уваги показники роботи атестаційних комісій в ГУНП в Харківській області, відмітимо, що за сім місяців 2018 року завдяки активній роботі представників громадськості, з урахуванням отриманих скарг від громадян на конкретних поліцейських, які претендували на підвищення в посаді, за результатами атестації всього пройшло 6 033 працівника, відносно 4 928 (81,7 %) прийнято рішення про відповідність займаним посадам, відносно 452 (7,5 %) – про призначення на вищі посади; 382 (6,3 %) – про переміщення на нижчі посади через службову невідповідність; відносно 271 (4,5 %) – про звільнення зі служби в поліції через службову невідповідність.

Таким чином, питання співпраці МВС України з громадським суспільством у сфері реалізації антикорупційної політики залишаються актуальними і потребують прийняття конкретної державної (відомчої) програми спільних організаційних заходів, удосконалення правового механізму врегулювання взаємодії поліції і населення, впровадження інноваційних форм та методів такої співпраці, системи стимулювання участі громадськості в поліцейській діяльності. Це дозволить не тільки прискорити вирішення основних проблем сьогодення, пов'язаних з реалізацією державної

антикорупційної політики в Україні, але й дадуть можливості визначити перспективи подальшого реформування правоохоронної системи, покращення організаційно-правового механізму забезпечення інституту взаємодії поліції і суспільства у напрямку подолання проявів корупції в країні.

Список використаних джерел

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1699-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 46. Ст. 2047.

2. Інформація про результати роботи підрозділів поліції ГУНП в Харківській області за I півріччя 2018 року. URL: <http://old.npu.gov.ua/mvs/control/kharkiv/uk/publish/article/192220>.

3. Уряд схвалив проект Закону України «Про Антикорупційну стратегію на 2018-2020 роки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-proekt-zakonu-ukrayini-pro-antikorupcijnu-strategiyu-na-2018-2020-roki>.

4. Аналітичний звіт про виконання Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки та Державної програми щодо реалізації засад Антикорупційної стратегії. URL: <https://nazk.gov.ua/.../мiжнароднi%20програми/Аналіз%20>.

Савченко Андрій Володимирович,
завідувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В КОНВЕНЦІЇ ЛІГИ АРАБСЬКИХ ДЕРЖАВ ПРО БОРЬБУ З КОРУПЦІЄЮ 2010 РОКУ

В українській юридичній літературі при дослідженні антикорупційних конвенцій порівняно незначна увага приділяється сутності Конвенції Ліги арабських держав про боротьбу з корупцією 2010 р. (далі – Конвенції) [1], тим більше таким її положенням, що стосуються кримінального права. Передусім просто констатується (і те не завжди) про сам факт існування цієї Конвенції без розкриття якихось її особливостей. Ситуацію ускладнює і те, що в нашій державі не тільки відсутній будь-який переклад цієї Конвенції українською мовою (офіційний або неофіційний), але й фактично які-небудь наукові розробки з цієї проблематики. Отже, зазначені питання, на наш погляд, є актуальними та потребують початкового (базового) дослідження.

Слід зауважити, що Конвенція Ліги арабських держав про боротьбу з корупцією 2010 р. (далі – Конвенція) була підписана 21.12.2010 р. у Каїрі (Єгипет) арабською мовою в одному

оригінальному примірнику, переданому на зберігання Генеральному секретареві Ліги арабських держав (Технічний Секретаріат Міністрів юстиції арабських держав). Її засвідчена копія здана на зберігання Генеральному секретаріату Ліги арабських держав (Технічний Секретаріат Міністрів юстиції арабських держав), а інша засвідчена копія має бути надана кожній державі-учасниці. На посвідчення чого Їх Високість і Високоповажність Міністри арабських держав внутрішніх справ та правосуддя підписали цю Конвенцію від імені своїх урядів.

Загалом Конвенція має статус регіональної. Вона складається з преамбули, 35 статей і переліку підписів високопосадовців відповідних держав з переліком конкретних країн. На сьогоднішній день її підписала 21 держава-учасник, тоді як ратифікували понад 12 держав-учасниць. Ця Конвенція спрямована на посилення заходів, спрямованих на боротьбу, запобігання та виявлення корупції у всіх її формах, у т.ч. тих, що пов'язані зі злочинами, притягнення винних до відповідальності, а також сприяння арабському співробітництву у боротьбі, запобіганні та виявленні корупції, відшкодуванні майна, пропаганді цілісності та прозорості, підзвітності та правоохоронної діяльності, залученні окремих індивідів та інститутів громадянського суспільства щодо ефективної участі в запобіганні та протидії корупції [2]. Звідси випливає, що Конвенція має не тільки кримінально-правове, а й кримінальне процесуальне та кримінологічне значення, вона вирішує ключові питання міжнародної взаємодії, надання організаційної, навчальної, технічної допомоги тощо.

Чимало норм цієї Конвенції містять кримінально-правові положення. Зокрема, у ст. 1 «Визначення» дається визначення дев'ятьом наскрізним термінам, які одночасно мають і важливе кримінально-правове значення (зокрема, «державна посадова (службова) особа», «іноземна державний посадова особа», «офіційний представник міжнародної громадської організації», «майно», «доходи від злочинів», «конфіскація»). Наприклад, вагоме прикладне значення мають терміни «державна посадова особа» (будь-яка особа, яка працює на державній службі або яка вважається посадовою особою відповідно до законодавства держави-учасника у виконавчій, законодавчій, судовій або адміністративній сферах, чи така особа призначається або обирається тимчасово або постійно, або їй доручається здійснювати державну службу в державі-учасниці з оплатою праці або безоплатно), «майно» (будь-який вид активу, матеріального чи нематеріального, рухомого або нерухомого майна, та всі такі цінні папери чи правові документи, які підтверджують право власності на такі активи чи право на них) або «доходи від злочинів» (будь-які активи, отримані або одержані безпосередньо або опосередковано від вчинення будь-якого корупційного діяння, криміналізованого відповідно до цієї Конвенції).

У ст. 4 «Криміналізація» зазначається про таке: враховуючи, що опис корупційних діянь (актів корупції), що криміналізовані цією Конвенцією, підпадає під дію законів держав-учасниць, кожна держава відповідно до свого внутрішнього законодавства приймає необхідні правові та інші заходи для криміналізації таких діянь, якщо вони вчиняються умисно: 1) підкуп державної посадової особи; 2) хабарництво у компаніях державного сектору, акціонерних товариствах, асоціаціях та установах, що представляють інтереси суспільства; 3) хабарництво в приватному секторі; 4) підкуп іноземних державних службовців та посадових осіб громадських міжнародних організацій у зв'язку з міжнародною торгівлею в рамках держави-учасниці; 5) торгівля впливом; 6) зловживання службовим становищем; 7) незаконне збагачення; 8) відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; 9) приховування доходів, одержаних від злочинів, передбачених цією статтею; 10) перешкоджання відправленню правосуддя; 11) привласнення та розтрата державного майна і його незаконне придбання; 12) привласнення та розтрата майна акціонерних товариств, приватних асоціацій з державними інтересами й у приватному секторі; 13) участь або спроба вчинити діяння, передбачені цією статтею. На жаль, Конвенція не розкриває зміст кожного з перелічених корупційних діянь, з чого можна зробити висновок, що кожна держава-учасниця вправі його формулювати відповідно до внутрішнього законодавства та положень інших міжнародних конвенцій, де детально описуються склади відповідних злочинів.

Щодо відповідальності юридичних осіб, то ст. 5 Конвенції з цього приводу зазначає, що кожна держава-учасниця вживає необхідних заходів відповідно до свого внутрішнього законодавства для визначення кримінальної, цивільної або адміністративної відповідальності будь-якої юридичної особи за злочини, передбачені цією Конвенцією, без шкоди для кримінальної відповідальності фізичних осіб.

Відповідно до ст. 7 «Заморожування, вилучення та конфіскація» Конвенція зазначає про те, наскільки це можливо, що кожна держава-учасниця, відповідно до свого внутрішнього законодавства, вживає всіх необхідних заходів, що дозволяють конфіскацію: а) доходів від злочинів, що випливають з правопорушень, передбачених цією Конвенцією, або активів, вартість яких еквівалентна вартості цих доходів; б) майна, обладнання чи інших коштів, що використовуються або призначені для використання у вчиненні злочину відповідно до цієї Конвенції.

У ст. 13 «Санкції за корупційні діяння» зазначається, що кожна держава-учасниця відповідно до свого внутрішнього законодавства вживає заходів для покарання корупції, належним чином враховуючи права, які набуті добросовісними третіми сторонами. У цьому

контексті держави-учасниці можуть враховувати корупцію як важливий чинник при здійсненні правових кроків щодо скасування або відкликання контракту, відкликання концесії та інших подібних домовленостей чи будь-яких інших заходів щодо виправлення ситуації.

Статтею 23 врегульовуються питання екстрадиції злочинців, а ст. 24 – екстрадиції засуджених осіб. Щодо дій з активами, то ст. 27 визначає формат повернення активів, а ст. 30 – їх відновлення та розпорядження ними.

В аналізованій Конвенції є низка статей, що мають міжгалузеве значення, а отже є важливими у різних напрямках реалізації цілей цієї Конвенції. Наприклад, належна увага в Конвенції приділяється питанням компенсації за шкоду (зокрема, ст. 8 зазначає, що кожна держава-учасниця передбачає у своєму внутрішньому законодавстві, що всі ті, хто зазнав шкоди в результаті корупційних діянь, відповідно до цієї Конвенції, мають право подати позов про компенсацію за таку шкоду) та підтримці жертв корупційних діянь (зокрема, ст. 15 передбачає, що кожна держава-учасниця встановлює відповідні процедурні правила для надання жертвам правопорушень, передбачених цією Конвенцією, засобів отримання компенсації та відшкодування, а також надає можливість жертвам подати свої клопотання та забезпечити їх розгляд на відповідних етапах кримінального провадження, порушеного проти правопорушників, без шкоди для права на захист).

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що аналізована нами Конвенція є останнім доповненням до регіональних інструментів боротьби з корупцією. Вона намагалася врахувати найкращі стандарти попередніх міжнародних конвенцій, учасниками яких також виступили й арабські держави. Сам факт існування регіональної конвенції антикорупційного спрямування в арабських державах свідчить про дієвість демократичних процесів, перевагу правових позицій над певними традиційними канонами, наповнення кримінально-правових інститутів мусульманської правової сім'ї положеннями, що притаманні іншим правовим сім'ям (зокрема, це відповідальність юридичних осіб або норми про спробу/замах вчинити злочин). Більше того, перелік корупційних діянь, що підлягають криміналізації за цією Конвенцією, враховує сучасні корупційні ризики (наприклад, кримінальному переслідуванню підлягають корупційні діяння не тільки в державному, але й у приватному секторі, або без уваги не залишається відповідальність навіть за торгівлю впливом). Немає також сумнівів, що прийняття цієї Конвенції є вагомим фактором, що гарантує реалізацію додаткових міжнародних засобів запобігання та протидії корупції, забезпечує поступове приведення кримінального антикорупційного законодавства арабських держав до найкращих міжнародних стандартів, впливає на уніфікацію кримінально-правових норм тощо.

Список використаних джерел

1. Arab Anti-Corruption Convention (In English). League of Arab States, General Secretariat. 19 p.

2. Arab Anti-Corruption Convention. ACTA Official Site (Doha, Qatar). URL: <https://www.acta.gov.qa/en/arab-anti-corruption-convention/>.

Свиридюк Наталія Петрівна,

заступник завідувача науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України, доктор юридичних наук, доцент

КОРУПЦІЯ: АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Успішний розвиток держави і суспільства в цілому залежить від вирішення проблеми подолання «корупційної субкультури», від якої, на превеликий жаль, страждає сучасність. Питання протидії корупції є важливим для суспільного прогресу, нормального життя та запобігання іншим викликам і загрозам. Саме тому запобігання корупції для багатьох країн є важливою та нагальною справою, яка потребує нових поглядів на її вирішення. Можливо, ті кроки, які робляться державою, сприятимуть процесу протидії корупції. Хоча вести мову про цілковите викорінення чи ліквідацію такого соціального явища як корупція неможливо. Проте шляхом антикорупційного національного законодавства та ефективного його застосування державними органами протидіяти корупційним проявам і зменшити вплив корупції на державу реально. Але вихід за правові межі в антикорупційній діяльності – це шлях до службових зловживань, свавілля, за яких протидія корупції здійснюватиметься тими ж корупційними засобами.

З-поміж іншого, сучасний стан рівня та поширення корупційних відносин в українському суспільстві є вражаючим. Так, наприклад, у всесвітньому рейтингу *Індексу сприйняття корупції (CPI) за 2016 рік, який публікується Transparency International* та базується на незалежних опитуваннях, у яких беруть участь міжнародні фінансові та правозахисні експерти, у тому числі Світового банку, Freedom House, World Economic Forum тощо, *Україна* посіла 131 місце зі 176 країн, отримавши 29 балів зі 100 можливих, що на 2 бали більше, ніж минулого року, але недостатньо для країни, влада якої назвала

запобігання корупції головним пріоритетом. Цю сходинку з нами розділили Казахстан, Росія, Непал та Іран. Transparency International, за результатами CPI-2016, зазначає, що за останні роки Україна пройшла багато випробувань і досягла певних позитивних змін на рівні розкриття публічних фінансів, нетерпимості населення до корупції, нового антикорупційного законодавства, але разом з тим, безкарність, яку досі відчують корупціонери, недовіра системи правосуддя зводить нанівець позитивні досягнення і не дають Україні здійснити прорив у подоланні корупції та відбутися реформі [1].

За даними дослідження, проведеного аудиторською компанією Ernst&Young, Україна опинилася на першому місці за рівнем корупції серед 41 країни Європи, Близького Сходу, Індії та Африки (EMEIA) (88 % респондентів відповіли ствердно). У дослідженні взяли участь 4100 представників великих компаній, серед яких члени рад директорів, керівники середньої та вищої ланки, а також інші співробітники, які представляють компанії різних розмірів і з різних галузей. Інтерв'ю проводилися рідними мовами респондентів у режимі онлайн або при особистих зустрічах. В Україні опитано 100 співробітників компаній [2].

Не дивлячись на те, що вивченню такого явища як корупція приділялась увага багатьма вченими, зокрема щодо дослідження її поняття, змісту, складу корупційних правопорушень, засобів та способів впливу на зазначене соціальне явище, правових підстав протидії їй тощо, нажаль, корупція продовжує розвиватися, модернізуючи власні способи свого існування, пристосовуючись до нових форм та параметрів контролю з боку суспільства, змінюючи сфери та темпи розповсюдження.

На сьогодні в Україні позитивним є те, що з початку створення НАБУ через Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру почало передавати до суду матеріали кримінальних проваджень, зокрема, й тих, які стосуються розслідувань, пов'язаних із викриттям на отриманні неправомірної вигоди. Сподіваємось, що Національне антикорупційне бюро України стане одним із головних помічників нашого уряду у створенні антикорупційного законодавства, гармонізація якого із антикорупційним законодавством Європейського Союзу вкрай важлива для Української держави.

Загалом перешкодою для створення та зміцнення насправді правової держави стає значна кількість корумпованих урядовців, що, у свою чергу, дає підстави стверджувати, що корупція пов'язана із діяльністю влади та має різні форми (політичну, економічну, соціальну тощо) прояву. Корупція спричиняє руйнівний вплив на всі сфери

життя суспільства, є серйозною перепорою для реформ в економіці, гальмує становлення ринкових інститутів, перешкоджає надходженню інвестицій.

Корупція – це системна масштабна проблема, яку повинні вирішувати як правоохоронні органи, так і держава та суспільство. На рівні законодавчого регулювання відносин протидії корупції встановлюються заборони та визначаються засоби юридичної відповідальності.

Разом з тим, вивчення досвіду найбільш успішних у цьому питанні держав є кроком на шляху національного самовдосконалення України. Вивчивши деякі аспекти світового досвіду щодо протидії корупції та спираючись вже на власний досвід, а також аналізуючи наукові розробки антикорупційного змісту стає можливим визначити ідеологічні й методологічні основи вдосконалення влади та визначення перспектив подолання такого негативного явища в Україні як корупція.

Зокрема суспільство потребує відкритості, щоб у державі формувалася система управління, при якій і виконавча влада, і приватні власники виконували свою роботу в єдиному правовому полі, а завдяки взаємопорозумінню уникалися б будь-які конфлікти задля розвитку всіх сфер життєдіяльності країни.

Список використаних джерел

1. Індекс корупції CPI-2016. Безкарність та недієве правосуддя тримають Україну на корупційному дні. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-korupsiyi-cpi-2016/>

2. Рейтинг корупції E&Y: Україна на першому місці серед 41 країни. URL: http://news.liga.net/ua/news/politics/14730211-reyting_korupts_e_y_ukra_na_na_pershomu_m_sts_sered_41_kra_ni.htm

Скулиш Євген Деонісійович,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

СИСТЕМНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В Україні прояви, масштаби, специфіка і динаміка корупції стали наслідком загальних політичних, соціальних і економічних проблем. Корумпованість державного апарату в останні роки спричинила глибоку кризу у взаємовідносинах суспільства і держави,

підірвала авторитет владних інституцій, призвела до критичного зростання соціальної напруги.

Корупція – це соціальне явище, яке має соціальну обумовленість, соціальні закономірності розвитку та здійснює негативний вплив на соціальні процеси. Існуючи в суспільстві та будучи породженням суспільних відносин, корупція пронизує різні соціальні сфери суспільства, по-різному деформуючи суспільні відносини. Тлумачення слова «корупція» (лат. – «corruption») як «псування» і «розбещування» підкреслює, перш за все, саме глибинну сутність корупції як соціального явища.

Б.В. Романюк зазначає, що корупцію слід розглядати як різновид соціальної корозії, яка роз'їдає та руйнує органи державної влади, державу і суспільство загалом [1, с. 14].

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII, корупція – використання особою, зазначеною у ч. 1 статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [2].

На думку В.В. Четверикова, корупція – це не просто сукупність певних протиправно-корисливих діянь, а особливо небезпечне «соціальне зло, що породжується глибинними соціальними суперечностями суспільства, держави та його інститутів» [3, с. 303].

В українській державі корупція в усіх її проявах залишається однією з найбільш актуальних проблем функціонування і розвитку нашого суспільства, а вивчення її феномену та наукове обґрунтування методів боротьби з цим явищем є і надалі пріоритетним та актуальним напрямком сучасної правової науки. Корупція в Україні розглядається як системна, інституційна проблема, яку необхідно вирішувати в загальному контексті переходу від тоталітарної до демократичної системи державного управління, що спирається на розвинене громадянське суспільство.

Упродовж останніх років в Україні неодноразово проводились за участю правоохоронних структур масштабні антикорупційні заходи, однак відчутних результатів зазначені заходи не дали. Більше того, масштаби корупції мають тенденцію до подальшого збільшення як в аспекті обсягів та рівня, так і в аспекті показника ціни.

На думку фахівців, така ситуація значною мірою стала наслідком того, що протидія корупції в нашій державі здійснюється безсистемно. Головні зусилля витрачаються на подолання окремих корупційних проявів, а не на усунення причин і умов що їм сприяють.

Не менш вразливою виявилась спроба весь комплекс адміністративних, економічних та правових проблем врегулювати нормами і положеннями одного Закону України – «Про засади запобігання та протидії корупції», а до цього додається також той факт, що функція протидії корупції покладена переважно на правоохоронні органи.

Складність проблеми протидії корупції полягає в можливості корумпованих структур та конкретних осіб, що мають владу і повноваження суттєво перешкоджати намаганням проникнути у сферу їх кримінальної відповідальності, а також – у неготовності правоохоронних органів та політичних сил суспільства до безкомпромісної протидії корупції. У країні відсутні соціальні та політичні традиції публічного викриття корупціонерів, хоча такі намагання робились, а також спеціальні криміналістичні прийоми викриття фактів корупції, що є серйозною перешкодою для ефективної протидії корупційним проявам.

Слід зазначити, що нерідко корупційні моральні відхилення як і корупційні правопорушення, є наслідком конфлікту інтересів, тобто обставин, які сприяють корупційним діям внаслідок виникнення протиріч між приватними інтересами особи та її службовими повноваженнями.

Принципово важливим є розуміння того, що саме масова корупція в наших умовах унеможливує побудову здорового громадянського суспільства, негативно впливає на формування міжнародного іміджу нашої держави, відбивається на інвестиційній привабливості та показниках національної економіки.

При організації заходів з протидії корупції слід враховувати:

- корупція стала системною та вразила всі гілки влади на різних рівнях управління;
- у свідомості громадян сформувалися стереотипи: з одного боку неприйняття корупції та визнання її суспільної шкоди, з іншого – готовність обирати корупційні шляхи у разі необхідності вирішення необхідних питань;
- недостатня реальна готовність соціальних груп суспільства бути учасниками антикорупційної діяльності, яку ініціює держава;
- інститути громадянського суспільства залишаються слабкими та не достатньо розвиненими, у суспільстві поширені настрої соціальної апатії та зневіри у спроможність зміни ситуації на краще.

Список використаних джерел

1. Романюк Б.В. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією: [монографія] / Б.В. Романюк, О.Ю. Бусол. – К., 2010. – 628с.
2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056.

3. Четвериков В.В. Административно-правовые меры противодействия коррупции в деятельности исполнительной власти / В.В. Четвериков // Право и политика. – 2008. – № 2. – С. 303–308.

Стрельбицька Лілія Миколаївна,
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії
Служби безпеки України, доктор
юридичних наук, професор;

Стрельбицький Микола Павлович,
головний науковий співробітник
Національної академії Служби
безпеки України, доктор юридичних
наук, професор

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Вітчизняну корупцію часто і цілком обґрунтовано називають однією із найсерйозніших внутрішніх загроз національній безпеці України в сучасних умовах. Американський фахівець Джордан Сндрю з цього приводу у червні 2018 року заявив: «Якщо Україна провалить антикорупційну реформу, то і втрачають сенс усі інші її реформи». Апогей боротьби з корупцією в Україні свідомо чи ні співпав із радикальним реформуванням правоохоронної системи і Служби безпеки України, що й викликає потребу суспільно-правового осмислення цього процесу. Основними визнаними принципи такого реформування сьогодні є: ефективність; наступальність; підзвітність; інформаційна прозорість; конспірація в роботі; соціальний та правовий захист особового складу.

Особливої уваги тут заслуговують питання налагодження ефективного запобігання корупції, яке включає в себе усунення причин та умов, що сприяють формуванню злочинних намірів окремих недержавних організацій, іноземних спецслужб, груп та осіб; перешкоджання сформованих ними протиправних корупційних намірів; їх нейтралізація.

У цій діяльності має надаватись пріоритет співпраці з міжнародними інституціями та зарубіжними спецслужбами, в першу чергу США у сфері протидії корупції, виявлення та розшуку закордонних активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, особливо політичної та владної корупції, подолати яку зусиллями вітчизняних спецслужб неможливо. Транснаціоналізація корупції, тобто її вихід за межі національної території, на сьогодні є глобальним світовим процесом. Це створює численні перешкоди для розвитку правових та соціального-економічних відносин, здійснює

дестабілізуючий вплив на державне управління слабо захищених на міжнародному рівні країн, підриває основи їх національної безпеки.

У зв'язку з цим варто нагадати, що, наприклад, у США завдання протидії організованій злочинності та корупції взагалі покладені на федеральні спеціальні служби та правоохоронні відомства, яких у США налічується понад сімдесят [1]. Частина цих спецслужб наділена тим чи іншим обсягом правоохоронних функцій, у тому числі й у сфері протидії корупції. Координує діяльність з протидії корупції та організованій злочинності Міністерство юстиції США, якому підпорядковується частина федеральних правоохоронних органів та окремі спеціальні служби.

Проблемою організованої злочинності та пов'язаної з нею корупції змушені займатися не лише правоохоронні органи, спеціальні служби та уряди окремих держав, а й впливові міжнародні структури, зокрема, Організація Об'єднаних Націй та інші. Найбільш загрозливий характер корумпованості чиновників та її масштаби сьогодні відзначається саме в Україні. Це обумовлює необхідність об'єднання в боротьбі з нею як внутрішніх зусиль так і зовнішніх, й міжнародного досвіду, який поки-що приживається у нас вельми неохоче й повільно. Корупція в Україні уже помітно підриває засади демократичного устрою, довіру до влади, порушує принципи верховенства права, справедливості й рівності перед законом, відповідальності за вчинене діяння, чесної конкуренції; призводить до зростання тіньової економіки та падіння авторитету держави у міжнародному співтоваристві. Корупційні схеми активно використовуються іноземними спецслужбами для агентурного проникнення в органи влади та державного управління України.

Міжнародний та вітчизняний досвід (протягом століття, зокрема, в Італії) показують, що корупція часто виступає ширмою прикриття для розвідувально-підривної діяльності проти держави, як і антикорупційні органи, через які може здійснюватись глибоке агентурне проникнення іноземних спецслужб в органи влади та державного управління. Олігархічно-корупційні структури здатні при певних умовах і фінансах, а на це іноземні спецслужби коштів не жаліють, перебирати на себе функції державного управління, як це сталося у свій час в Італії. Сьогоднішні грошові потоки в Україні і щедре «офіційне» фінансування окремих осіб є засобом ведення економічної війни проти України, коли грошові кошти вимиваються під всякими приводами (преміями, тарифами) із сфери економіки. Отже, Україні в процесі реформування своєї правоохоронної системи відповідно до вимог ЄС слід знайти оптимальний баланс між проведенням європейської інтеграції та забезпеченням ефективного функціонування власних правоохоронних органів, здатних подолати внутрішні та зовнішні загрози національній безпеці. Тому міжнародні норми не випадково відносять вимоги по забезпеченню національної безпеки і захисту від агентури впливу до внутрішньої прерогативи

самих держав. Отож, реформування практичної діяльності Служби безпеки України під час реалізації правоохоронної функції держави викликане необхідністю приведення її завдань, функцій і повноважень у відповідність з тією реальною роллю, яку вона згідно з Конституцією і законами України має виконувати як правоохоронний орган спеціального призначення, що забезпечує державну безпеку України.

Як це передбачено Законом [2], СБ України має надавати річний звіт про свою діяльність Комітету Верховної Ради з питань національної безпеки і оборони. Система парламентського нагляду за сектором безпеки має перманентно виключити можливість витоку від членів Парламенту конфіденційної інформації, попередити руйнацію оперативних спроможностей структур сектору безпеки в процесі реформ. Доцільно утворити окремий парламентський комітет, який займатиметься винятково наглядом за розвідувальними і контррозвідувальними органами держави, або незалежного експертного органу, підпорядкованого Парламенту.

Тут чітко мають бути визначені конкретні цілі, кінцеві терміни, що піддаються об'єктивній оцінці. Перейти від постійного вироблення концепцій реформ до створення єдиного координаційного органу у сфері контррозвідки. Покращити співробітництво з закордонними партнерами та спецслужбами. Використання закордонного досвіду практикувати лише після проведених ретельно підготовлених вітчизняних експериментів, адаптації до національних умов, аналогів яким у світі не існує.

Необхідно забезпечити соціальний і правовий захист професійних працівників спецслужб. Привести у відповідність фінансове, матеріально-технічне, кадрове забезпечення спецслужби зважаючи на загрози національній безпеці України, навантаження та ризиків, що випадають на співробітників СБУ в умовах триваючої гібридної війни. Забезпечити професіоналізацію підбору, підготовки, післядипломної перепідготовки, розстановки і виховання патріотичних, вірних державі кадрів, запобігання їх плинності. Оперативному складу мають бути створені необхідні умови та гарантії для своєчасного і повного розкриття ворожої діяльності проти України як ззовні так і зсередини.

Список використаних джерел

1. Савченко А. В. Правоохоронні органи США: місія, організаційна структура та застосування кримінального законодавства: навчальний посібник. Київ : Текст, 2003. 122 с.
2. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-12. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-b>.

Стрільців Олександр Михайлович,
завідувач наукової лабораторії
з проблем кримінальної поліції
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

СПОСОБИ ПРИХОВУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

Таке явище, як незаконне збагачення службовою особою, або особою, що уповноважена на виконання державних функцій зазнало розповсюдженості на всі сфери життєдіяльності суспільства. Незаконне збагачення є найбільш небезпечною формою корупції, і вже не є негативним фактором в діяльності службових і посадових осіб, а навпаки, це є можливістю «заплатити за послуги», прискорити та полегшити шлях для вирішення питань. Через призму кримінальних правовідносин, незаконне збагачення, надання неправомірної вигоди або підкуп особи становиться способом ухилення від кримінальної відповідальності, обрання більш меншого кримінального покарання, зміну рішення на користь певної особи, що породжує безкарність злочинних діянь і призводить до зниження довіри та авторитету правоохоронних органів і формування правого нігілізму.

Важливе значення для розкриття цього злочину набуває встановлення способів приховування незаконного збагачення. Вивчення досвіду з даного напрямку дозволив встановити наступні напрями приховування незаконного збагачення:

- а) джерел отримання (походження) протиправних активів;
- б) набуття активів;
- в) володіння (використання) отриманих активів.

До способів приховування джерел отримання (походження) незаконного збагачення належать:

– «випадковий» виграш у лотерею, розіграш призів (коштів) якої був як в Україні, так і в іншій державі;

– здійснення фіктивної підприємницької діяльності родичами фігуранта (наприклад, утримання збиткового масажного чи косметичного салону);

– отримання коштів у спадщину;

– повідомлення про нібито отримання кладу чи накопичення активів протягом певного періоду родичами;

– здійснення фіктивної підприємницької діяльності (наприклад, утримання збиткового масажного чи косметичного салону);

– взяття у кредит коштів у друзів, які не являються суб'єктом електронного декларування;

– купівля чужого винаходу та його оформлення на себе з подальшим отриманням дивідендів.

До способів приховування набуття активів належить:

– оформлення активів на родичів, друзів, партнерів по бізнесу чи на інші суб'єкти (наприклад, зберігання коштів на банківських рахунках інших осіб);

– надання (придбання, дарування) родичам коштовних подарунків;

– придбання активів за заниженою вартістю (наприклад, базова комплектація транспортного засобу чи наявність пошкоджень у неї);

– перерозподіл прав на різних етапах будівництва житлового чи іншого приміщення;

– розміщення коштів на рахунках не резидентів;

– виведення активів за кордон особисто, через посередників, з використанням фірм-одноденок з можливістю здійснення перед цим конвертації національної валюти в іноземну валюту.

До способів приховування володіння (використання) отриманих активів належить:

– придбання дешевих копій подібних на коштовні годинники, коштовності чи інші коштовні речі;

– здійснення операцій з купівлі-продажу коштовних предметів за готівку;

– зберігання коштів у готівці у тайниках чи сховищах;

– здійснення фінансових операцій з активами за кордоном (оплата коштовного відпочинку, оплата закордонного навчання дітей, оплата коштовного ремонту в квартирі, що знаходиться за кордоном тощо).

Татаров Олег Юрійович,

професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 366-1, 368-2 КК УКРАЇНИ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Кримінальний закон за будь-якої влади використовувався як засіб політичного переслідування. Не виключені такі випадки і в сучасній українській правовій системі, оскільки кримінально-правові засоби є найдієвішим інструментом політичної розправи. Цьому сприяє низка чинників, на окремих з яких хотілося б зупинитись більш детально. Свою увагу сконцентрую саме на одному з них – формуванні відповідного законодавства, яке дає можливість здійснення політичного тиску засобами кримінально-правової репресії.

Встановлення кримінальної відповідальності за «незаконне збагачення», яке часто називають також «несумірним багатством» або «непоясненим статком», та відповідальності за декларування недостовірної інформації у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування надає державі змогу, зокрема, переслідувати корумпованих державних службовців та

конфіскувати корупційні доходи на підставі того, що не пояснений рівень добробуту є доказом вчинення корупційного діяння. Водночас, в багатьох своїх проявах ці склади злочинів виступають засобом тиску на окремих осіб та використовуються виключно заради задоволення інтересів окремих осіб.

Міжнародний досвід. Незаконне збагачення як корупційний злочин за своєю природою є факультативною нормою, що свідчить про те, що кожна країна-учасниця відповідно до Конституції та основоположних принципів своєї правової системи визначає можливість впровадження цього складу злочину у своє національне законодавство відповідно до Конвенції ООН проти корупції та Міжамериканської конвенції про боротьбу з корупцією. У той же час, на теренах Європейського континенту така норма в міжнародних документах відсутня. Більшість країн Європи, а також США, як і раніше, не здійснюють криміналізацію незаконного збагачення як окремого кримінально караного діяння, оскільки це порушує принципи кримінального судочинства та конституцій багатьох країн світу щодо презумпції невинуватості, покладання тягаря доведення на сторону обвинувачення та можливості не свідчити відносно себе.

В жодній державі Європи, окрім Литви, кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в подібному формулюванні складу злочину немає.

Дослідження проблем передбачення відповідальності за вчинення незаконного збагачення свідчить про те, що країни Європейського співтовариства регулюють відповідні правовідносини адміністративно-правовими засобами і жодна з них не запровадила кримінальну відповідальність за незаконне збагачення. І це не дивно.

Національне законодавство. Україна – одна з небагатьох держав Європи, де за незаконне збагачення державний службовець має нести кримінальну відповідальність. З часу запровадження кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, в зв'язку з проблемами в формулюванні об'єктивної сторони складу злочину редакція статті 368-2 КК України змінювалась шість разів. І стосувались вони виключно того, щоб більш-менш вдало виписати правову норму з урахуванням положень про презумпцію невинуватості.

Статистика. За даними офіційної статистики ГПУ, впродовж 2017 року було обліковано 104 кримінальні правопорушення за цією статтею, закрито – 51, передано до суду – 1. Станом на 1 червня 2018 року в провадженні детективів НАБУ перебувало 86 кримінальних справ за цією статтею. Упродовж 2015–2018 років детективами НАБУ було завершено досудове розслідування 23 проваджень, 20 із яких закрито, і лише 3 передано до суду, всі інші перебувають в провадженні донині.

Проблеми початку досудового розслідування. Не є таємницею, що проблеми виникають як при вирішенні питання про внесення відомостей до ЄРДР, так і безпосередньо при здійсненні досудового розслідування цього кримінального провадження. Свого часу, НАЗК

прийняло рішення, де було зазначено про необхідність отримання від нього відповідного висновку для можливості внесення відомостей до ЄРДР [1] з мотивів того, що наявність обставин, які свідчать про набуття у власність активів, не відповідають сукупному доходу, показаному в декларації, або передача таких активів будь-якій іншій особі, можуть встановлюватися виключно шляхом перевірки поданих декларацій.

У зв'язку з цим, на розгляд до Верховної Ради України подано проект Закону України «Про внесення змін до статті 214 Кримінального процесуального кодексу України (щодо особливостей початку досудового розслідування по окремим категорія правопорушень», яким пропонувалося ст. 214 КПК України доповнити частиною 9 такого змісту: «9. Відомості про кримінальне правопорушення, передбачене ст. ст. 366-1, 368-2 Кримінального кодексу України, можуть бути внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань лише у разі наявності висновку щодо недостовірності задекларованих відомостей або наявності ознак незаконного збагачення, в рішенні центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, прийнятому за результатами здійснення повної перевірки декларації (декларацій) осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [2]. На сьогодні відповідно до ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції» таким органом є Національне агентство з питань запобігання корупції.

Системний аналіз зазначених пропозицій та положень ст. 214 КПК України свідчить, що у випадку їх запровадження руйнується сучасна концепція початку досудового розслідування, згідно з якою при наявності обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1, 368-2 КК України, початок досудового розслідування не може ставитись в залежність від надання чи ненадання НАЗК висновку стосовно недостовірності задекларованих відомостей або наявності ознак незаконного збагачення. Мотивація прихильників такого підходу зводиться до того, що основним джерелом встановлення обставин, що можуть свідчити про декларування недостовірної інформації чи незаконного збагачення, можуть бути лише висновки, що містяться у Рішенні НАЗК, прийнятому за результатами здійснення повної перевірки декларації [3]. Така позиція, на наш погляд, є помилковою, оскільки початок досудового розслідування не може бути пов'язаний з наданням висновку про перевірку певних відомостей, адже єдиною підставою внесення відомостей до ЄРДР є наявність обставин, що можуть свідчити про вчинення злочину, а не свідчать про такий. Тому внесення до ЄРДР відомостей за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-1, 368-2 КК України, має здійснюватися незалежно від наявності висновку НАЗК, а подальше розслідування таких кримінальних проваджень відповідно до підслідності, визначеної ст. 216 КПК України.

Крім цього, якщо аналізувати роботу НАЗК в частині надання висновків з приводу наявності відомостей в деклараціях про незаконне збагачення, то за офіційними даними, у 54 випадках зареєстрованих кримінальних проваджень за ст. 368-2 КК України за період 2018 року висновки НАЗК надані лише у 8 випадках. І це при тому, що про здійснення такої перевірки орган досудового розслідування звертався у кожному з зареєстрованих кримінальних проваджень, що свідчить про неналежну роботу агентства.

Проблеми застосування ст. 366-1 КК України. Окремі проблеми виникають і при здійсненні досудового розслідування кримінальних проваджень, передбачених статтею 366-1 КК України, відповідно до якої кримінальна відповідальність настає за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації».

При визначенні змісту поняття «Подання завідомо недостовірних відомостей» слід враховувати, що таким є надання особою, яка за законом зобов'язана це робити, за місцем роботи чи служби (до введення в дію системи подання та оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до якої декларації повинні будуть заповнюватись на офіційному веб-сайті НАЗК) декларації, що містить відомості, які завідомо для особи, котра їх подає, не відповідають дійсності.

Подібна позиція викладена в Рішенні НАЗК від 08 грудня 2017 року № 1375, яким затверджено Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» в частині необхідності попереднього встановлення фактів порушення антикорупційного законодавства, а саме декларування недостовірної інформації та незаконного збагачення у ході повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до положень якого «недостовірність задекларованих відомостей – невідповідність дійсності відомостей, зазначених у декларації суб'єкта декларування, що встановлюється на підставі відомостей, отриманих Національним агентством у встановленому Законом порядку шляхом здійснення контролю та повної перевірки декларації».

За таких обставин, виникає питання, чи слід вважати недостовірними відомості, коли особа їх здійснюючи декларування взагалі їх не відображає? Приміром, декларант не зазначив інформацію про вартість на дату набуття у користування частин нежитлових приміщень, про дату набуття права власності на квартиру, що перебуває у його власності, про кадастрові номери належних йому земельних ділянок, про номінальну вартість належних йому цінних паперів тощо. Чи можна вважати не відображення цих даних декларуванням недостовірних відомостей? На моє переконання не відображення відомостей не є та не

може вважатись недостовірними даними, оскільки не містять тих відомостей, що не відповідають дійсності.

Зазначена позиція підтверджується й тим, що відповідальність за ст. 366-1 КК України настає за подання недостовірних відомостей особою, яка діє з прямим умислом, тобто особа завідомо знає про те, що ці відомості є неправдивими (такими, що не відповідають дійсності).

Тому, на моє переконання за змістом диспозиції ст. 366-1 КК будь-які відомості, які не відповідають дійсності, мають неточності або неповноту не можуть бути предметом цього складу злочину. Такими слід вважати виключно ті відомості, які містять завідомо недостовірну інформацію, яка є неправдивою (не відповідає дійсності) і подана завідомо суб'єктом декларування). Тому висновки НАЗК в частині не відображення певних відомостей не є такими, які дають можливість визначити їх як недостовірні (неправдиві або ті, які не відповідають дійсності), що свідчить про відсутність ознак складу злочину, передбаченого ст.366-1 КК України.

Підсумовуючи викладене, приходимо висновку, що чинні редакції ст. 368-2, 366-1 КК України містять небезпеку застосування вибіркового правосуддя з політичним підтекстом, оскільки здебільшого суб'єктами відповідальності є особи, які критикують владу, або знаходяться до неї в опозиції. Тому редакція цих норм потребує вдосконалення з урахуванням принципу презумпції невинуватості та виключення необхідності доведення законності отриманих доходів особою.

Список використаних джерел

1. Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 8 грудня 2017 р. №1375.URL: <https://nazk.gov.ua/rishennya-8-grudnya>.
2. Про внесення змін до статті 214 Кримінального процесуального кодексу України (щодо особливостей початку досудового розслідування по окремим категорія правопорушень): проект Закону України від 17.11.2017 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62928.
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 214 Кримінального процесуального кодексу України (щодо особливостей початку досудового розслідування по окремим категоріям правопорушень)». База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62928.

Тимошенко Віра Іванівна,
головний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ТА ФОРМИ ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Основною перешкодою для політичного, економічного і духовного розвитку сучасної України є корупція. Корупція пронизує всі сфери суспільного життя, вона породжує неприпустимі диспропорції не лише в системі управління і функціонування державних інститутів, а й впливає на формування суспільної та індивідуальної свідомості, у якій укорінюється уявлення про корупцію не лише як етично прийнятну стратегію поведінки, а й як поведінковий стереотип. За словами відомого українського соціолога, директора фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва І. Бекешкіної, українці категорично проти корупції «у верхах», але при цьому частина населення сприймає «повсякденну корупцію» [1]. Таке толерантне ставлення частини населення до корупції зумовлене тим, що можливість реалізації законних інтересів на законних підставах є далеко не завжди, а головне – наочний приклад безкарності корумпованих чиновників нашою владою з метою власної вигоди. Це загальне поняття конкретизується та тлумачиться юристами, політологами, соціологами, філософами, економістами, спеціалістами з державного управління, які визначають характерні риси корупції: соціально-привілейоване становище володарюючих суб'єктів як основних учасників корупційних відносин; неправомірне використання ними державних і суспільних ресурсів; латентний, неформальний характер корупційних відносин; здатність корупційних діянь до постійної зміни та удосконалення.

Найбільш поширене розуміння корупції, як відомо, зводиться до зловживання владою з метою власної вигоди. Це загальне поняття конкретизується та тлумачиться юристами, політологами, соціологами, філософами, економістами, спеціалістами з державного управління, які визначають характерні риси корупції: соціально-привілейоване становище володарюючих суб'єктів як основних учасників корупційних відносин; неправомірне використання ними державних і суспільних ресурсів; латентний, неформальний характер корупційних відносин; здатність корупційних діянь до постійної зміни та удосконалення.

Зазвичай корупцію поділяють на види за такими критеріями: суб'єктний склад корупціонерів; сфера прояву корупційних діянь; їх масштаб і системність; наслідки корупції тощо.

Корупція може набувати різних форм, серед яких поширеними є хабарництво, лобізм, фаворитизм, кронізм, протекціонізм, непотизм.

Найбільш небезпечною формою прояву корупції виступає хабарництво. Слово «хабар» арабського походження означає «звістка», «новина». У значенні «підкуп» розвинулося як похідне від «плата за повідомлення». Під хабарництвом розуміють одержання хабара (тобто неправомірної вигоди), давання хабара, провокацію хабара. У якості

хабара зазвичай виступають гроші або матеріальні цінності, що передаються посадовій особі для її стимулювання щодо певних діянь в інтересах того, хто їх передає, або третьої особи. Відповідальність за хабарництво передбачена Кримінальним кодексом України.

Проблема хабарництва дуже актуальна для сучасної України. З початку 2018 року органами прокуратури вже задокументовано 6923 випадки отримання неправомірної винагороди та інших корупційних злочинів, з них 2385 обвинувальних актів передано в суд і вже 516 осіб отримали свої вироки [2].

Іншою формою прояву корупції є лобізм (від англ. lobby – кулуари, коридор, вестибюль). Цим терміном позначають систему і практику реалізації групових інтересів шляхом організованого впливу, тиску на законодавчу та адміністративну діяльність органів державної влади і управління. Лобізм в Україні має переважно тіньовий характер, оскільки правового механізму регулювання цього інституту фактично не існує. Проявляється найчастіше у формі підкупу або шантажу чиновників з метою прийняття ними вигідного лобістові рішення. Люди, які займаються лобіювання інтересів в українських реаліях, зазвичай використовують недозволені методи ведення діалогу: надання неправомірної вигоди, недеклароване фінансування політиків та державних службовців, тіньові зв'язки, кулуарні змови. Особи, які лобіюють волю своїх замовників, переслідують виключно свої меркантильні цілі, нівелюючи при цьому інтереси бізнесу та суспільства в цілому [3].

Фаворитизм – це практика надання несправедливих преференцій одній особі або групі осіб за рахунок інших. Ця форма корупції проявляється у тому, що керівник наближає до себе своїх підлеглих показним делегуванням їм різних повноважень, які не відповідають їх статусу, здібностям, професійній підготовці, забезпечує незаслужене просування по службі, різного роду заохочення.

Кронізм полягає в тому, що на відповідальні посади в органах влади і управління призначаються переважно давні знайомі, друзі політиків чи інші наближені до них особи без врахування їхньої кваліфікації та за відсутності заслуг перед суспільством і державою. У недавній вітчизняній історії це, наприклад, «любі друзі». В Україні кронізм також визначається як «кумівство».

Формою корупції є протекціонізм – корисливе заступництво, що надається кому-небудь особою або групою осіб, що користуються владою. Слід погодитись з О.Олійник, що нині в Україні одним із основних критеріїв для призначення на ключові державні та політичні посади стала наявність родинних чи інших близьких зв'язків, спільних бізнес-інтересів, лобістської діяльності чи протекції у владних колах [4].

Нарешті, непотизм – службове заступництво родичам і своїм людям незалежно від їх здібностей, професіоналізму і заслуг. Непотизм нерідко ототожнюють з кумівством, протекціонізмом і фаворитизмом. Водночас цей термін вживається і для позначення несправедливості та

привілеїв для родичів і друзів, які надаються незалежно від професійних якостей і користі для справи переважно у тих сферах, де родинні зв'язки та симпатії недоречні, наприклад, при прийомі на роботу до державних установ. Непотизм поширений в органах державної влади і управління, бізнес-структурах, фінансовій сфері.

Дуже поширений непотизм у науці, де корупціонер, усвідомлюючи власний непрофесіоналізм, прагне видалити із свого оточення, найчастіше із закладу вищої освіти, науково-дослідної установи, тих осіб, які дійсно є вченими і замінити їх «своїми людьми». За відсутності дійсно вчених, він сам стає «фахівцем», оточує себе такими ж «фахівцями», які розглядають свою посаду як засіб неправомірного збагачення. Непотизм проявляється перш за все у заступництві особам, які не маючи ніяких здібностей, а то й елементарних знань у обраній сфері, потрапляють в аспірантуру і докторантуру, захищають кандидатські і докторські дисертації, написані іншими особами. Нерідко науковий керівник особисто або разом зі своєю командою таких же непотів є автором цих неякісних дисертацій, які пишуть, або перекладають з інших мов на замовлення майбутніх «вчених» за грошову винагороду або послуги різного характеру. Результатом таких діянь стає профанації науки та розмноження непотів.

Причина такого ганебного явища як непотизм у науці, – все та ж недовіра до закону. Навіть наживаючись на захисті неякісних дисертацій, перешкоджаючи розвитку науки, вимагаючи винагороду за те, що комусь дадуть можливість захистити якісну дисертацію, написану особисто, корупціонери усвідомлюють, що в умовах безкарності і недовіри до закону уникнуть покарання.

Таким чином, кожна форма корупційних діянь відображає змістовні сторони феномена корупції. Дослідження різних форм проявів корупції дає можливість конкретизувати її характерні риси та створити теоретичні основи для застосування профілактичних заходів вже на ранніх стадіях корупційної поведінки або навіть попередити її.

Список використаних джерел

1. Є два підходи: соціолог озвучила свіжі дані щодо ставлення українців до корупції. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/2018-01-20/est-dva-podhoda-otnoshenii-ukraintsev-k-korrupsii-119110>.
2. Стало відомо, скільки хабарників викрили в Україні з початку року. URL: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/stalo-izvestno-skolkovzvyatochnikov-razoblachili-v-ukraine-s-nachala-goda-1170339.html>.
3. Герасименко І. Як працює лобізм в Україні і на Заході. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/institut-lobizmu-jogo-mehanizm-za-kordonom-ta-jogo-specifika-na-315496/>.
4. Олійник О. Фаворитизм і кронізм як основні критерії кадрового добору політико-управлінської еліти в Україні. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4402/>.

Топчій Василь Васильович,
професор кафедри кримінального
права та кримінології Університету
державної фіскальної служби
України, доктор юридичних наук,
професор

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ: ПРАКТИКА ДАНІЇ

За даними Світового банку, щорічно у всьому світі дають, а значить і отримують, \$ 1,5 трлн хабарів – близько 2% глобального ВВП. Ця «хвороба» вразила сотні держав і навіть встигла зруйнувати деякі з них. Корупціонери є скрізь: від Сомалі до Нової Зеландії.

Дослідження розглядуваного явища більш ніж в 150 країнах світу, спрямоване на складання рейтингу корупції різних країн і вивчення політичних і соціальних процесів називається «Індекс сприйняття корупції» або «The Corruption Perceptions Index» (CPI).

Згідно із рейтингом, який виставляється після дослідження у відкритий доступ, за останньою інформацією, така країна як Данія, очолює такий список, як сама некорумпована країна. І хоча Данія займала за останні роки перші рядки цього рейтингу, але не досягла максимального балу.

Політика «абсолютної нетерпимості» – один з найбільш дієвих кроків прийнятих у боротьбі з корупцією. Особливістю цього методу є ініціатива від донорських агенцій. Головним пунктом цієї політики є занесення до контрактів компаній особливого пункту, в якому обумовлюється, що компанія не може приймати або давати «хабарі».

Умови контракту є двосторонніми, тобто виконувати їх зобов'язані дві сторони, що значно знижує ризик корумпованості агентств.

Жителі на території своєї держави мають «Торгову Раду Данії», яка дозволяє громадянам звернутися за порадою щодо боротьби з корупцією на будь-якому рівні, починаючи від звичайних життєвих питань і закінчуючи корпоративними справами.

Такий делікатний підхід до позбавлення від проблем, дозволяє упевнитися в мудрості і практичності мислення людей, а так само прийнятими ними діях.

На нашу думку, особливо важливим елементом боротьби з корупцією в Данії є наявність достойної заробітної плати населення, що дає можливість забезпечити соціальний рівень життя. Так, в країні, з урахуванням різних галузей економіки, державного і приватного сектора, мінімальна заробітна плата в Данії у 2018 році становить 110

датських крон на годину (близько 14,5 євро), тобто щомісяця понад 2 000 євро. У порівнянні з іншими країнами Євросоюзу, це дуже хороший показник. Але потрібно враховувати високу вартість життя і ставки прибуткового податку в Данії, які варіюється в середньому від 8 до 56,5%.

За офіційними даними датського статистичного управління, середня зарплата в Данії в 2018 році становить 38 854 крон в місяць до сплати податків, що за поточним курсом еквівалентно 5215 євро. Після всіх обов'язкових відрахувань у місцевих працівників залишається близько 3100 євро. В інших скандинавських країнах доходи (брутто) трохи нижче. Наприклад, середня зарплата в Норвегії 43 800 норвезьких крон (близько 4750 євро), в Швеції 40 260 шведських крон (близько 3890 євро), а в Фінляндії 3418 євро [1].

Професія	Крон в місяць	Євро в місяць
Керівники компанії	101 332,53	13 595
Лікарі	69 238,74	9 290
Фармацевти	63 617,55	8 535
Юристи	60 341,41	8 095
Інженери	55 296,45	7 420
Учені	53 678,63	7 200
Програмісти	53 669,35	7 200
Бухгалтера	53 046,71	7 120
Журналісти	48 232,13	6 470
Вчителі в середніх школах	46 467,04	6 235
Викладачі у вузах	44 891,20	6 020
Медсестри	38 676,90	5 185
Двірники	34 452,13	4 615

У порівнянні з Україною, зазначені показники вказують, що українське населення навіть не отримує заробітної плати двірника в Данії, а соціальний рівень населення дуже низький.

В якості додаткових важелів впливу Данія посилює

антикорупційне законодавство. Однією з останніх серед антикорупційних заходів, стало посилення кримінальної відповідальності за корупцію в публічному секторі: з трьох до шести років позбавлення волі, а санкція за корупцію в приватному секторі збільшена з одного року до чотирьох років позбавлення волі.

Як наслідок, в результаті соціологічного опитування: «Чи стикалися Ви з корупцією», позитивно відповіли лише три відсотки громадян Данії. Для порівняння в Україні, такий показник дорівнює 98,6 відсотка.

Проте, згідно опублікованій у липні 2018 року доповіді про виконання Данією рекомендацій, експерти Ради Європи з питань боротьби з корупцією (GRECO) прийняли рішення розпочати, відносно країни, процедуру невідповідності у зв'язку з відсутністю достатніх заходів щодо запобігання корупції серед парламентарів та працівників судової системи. ГРЕКО зробило висновок, що Данія задовільно виконала лише одну з шести рекомендацій, винесених більше чотирьох років тому.

Незважаючи на те, що рівень корупції в Данії вважається одним з найнижчих в Європі, необхідно прийняття конкретних заходів з попередження та боротьби з корупцією. ГРЕКО рекомендує Данії розробити кодекс етики для парламентаріїв, який буде дійсно використовуватися, ефективно дотримуватися і застосовуватися.

На основі викладеного вище можемо зробити висновок, що боротися з корупцією не так легко та просто. Видозміна корупції та її адаптація до реалій розвитку світу зумовлюють нас до постійного вдосконалення антикорупційних процесів. Досвід Данії є безумовним, але також потребує деяких корективів, хоча у порівнянні з Україною, нашої державі ще потрібно дуже багато над цим працювати.

Список використаних джерел

1. Минимальная и средняя зарплата в Дании URL: <http://hochusvalit.com/daniya/zarplata-v-danii> (Дата звернення: 22.11.2018).

Усатий Григорій Олександрович,
доцент кафедри кримінального права та
кримінології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент

КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ПОЛОЖЕНЬ СТ. 368-2 КК УКРАЇНИ «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ»

Відповідно до статистичних даних, які розміщені у відкритому доступі, з 2011 року за скоєння кримінального правопорушення, передбаченого статтею 368-2 КК України зареєстровано 353 кримінальних проваджень. При цьому, станом на травень 2018 року, в суд передано тільки 10. Закрито кримінальне провадження відносно 125 осіб. Отже ефективність правозастосування положень цієї статті дорівнює 2,8%. Наведене свідчить про нагальну необхідність реформування кримінального законодавства України в цій частині.

У конституційному поданні від 12 грудня 2017 р. стверджується, що частина 1 статті 368-2 КК України суперечить таким конституційним принципам як : захист від самовизначення, презумпція невинуватості, право на справедливий судовий розгляд і рівність сторін, принцип законності, принцип «non bis in idem» і принцип відсутності зворотної сили в часі.

У зв'язку з цим, суттєво актуалізується необхідність здійснення доктринального тлумачення та аналізу положень і норм законодавчих, інших нормативно-правових актів та джерел конституційного, кримінального та кримінального процесуального права для науково-правового обґрунтування конституційності (неконституційності) статті 368-2 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне збагачення.

Враховуючи вищезазначене небезпідставно вважаємо, що з метою забезпечення повного і всебічного розгляду справи та прийняття обґрунтованого рішення, Конституційному Суду України, необхідно враховувати також те, що: щодо суперечностей між принципом презумпції невинуватості і нормою про «незаконне збагачення» слід зазначити наступне. Презумпція невинуватості не виключає можливості про ведення різноманітних процесуальних дій з метою отримання доказів у кримінальній справі. В такому випадку потрібно буде доводити не факт вчинення тих чи інших злочинів, які потягли за собою збагачення, а навпаки, відсутність законних підстав для значного збільшення активів службової особи. Таким чином, цілком можливо зняти зі службової особи, яку

перевіряють, тягар обґрунтування нею легітимності її майнових активів значної вартості.

Тобто, тягар доведення вини несе сторона обвинувачення у всіх провадженнях, в т.ч. провадженнях по ст. 368-2 КК. Цей висновок впливає як зі змісту ст. 368-2 КК України, так і з положень ст. 92 КПК України (з урахуванням ст. 368-2 КК України): обов'язок доказування обставин, передбачених статтею 91 КПК України, покладається на слідчого і прокурора, а обов'язок доказування належності та допустимості доказів – на сторону, що їх подає.

Також слід враховувати презумпцію правомірності набуття права власності на майно, закріплену в ч. 2 ст. 328 ЦК України: «Право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не випливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом».

Особа, яка підозрюється (обвинувачується) у незаконному збагаченні, не зобов'язана, хоч і має право надати пояснення щодо джерел наявних у неї активів і законності їх походження (особливо це має значення в разі втрати правовстановлювальних документів на майно, смерті або зникнення близьких осіб, які подарували чи на інших правових засадах передали майно особі, заяви останньої про знахідку майна тощо).

У рішенні в справі *John Murray v. United Kingdom* від 8 лютого 2006 р. ЄСПЛ визнав, що суд може робити негативні висновки з мовчання обвинуваченого, коли фактичні обставини справи явно вимагають від особи надати пояснення, якщо при цьому таке мовчання не є основною підставою для обвинувального вироку. Практика ЄСПЛ також підтверджує, що володілець майна, як ніхто інший, обізнаний про джерела походження свого майна і може легко продемонструвати їх законність.

Виходячи з принципу юридичної визначеності, кожен повинен заздалегідь знати, за що його можуть покарати за Кримінальним кодексом. Отже, якщо Верховна Рада 14 жовтня 2014 року визначила, що відповідних осіб, починаючи з 26 квітня 2015 року почнуть карати за набуття у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, це означає, що за цією статтею можна карати лише тих відповідних осіб, які набули у власність такі активи, починаючи з 26 квітня 2015 року.

Із ст. 368-2 КК випливає, що якщо у тієї чи іншої особи-функціонера попередньо (наприклад, згідно із заявою про злочин) встановлено спосіб життя, який не відповідає її доходам, то слідчий повинен перевірити наявність активів й усі можливі версії їх законного набуття.

При цьому, підсудний може надати слідству і суду свої пояснення або не надавати їх. У другому випадку сама по собі відмова

надати докази законності набуття активів ще не може розглядатися як факт відсутності таких доказів.

Стосовно недопущення «подвійної відповідальності за одне і те ж діяння», то стаття 368-2 КК України сформульована таким чином, що предикатним стосовно незаконного збагачення може бути будь-який корисливий (не обов'язково корупційний) злочин, вчинений особою-функціонером. Це може бути не лише заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК), а і будь-який корисливий злочин проти власності, вчинений цією особою. Більше того: використаний у ч. 1 ст. 368-2 КК зворот «законність підстав набуття яких не підтверджено доказами» не виключає того, що предикатними стосовно незаконного збагачення можуть визнаватись правопорушення відмінні від злочинів (наприклад, цивільно-правовий делікт, господарське чи податкове правопорушення – не злочин, або зловживання власним правом чи інше діяння, яке не є правопорушенням).

Відповідно до передбаченої редакції диспозиції частини першої статті 368-2 Кримінального кодексу України встановлюється відповідальність за «набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, її близькою особою у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі». Проте за такої редакції особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, чи близькі особи, на нашу думку, повинні будуть доказувати факт законності набуття активів у «значному розмірі» задля того, щоб їх не звинуватили у вчиненні такого злочину, як незаконне збагачення. Такий законодавчий підхід не враховує приписи статті 62 Конституції України щодо гарантії презумпції невинуватості особи у вчиненні злочину, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. При цьому ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Оспорювана стаття 368-2 Кримінального кодексу України створює колізію з положеннями Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, оскільки відповідно до статі 20 Конвенції про незаконне збагачення чітко передбачено, що за умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати. Це означає, що вжиття заходів для визнання злочином

незаконного збагачення передусім повинно здійснюватися з дотриманням конституції та основоположних принципів правової системи відповідної держави-учасниці. Проте, визнання злочином незаконного збагачення за статтею 368-2 Кримінального кодексу України здійснене всупереч численній кількості положень Конституції України та основоположним принципам правової системи нашої держави.

Підсумовуючи зазначимо, що удосконалення положень статті 368-2 КК України з метою приведення їх у відповідність до вимог Конституції України та Конвенції ООН проти корупції повинно стати пріоритетним завданням для національної кримінально-правової політики України.

Фодчук Анатолій Богданович,
начальник Управління запобігання
корупції та проведення люстрації
МВС України

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ НАДАЮТЬ ДОПОМОГУ В ЗАПОБІГАННІ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Особи, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, перебувають під захистом держави. Для таких осіб, згідно ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) передбачено систему гарантій їх державного захисту, до якої входять організаційні, кримінально-процесуальні, дисциплінарні, соціальні, інформаційні та інші гарантії захисту.

Зокрема, в ст. 53 Закону передбачено, що за наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, або їх близьких осіб, у зв'язку із здійсненням повідомленням про порушення вимог цього Закону, правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» був прийнятий 23 грудня 1993 року. Під забезпеченням безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у ст. 1 Закону розуміється здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

До органів, які забезпечують безпеку викривачів, належать державні органи, які:

1. Приймають рішення про застосування заходів безпеки. Рішення про застосування заходів безпеки приймається слідчим, прокурором, судом, у провадженні яких знаходяться кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь викривачі, а також органом (підрозділом), що здійснює оперативно-розшукову діяльність, щодо осіб, які брали участь або сприяли виявленню, попередженню, припиненню злочинів. Рішення про застосування заходів безпеки може бути прийнято слідчим суддею у випадках, передбачених статтею 206 Кримінального процесуального кодексу України.

2. Здійснюють заходи безпеки. Здійснення заходів безпеки покладається за підслідністю на органи служби безпеки, Державного бюро розслідувань, органи внутрішніх справ, органи Національної поліції або Національне антикорупційне бюро України, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи. Безпеку осіб, яких беруть під захист, якщо кримінальні провадження знаходяться у провадженні податкової міліції або суду, забезпечує за їх рішенням відповідно орган служби безпеки, Державного бюро розслідувань, орган внутрішніх справ, орган Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України або орган чи установа виконання покарань, слідчий ізолятор. Безпеку особи, взятої під захист, якщо її тримають в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, забезпечує відповідний підрозділ такої установи чи слідчого ізолятора незалежно від того, у провадженні якого органу знаходиться кримінальне провадження.

До осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, можуть бути застосовані такі заходи забезпечення безпеки: а) особиста охорона, охорона житла і майна; б) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; в) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; г) заміна документів та зміна зовнішності; д) зміна місця роботи або навчання; е) переселення в інше місце проживання; є) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; ж) забезпечення конфіденційності відомостей про особу; з) закритий судовий розгляд. З урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки.

Підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну.

Приводом для вжиття заходів забезпечення безпеки осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, членів їх сімей та близьких родичів може бути: а) заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича; б) звернення керівника відповідного державного органу; в) отримання оперативної

та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб.

Підставою для скасування заходів безпеки, може бути: а) закінчення строку конкретного заходу безпеки; б) усунення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції; в) систематичне невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, що забезпечують безпеку, якщо ця особа письмово була попереджена про можливість такого скасування.

Приводом для скасування заходів забезпечення безпеки осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, членів їх сімей та близьких родичів може бути: а) заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича, щодо якого були застосовані заходи безпеки; б) отримання достовірної інформації про усунення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб.

Окрім кримінально-процесуальних гарантій, Закон визначає загальні гарантії захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, від незаконних заходів впливу з боку керівника або роботодавця. Зокрема, встановлюється, що такі особи не можуть бути звільнені чи примушені до звільнення, притягнуті до дисциплінарної відповідальності чи піддані з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) або загрози таких заходів впливу у зв'язку з повідомленням ними про порушення вимог цього Закону іншою особою.

Важливо підкреслити, що законодавець поширює зазначені заходи не лише безпосередньо на особу, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції, але також і на членів її сім'ї.

У випадку порушення трудових прав викривачів, вони мають право обрати один із двох альтернативних варіантів захисту: звернутись із позовом до суду, в порядку, встановленому чинним законодавством; звернутись із відповідним зверненням до НАЗК. Однак, незалежно від суб'єкта розгляду такого звернення, необхідно обов'язково з'ясувати: а) факт здійснення повідомлення про корупцію; б) наявність негативного заходу впливу або загрози застосування такого заходу до викривачів з боку керівника або роботодавця; в) причинно-наслідковий зв'язок між повідомленням про корупцію та застосуванням негативного заходу впливу до викривачів з боку керівника або роботодавця.

Керівники або роботодавці, винні в порушенні прав викривачів та порівняних осіб, несуть кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Згідно ч. 3 ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України, у справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до

дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або членом його сім'ї про порушення вимог Закону іншою особою обов'язок доказування правомірності прийнятих при цьому рішень, вчинених дій покладається на відповідача.

При цьому Національне агентство з питань запобігання корупції може бути залучено як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача у справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або членом його сім'ї про порушення вимог Закону (ч. 2 ст. 53 Цивільного процесуального кодексу України; частина третя статті 49 Кодексу адміністративного судочинства України).

Згідно ч. 1 ст. 235 Кодексу законів про працю України, у разі звільнення без законної підстави або незаконного переведення на іншу роботу у зв'язку з повідомленням про порушення вимог Закону іншою особою працівник повинен бути поновлений на попередній роботі органом, який розглядає трудовий спір. У разі наявності підстав для поновлення на роботі працівника, який був звільнений у зв'язку із здійсненням ним або членом його сім'ї повідомлення про порушення вимог Закону іншою особою, та за його відмови від такого поновлення орган, який розглядає трудовий спір, приймає рішення про виплату йому компенсації у розмірі шестимісячного середнього заробітку (ч. 4 ст. 235 Кодексу законів про працю України).

Законом визначаються також загальні засади захисту інформації про викривачів. Зокрема, встановлюється, що така інформація може бути розголошена лише за його згодою, крім випадків, встановлених законом.

Так, не вважається розголошенням інформації про викривачів: 1) направлення повідомлення про корупцію та/або інформації, викладеної у ньому, матеріалів по його перевірці спеціально уповноваженому суб'єкту у сфері протидії корупції, до повноваження якого належить розгляд такого повідомлення; 2) надання повідомлення про корупцію та/або інформації, викладеної у ньому, матеріалів по його перевірці, звернення щодо надання правового та іншого захисту на вимогу суду.

Посадові та службові особи державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, посадові особи органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права повинні забезпечувати захист персональних даних та іншої інформації, яка дає змогу ідентифікувати особу викривачів.

Крім того, антикорупційна програма юридичних осіб може містити додаткові умови конфіденційності працівників щодо інформування відповідальної за її реалізацію особи про: факти підбурення працівників до вчинення корупційного правопорушення; вчинені іншими працівниками чи особами корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень. Так само програма може містити процедури захисту працівників-викривачів (п.п. 8, 9 ч. 1 ст. 63 Закону). Зокрема, в ній має бути закріплене положення про те, що у разі витоку конфіденційної інформації про викривача керівник юридичної особи або уповноважений за заявою викривача або за власною ініціативою повинен невідкладно вжити всіх заходів для уникнення настання негативних наслідків для викривача, пов'язаних з таким розголошенням (Розділ X Типової антикорупційної програми).

Філіпенко Тетяна В'ячеславівна,
професор кафедри права та публічного
адміністрування Маріупольського державного
університету, доктор наук з державного
управління, професор

ЗАХОДИ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Одним з найбільш гострих і складних завдань, що стоять нині перед українською державою є проблема ефективної протидії корупції.

Корупція вражає життєво важливі інститути суспільства, породжує глибоку недовіру громадян до влади, становить загрозу не тільки економічному, а й соціальному прогресу України в цілому. Корупція негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сферу, громадську свідомість, міжнародні відносини. Корупція викликає важкі наслідки для всіх верств українського суспільства, деморалізує громадян і руйнує їх довіру до держави.

Існує безліч визначень корупції, але повної ясності і правової точності немає. У дослівному перекладі з латинської «corruption» – «корозія, роз'їдання, руйнування». Дане поняття було введене у вжиток наприкінці 80-х років ХХ ст. замість раніше використовуваних термінів «хабарництво», «зловживання службовим становищем» тощо. У Довідковому документі про міжнародну боротьбу з корупцією, підготовленому секретаріатом ООН у квітні 1995 р. корупція визначається як «зловживання державною владою для отримання вигоди в особистих цілях» [1].

Згідно Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р., корупція – це використання особою, відповідальною за корупційні правопорушення, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття

обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди відповідальній особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [2].

У будь-якому прояві корупція має негативні наслідки в політичній, економічній і соціальній сферах. У політичній сфері це пов'язано з неможливістю здійснення демократичних принципів, зміщенням цілей політики від загальнонаціонального розвитку до забезпечення панування олігархічних угруповань, порушенням принципу верховенства закону, неефективністю політичних і судових інститутів, зменшенням довіри до влади, відчуженням її від суспільства, падінням престижу країни, зникненням реальної політичної конкуренції і в кінцевому підсумку фіаско держави.

Наслідками корупції в економічній сфері є неефективний розподіл і використання державних коштів і ресурсів, високі витрати при веденні бізнесу, зростання фінансових і комерційних ризиків, підвищення цін, зниження конкуренції, зростання тіньової економіки, податкові втрати, погіршення інвестиційного клімату, зниження інвестицій та ефективності економіки країни в цілому.

У соціальній сфері корупція призводить до зростання соціальної нерівності, бідності, нездатності влади вирішувати соціальні проблеми, посилення організованої злочинності, безкарності злочинців, створення мафіозних угруповань, дискредитації права в очах громадськості, падіння моральних норм, зростання соціальної напруженості.

У всіх розвинених країнах світу корупція розглядається як небезпечне для суспільства явище, яке переслідується законом. У 13 країнах світу за корупційні діяння передбачена смертна кара. Серед таких країн Іран, Ірак, Китай, Пакистан, Північна Корея, Судан, Таїланд.

У деяких країнах застосовують систему матеріального заохочення до тих чиновників на яких не впала підозра в корупційних діяннях або які повідомили про зловживання посадовими повноваженнями своїх колег. Така система застосовується у Нідерландах, де досягнуті значні успіхи у боротьбі з цим негативним явищем. Поряд з системою заохочень у Нідерландах організована спеціальна система підбору персоналу, у великих відомствах існують служби внутрішньої безпеки, які стежать за діями чиновників і виявляють їх помилки.

Починаючи з 1995 року організацією Transparency International укладається щорічний рейтинг країн світу за Індексом сприяння корупції (англ. Corruption Perceptions Index, CPI). Країни у рейтингу

впорядковуюються за показником рівня корупції за шкалою від 100 (немає корупції) до 0 (сильна корупція).

У світовому рейтингу за 2017 рік Україна отримала 30 балів зі 100 можливих і посіла 130 місце зі 180 країн. Це на 1 бал більше та на 1 позицію вище, ніж у 2016 році, коли Україні отримала 29 балів і посіла 131 місце зі 176 країн. Сусіди України у рейтингу – Гамбія, Іран, М'янма та Сьєрра-Леоне. Найменш корумпованими країнами світу названі Нова Зеландія (89 балів), Данія (88 балів) та Фінляндія (85 балів). Серед найбільш корумпованих країн – Сомалі (9 балів), Південний Судан (12 балів) та Сирія (14 балів) [3].

Підвищення позиції України у рейтингу, за висновками експертів, вдалося досягнути за рахунок того, що у 2017-му році українськими антикорупційними органами (САП та НАБУ) були направлені до суду перші справи щодо підозр у корупції високопоставлених чиновників. Серед причин, які сприяли покращенню позиції України у рейтингу, були названі: реформа ринку газу, робота реєстру електронних декларацій, реформа державних закупівель і використання системи ProZorro. Крім того, відзначено зниження рівня корупції в поліції та зменшення кількості випадків, коли бізнес змушений давати хабарі. Серед причин повільного зростання індексу України у Transparency International визначені брак політичної волі керівництва країни до боротьби з корупцією і низький рівень довіри до українських судів та прокуратури [4].

Задля покращення ситуації Україні рекомендовано вжити наступні заходи:

1. Запустити Антикорупційний суд та продовжити судову реформу: ухвалити закон про Антикорупційний суд; створити Антикорупційний суд та забезпечити його незалежність від будь-якого впливу; підвищити прозорість відбору суддів, розширивши участь громадськості в кваліфікаційному оцінюванні суддів).

2. Посилити спроможності слідчих органів та припинити міжвідомчу боротьбу: ухвалити законодавство щодо посилення повноважень САП/НАБУ; надати право незалежної “прослушки” для детективів НАБУ; припинити деструктивне публічне протистояння керівників правоохоронних органів та тиск на журналістів та активістів, які працюють у цій сфері.

3. Перезапустити Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК): ухвалити законодавство, яке дозволить перезапустити НАЗК на умовах прозорого та незалежного конкурсу; забезпечити законодавчу базу для якісної співпраці та захисту викривачів корупції; забезпечити повне та безперешкодне функціонування реєстру е-декларацій; впровадити автоматичну перевірку декларацій та активізувати перевірку декларацій топ-посадовців.

4. Впровадити нові електронні державні інформаційні системи: поширити принцип системи ProZorro “всі бачать все” на нові сфери взаємодії держави, суспільства та бізнесу; максимально “оцифрувати” та автоматизувати взаємодію бізнесу та Державної фіскальної служби.

5. Позбавити правоохоронні органи права втручатися в економічну діяльність: змінити законодавство про Національну поліцію, Службу безпеки України, позбавивши їх права розслідувати економічні злочини; законодавчо забезпечити та створити Службу фінансових розслідувань.

Практична реалізація означених заходів, вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби з корупцією є шляхом до зниження її рівня в Україні.

Список використаних джерел

1. Довідковий документ про міжнародну боротьбу з корупцією, підготовлений секретаріатом ООН. Каїр, 1995.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

3. Індекс сприяння корупції у світі – 2017. Transparency International. URL: <https://ti-ukraine.org/about/>.

4. Рейтинг TI: Україна – найкорумпованіша країна в Європі після Росії. Made for minds. URL: <https://www.dw.com/uk>.

Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ ЯК СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Міжнародна злочинність охоплює найбільш небезпечні злочини, що посягають на інтереси держав або всього світового співтовариства, основні права та свободи людини. За змістом міжнародних договорів, що ратифіковані Україною, наголошується на готовності нашої держави співробітничати із іноземними державами у протидії міжнародній злочинності. Обґрунтованою є думка, що міжнародна злочинність складається із двох основних елементів: міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру.

Найвищий ступінь суспільної небезпеки притаманний міжнародним злочинам – особливо небезпечним для людської цивілізації порушенням принципів і норм міжнародного права, що мають основоположне значення для забезпечення миру, захисту особи і життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства в цілому

[1, с. 615]. Це злочини проти миру, військові злочини, злочини проти людяності.

Питому вагу міжнародної злочинності складають злочини міжнародного характеру, протиправність котрих визначена як відповідними міжнародними договорами (конвенціями, угодами), так і національним законодавством держав. За змістом юридичної енциклопедії під редакцією Ю.С. Шемшученка визначено, що основна особливість даної групи злочинів полягає в тому, що відповідальність за їх вчинення передбачена міжнародними договорами універсального або регіонального значення. Конкретні заходи покарання за вчинення злочинів міжнародного характеру передбачаються національним законодавством після інкорпорування ним положень міжнародного договору [1, с. 615].

Таким чином, злочинам міжнародного характеру притаманні такі ознаки: суспільна небезпечність, що виражається у заподіянні шкоди суспільним відносинам із різних сфер міжнародного правопорядку; міжнародна протиправність, що закріплена за змістом міжнародних договорів; караність згідно норм національного законодавства; реалізація завдань кримінального провадження здійснюється національними компетентними (правоохоронними) органами [2, с. 76–77].

До злочинів міжнародного характеру відносяться: тероризм; захоплення заручників; торгівля людьми; кіберзлочини; корупційні злочини; злочини проти осіб та установ, які користуються міжнародним захистом; легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; фальшивомонетництво; контрабанда; незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; нелегальна міграція; поширення порнографії; незаконне поводження з ядерними матеріалами; порушення авторських і суміжних прав; піратство; злочини проти безпеки морського судноплавства та цивільної авіації та інші. Назви вказаних видів злочинів наведено узагальнено, враховуючи положення міжнародних договорів та національного законодавства держав.

У законодавстві України поняття корупційного злочину не визначено. Воно розроблено в теорії кримінального права. При з'ясуванні його сутності слід мати на увазі, що основу цього терміну становлять законодавчі визначення злочину (ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України), корупції та корупційного правопорушення (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року). Виходячи з їх змісту, можна вважати, що корупційним злочином є передбачене в Особливій частині Кримінального кодексу України суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки корупції та корупційного правопорушення. Законодавець у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року закріпив наступні обов'язкові ознаки корупції: корупційне діяння,

його предмет, суб'єкт вчинення такого діяння, форма вини та мета його вчинення [3, с. 33].

Корупційні злочини характеризуються й криміналістичними ознаками, що стосуються способу вчинення; обстановки вчинення злочину та утворюваної слідової картини; особи злочинця та ін. Такі відомості є підґрунтям формування криміналістичної характеристики корупційних злочинів, методики їх розслідування.

Як зазначають вчені, корупція вийшла за межі державних кордонів, перестала бути злочином, який стосується тільки окремих країн та їх державних службовців [4, с. 7], необхідно розглядати корупцію як злочин міжнародного характеру та укладати відповідні загальні (універсальні) та регіональні багатосторонні міжнародні договори у галузі боротьби з корупцією та запобігання їй [4, с. 13–14].

Питання міжнародної протиправності корупційних дій та необхідності боротьби з ними визначені у положеннях Міжнародного кодексу поведінки посадових осіб 1996 року [5], Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року з Протоколом 2004 року [6, с. 554-606], Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією 1999 року з Додатковим протоколом 2003 року [7], Конвенції ООН проти корупції 2003 року [8]). Ратифікувавши ряд міжнародних договорів, наша держава зобов'язалася забезпечити належну боротьбу з корупцією. На разі здійснено ряд заходів щодо виконання поставлених завдань: удосконалено кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство з даних питань, опрацьовано механізм виявлення, розслідування, попередження корупційних злочинів. Однак, роботу у даному напрямі не слід вважати завершеною.

На думку М. І. Мельника, виокремлення корупційних злочинів є абсолютно допустимим, доцільним з огляду на те, що: а) поняття «корупційний злочин» є конвенційним; б) наявність даної групи злочинів логічно випливає з чинного законодавства України, згідно визначення понять «корупція» і «корупційні діяння» у Законі України «Про боротьбу з корупцією»; в) термін «корупційний злочин» є визнанням і широко використовується в юридичній науці та практиці багатьох держав світу; г) виокремлення такого виду злочинів для потреб кримінально-правової науки є не лише можливим, але й доцільним, з точки зору особливої правової сутності, спільності ознак злочинних діянь, які охоплюються поняттям «корупція» [9, с. 128–130].

Як зазначає В.В. Коваленко, нині міжнародній протидії корупції суттєво заважають відмінності між правовими системами різних країн у тлумаченні корупції як економічного правопорушення. Крім розбіжностей в ознаках кримінальної відповідальності за корупційне правопорушення, існують суттєві відмінності в заходах покарання за нього [10, с. 9]. Вагоме значення, на думку В. І. Шакуна, має

удосконалення норм, які виконують певну профілактичну функцію по нейтралізації причин і умов корупції [11, с. 71].

Важливим є те, що розслідуючи корупційні злочини, реалізація завдань кримінального провадження у багатьох випадках потребує залучення допомоги компетентних органів іноземних держав, представництв міжнародних організацій. Мова йде про проведення процесуальних дій у порядку міжнародної правової допомоги, проведення спільних розслідувань у межах діяльності спільних слідчих груп, здійснення заходів з видачі особи (екстрадиції), перейняття кримінального провадження, взаємодії із Інтерполом та Європолом, спеціалізованими установами з питань протидії корупції.

Визнання корупційних злочинів як таких, що мають міжнародний характер, укладення державами відповідних міжнародних договорів, узгоджене реформування національного законодавства, застосування ефективних заходів міжнародного співробітництва – є важливими чинниками, що повинні забезпечити дієву протидію корупційним злочинам.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. [редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 2 : Д-Й. 1999. 741с.
2. Черноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : монографія. Київ : Скіф, 2012. 448 с.
3. Куц В., Триньова Я. Поняття корупційних злочинів та їх види. Вісник Національної академії прокуратури України. 2012. № 4. С. 32–36.
4. Нуруллаев І. С. Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією : монографія. Київ : Алерта, 2009. 160 с.
5. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, прийнятий ООН 23 лип. 1996 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_788.
6. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Київ, 2006. С. 554–606.
7. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січ. 1999 р. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 15 трав. 2003 р. : ратифіковані Законом України від 18 жовт. 2006 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 44. Ст. 2939.

8. Конвенція ООН проти корупції: прийнята 31 жовт. 2003 р. : ратифікована Законом України від 18 жовт. 2006 р. Офіційний вісник України. 2010. № 10. Ст. 506.

9. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юрид. думка, 2004. 400 с.

10. Коваленко В. В. Корупція: історична ретроспектива поширення та пріоритети запобігання. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 3. С. 3–10.

11. Шакур В. І. Урбанізація і злочинність : монографія. Київ : Укр. акад. внутр. справ., 1996. 256 с.

Чубенко Антон Григорович,

директор Академії фінансового
моніторингу, доктор юридичних наук,
професор

ДУАЛЬНИЙ КОРУПЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ НЕРУХОМОГО МАЙНА: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Легалізація корупційних доходів в Україні активно відбувається на ринку нерухомого майна. Така діяльність на ринку нерухомості є характерною для України, а також є значною за межами нашої держави. Вітчизняний ринок нерухомості наскрізь пронизаний корупційними схемами. З одного боку цей ринок є джерелом корупційних доходів з іншого – інструментом легалізації доходів одержаних від корупційних та інших злочинів.

26 жовтня 2018 року відбулося підписання акту прийому-передачі конгресно-виставкового центру «Парковий» в управління компанії-управителю КП «Центр організації дорожнього руху» за участі начальника Управління з питань управління активами Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА) В. Різника, представника прокуратури м. Києва О. Жили, першого заступника голови Київської міської державної адміністрації М. Поворозника, директора КП «Центр організації дорожнього руху» В. Чернія.

Це один із останніх прикладів щодо управління активами, які арештовані або які можуть бути арештовані у кримінальному провадженні.

Нагадаємо, що комплекс «Парковий» був оформлений на компанію «Амадеус Ко» з бенефіціарами у офшорних юрисдикціях. Та після втечі Януковича з України в лютому 2014 року учасники проекту «Януковичлік», які досліджували покинуті в резиденції документи, оголосили, що за будівництвом даного об'єкту стояла

компанія «Танталіт». Це фірма, на яку була записана резиденція Межигір'я під Києвом, де й мешкав Віктор Янукович.

Апеляційний суд Києва за поданням Генеральної прокуратури України (ГПУ) виніс рішення про накладення арешту та заборону користуватися, розпоряджатися та відчужувати земельні ділянки площею понад 2 га та розташованих на цих ділянках об'єктах нерухомості. ГПУ та Прокуратура міста Києва здійснюють розслідування у кримінальних провадженнях за фактом зловживання службовим становищем та розтрату бюджетних коштів, зловживання владою стосовно власника «Паркового» – ТОВ «Амадеус Ко» та колишніх посадових осіб КМДА. Сам «вертолітний майданчик» перебуває під арештом із 2017 року.

Цей приклад не є єдиним в практиці суб'єктів діяльності яких направлено як на запобігання корупції так і на протидію відмиванню коштів здобутих злочинним шляхом.

За інформацією Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), земля є одним із об'єктів корупційних схем, які розслідують детективи НАБУ. Найчастіше йдеться про спроби певних осіб отримати земельні ділянки за безцінь – або через надання їх у довгострокову оренду (до 49 років, іноді з можливістю подальшого викупу), або ж отримавши їх на підставі фіктивного обґрунтування без оплати. Загалом, понад 25 кримінальних проваджень НАБУ стосуються земельних «оборудок».

У розслідуваннях НАБУ, доволі поширеною є схема, відповідно до якої земельні ділянки, виділені державним органам влади, в подальшому передаються приватним компаніям-забудовникам в обмін на зобов'язання виділити певну кількість квартир співробітникам відповідного держоргану. Нерідко, сукупна вартість таких квартир виявляється суттєво нижчою за ринкову вартість земельної ділянки. Подібні «угоди» стають об'єктом уваги з боку детективів НАБУ.

Операції із викриття корупційних схем на ринку нерухомого майна також постійно проводяться Службою безпеки України спільно з Управлінням захисту економіки Національної поліції України під процесуальним керівництвом прокуратури.

Відповідно до Міжнародних стандартів з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення (Рекомендацій FATF) до визначених не фінансових установ та професій, які є звітуючими суб'єктами у сфері фінансового моніторингу, відносяться агенти з нерухомості. Так, 22 Рекомендацією FATF передбачено, що заходи належної перевірки клієнтів та вимоги щодо збереження даних застосовуються агентами з нерухомості.

Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням (FATF) у червні 2007 року здійснено та оприлюднено Типологічне дослідження «Відмивання грошей та фінансування тероризму через ринок нерухомості». Вказане дослідження виділило найбільш уживані

і загальні методи відмивання грошей через ринок нерухомості і згрупували їх відповідно до типологій, які стосуються:

- використання складних застав або кредитного фінансування;
- використання фахівців нефінансового сектора;
- використання корпоративних суб'єктів;
- маніпуляції при оцінці майна;
- використання інструментів грошово-кредитної політики;
- використання іпотечних кредитів;
- використання інвестиційних схем і кредитно-фінансових установ;

– використання майна з метою приховування грошей, отриманих злочинним шляхом. Також статтею 10 Директиви ЄС від 03.04.2014 № 2014/42/EU всі країни-члени ЄС зобов'язано вжити заходів з ефективного розпорядження активами, на які накладено арешт, а також створення спеціальних інституцій, відповідальних за менеджмент такими активами з метою їх збереження або збереження їх вартості.

Підстави управління арештованим майном всього дві – це або судові рішення у кримінальному процесі (ухвала слідчого судді, або суду), або згода самого власника активів. АРМА не має власної дискреції вирішувати, чим йому управляти, а чим – ні. За наявності судового рішення про передання майна в управління, АРМА зобов'язане його виконувати, так само як і власник активів чи інші особи, які мають на них права, – обов'язковість виконання судових рішень визначає Конституція України.

Винесення такої ухвали, чи передання АРМА нерухомості в управління за згодою власника свідчить про появу в АРМА активів окремого майнового права управління арештованим активом. Це – спеціальне строкове речове право на майно, подібне до інших майнових прав на чуже майно, визначених цивільним законодавством.

Шаблистий Володимир Вікторович,
професор кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ БЕЗКАРНИХ СЛУЖБОВИХ (КОРУПЦІЙНИХ) ЗЛОЧИНІВ

Конституція України у ч. 2 ст. 6 проголосила, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Таке положення Основного Закону однозначно зобов'язує всіх без винятку осіб, які перебувають на повному чи частковому державному забезпеченні, діяти лише так, як записано у відповідному нормативно-правовому акті. Звичайно, подібна іділія є певною мірою утопічною, оскільки у будь-яку історичну епоху

розвитку людства певні «державні мужі» намагаються та діють всупереч інтересам служби з метою одержання будь-яких додаткових привілеїв, переваг, неправомірної винагороди. Крім дещо заідеологізованої високої правової культури «чиновників» та дещо притупленої нетерпимістю населення до корупційних проявів, справжньою перепорою для корупції стало вітчизняне законодавство, що знаходиться у стані постійного пошуку оптимального стану.

Так, відповідно до закону України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції» [1], за вчинення корупційних правопорушень передбачено чотири види юридичної відповідальності (альтернативних, до речі, тобто як всі одразу, так і один вид окремо): 1) цивільно-правова; 2) дисциплінарна; 3) адміністративна; 4) кримінальна.

Одразу зазначу, що найбільше проблем виникає при притягненні винуватих осіб саме до кримінальної відповідальності за корупційні злочини та злочини, пов'язані із корупцією. Однією з головних причин цього стало внесення у 2014 році змін та доповнень до ст. 364 Кримінального кодексу (далі – КК) України, що призвело до наступної полеміки.

О. В. Кришевич та А. В. Савченко буквально розуміють нові примітки 3 та 4 до ст. 364 КК України та зазначають, що виходячи зі змісту визначення цієї ознаки (істотної шкоди) і зважаючи на те, що її не диференційовано в кримінальному законі, як це було раніше, на ту, яка полягає в заподіянні матеріальних збитків, і ту, яка має нематеріальний вимір, слід зробити висновок, що істотна шкода має виключно майновий характер. Остання включає в себе: 1) втрати, яких особа зазнала внаслідок знищення або пошкодження речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було реально порушено (упущена вигода). Розмір грошового відшкодування моральної шкоди не може включатись у зміст істотної шкоди (так само й тяжких наслідків) [2, с. 847].

В.І. Тютюгін вважає, що у пунктах 3 і 4 примітки до ст. 364 КК України законодавець визначення істотної шкоди і тяжких наслідків розкривається лише стосовно тих випадків, коли ці наслідки пов'язані із заподіянням матеріальних збитків. Але це зовсім не означає, що ці злочини не можуть спричинити і наслідки нематеріального характеру. Можливість спричинення останніх прямо впливає зі змісту диспозицій ч. 1 статей 364, 364-1, 365, 365-2 і 367 КК України, у яких наслідки визначаються як заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Отже, такі наслідки не можуть обмежуватися спричиненням лише матеріальних збитків, бо зазначені в законі відповідні права, свободи та інтереси не можуть бути зведені тільки до суто майнових, і тому шкода може бути визнана істотною, якщо порушуються не тільки

майнові, а й інші, наприклад, основні конституційні права і свободи людини і громадянина (право на життя, здоров'я, особисту безпеку і недоторканість, виборчі, трудові, житлові права тощо).

Таким чином, положення, викладені у п.п. 3 і 4 примітки до ст. 364 КК України, поширюються далеко не на всі випадки спричинення істотної шкоди чи тяжких наслідків, а стосуються лише тих із них, які полягають у заподіянні матеріальних збитків. Інакше кажучи, у зазначених пунктах примітки зміст тих наслідків, які можуть бути спричинені у разі вчинення злочинів, передбачених статтями 364, 364¹, 365, 365² і 367 КК України, розкриваються далеко не у повному обсязі. У тих випадках, коли такі наслідки полягають у заподіянні майнової шкоди і, отже, можуть бути піддані грошовій оцінці, закон (п.п. 3 і 4 примітки до ст. 364 КК України) чітко визначає обсяг такої шкоди, використовуючи для цього такий формалізований кількісний показник (критерій), як розмір н. м. д. г. Якщо ж при вчиненні цих злочинів спричиняється немайнова шкода, яка має оціночний характер і тому не може бути визначена за допомогою чітких кількісних (формалізованих) критеріїв, питання про визнання такої шкоди істотною чи наслідків тяжкими вирішується судом вже не на підставі пп. 3 і 4 примітки до ст. 364 КК України, а у кожному окремому випадку з урахуванням обставин конкретного кримінального провадження.

Таким чином, істотна шкода, як злочинний результат вчинення цих діянь: а) може полягати у заподіянні матеріальних збитків чи

б) виражатися в наслідках тільки нематеріального характеру або

в) поєднувати в собі наслідки як матеріального, так і нематеріального характеру.

Питання про істотність шкоди, яка полягає в заподіянні наслідків нематеріального характеру, вирішується в кожному окремому випадку з урахуванням обставин конкретного кримінального провадження, бо в таких ситуаціях істотна шкода є оціночним поняттям. При вирішенні цього питання потрібно враховувати ступінь негативного впливу протиправного діяння на нормальну діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань, підприємств, організацій, установ, які належать до юридичних осіб публічного або приватного права; характер завданої нематеріальної шкоди; кількість потерпілих фізичних чи юридичних осіб; розмір моральної, організаційної шкоди тощо [3, с. 502–503].

Думається, що авторитетний вчений намагається виправдати безглузде рішення законодавця, оскільки Верховний Суд України дав однозначну відповідь, керуючись принципом верховенства закону, хоча міг би і застосувати верховенство права.

Так, Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України у своїй Постанові від 27 жовтня 2016 року вказала, що диспозиція частини першої статті 364 і частини першої статті 365 КК України, якими передбачено відповідальність за заподіяння істотної

шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або громадським чи державним інтересам, чи інтересам юридичних осіб, може становити не лише майнову шкоду, а й включати прояви немайнової шкоди, але тільки ті, які можуть одержати майнове відшкодування (як істотна шкода може враховуватися будь-яка за характером шкода, якщо вона піддається грошовій оцінці та відповідно до такої оцінки досягла встановленого розміру). Таким проявом немайнової шкоди, який міг би бути інкримінований засудженням А. та Б. за частиною першою статті 364 КК України як заподіяння істотної шкоди (за ознакою підриву авторитету правоохоронних органів), є позбавлення Г. права на свободу пересування протягом 4 годин, якіби наслідки цього заподіяння досягли б розміру, що у 100 (сто) і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Так, за конкретних обставин справи, наслідки нематеріального характеру, які піддаються грошовій оцінці (реальна шкода) та відповідно до такої оцінки досягли встановленого розміру («істотної шкоди» чи «тяжких наслідків») із заподіянням шкоди охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (соціального, політичного, морального, організаційного чи, іншого характеру), можуть бути із: спричинення фізичної шкоди - витрати на лікування чи протезування потерпілої особи; порушення законних прав та інтересів громадян – витрати на відновлення таких прав (виплати незаконно взятому під варту чи ув'язненому або незаконно звільненому з роботи чи навчання, відшкодування за невиконання судового рішення, компенсацію шкоди від поширення відомостей, які ганьблять особу тощо); політичної шкоди (витрати на проведення нових виборів та заходів антитерористичного характеру тощо); організаційної шкоди (витрати на відновлення роботи установи).

При цьому Суд вважає, що у вирокі (ухвалі) має бути чітко встановлено і доведено, що саме вчинення того чи іншого службового злочину стало причиною відповідних наслідків. Обчислення їх розміру також має бути належним чином підтверджено (в т.ч. цивільним позовом, як підтвердження факту та розміру реальної майнової шкоди) та не викликати сумніву [4].

Отже, тільки прямі матеріальні збитки або нематеріальні, проте матеріально обчисленні.

Всім відома ч. 5 підрозділу 1 Розділу XX «Прикінцеві та перехідні положення» Податкового кодексу України «якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги,

визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року 169.1.1. (сума податкової соціальної пільги у розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку» [5].

У ст. 7 закону України «Про державний бюджет» [6] вказано, що з 01 січня 2018 року прожитковий мінімум для працездатних осіб становить 1762 гривні.

Отже, для цілей застосування норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних правопорушень або злочинів використовується сума в розмірі 881 гривня, що є половиною прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 2018 рік, неоподаткованим мінімумом доходів громадян в тому числі для визначення розміру істотної шкоди та тяжких наслідків у значенні примітки 3 та 4 до ст. 363 КК України. Звідси, істотна шкода для ст. ст. 264, 364.1, 365, 365.2, 367 КК України – 88 тис. 100 грн., тяжкі наслідки для ст. ст. 364-367 КК України – 440 500 тис. грн.

Таким чином, постійно оновлювана політика в сфері боротьби з корупцією призвела до декриміналізації значної частини злочинів у сфері службової діяльності, про що можна виразитися крилатим висловом М.І. Бажанова як «дрімуче юридичне невігластво». Як можна виміряти матеріально, наприклад, декілька годинне тримання підозрюваного прикутим до батареї у приміщенні відділу поліції? Як виміряти у грошовому еквіваленті втрачені матеріали по кримінальному провадженню? Відповідь одна – тепер можна, це не злочини. На жаль, таких прикладів можна наводити безліч. Безглузді зміни та доповнення до КК України не піддаються жодному поясненню.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
3. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна та ін. Харків : Право, 2015. 680 с.
4. Постанова Верховного Суду України від 27 жовтня 2016 року. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/C77C4F09B0663A29C225806B0056B5AA](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/C77C4F09B0663A29C225806B0056B5AA).

5. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

6. Про державний бюджет України : Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.

Ярмиш Наталія Миколаївна,
старший викладач відділу кримінально-
правових дисциплін Національної
академії прокуратури України, доктор
юридичних наук, професор

РОЗБІЖНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАКТИКУ ЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ СТАТЕЙ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Зміни, які останніми роками вносяться до антикорупційних статей Кримінального кодексу України (КК України), містять в собі безліч невиправданих, навіть, на нашу думку, шкідливих для протидії корупції положень, тому постійно піддаються справедливої критиці з боку науковців та практичних працівників. Дані тези висвітлюють невелику частину помилок та неточностей, припущених законодавцем, а саме: стосовно ознак антикорупційних статей «пропозиція» та «обіцянка» неправомірної вигоди. Насамперед ці ознаки стосуються так званих «активних» корупціонерів. Такими у науці називають осіб, які більш відомі як «хабародавці». Принагідно зауважимо, що цілком активними насправді можуть бути і «хабароодержувачі», а їх характеризують як корупціонерів «пасивних». Ці (нібито пасивні) корупціонери можуть бути й такими, що прохають чи вимагають неправомірну вигоду, тобто виступають ініціаторами відповідної події, проявляючи ще яку активність! Як буде показано нижче, слова «пропозиція» та «обіцянка» застосовуються у антикорупційному законодавстві й стосовно них.

Розпочнемо з визначення пропозиції та обіцянки у ч. 3 примітки ст. 354 КК України (яке поширюється на усі статті, де вони зазначені). Проте нагадаємо, що слова «пропозиція» та «обіцянка» щодо неправомірної вигоди з'явилися в антикорупційних статтях раніше, ніж вони були розтлумачені у самому кримінальному законі. Зауважимо, що відповідні слова з позицій філології є «звичайними», тобто такими, що здавна «живуть» в мові, а не створені спеціально для позначення якогось нового явища (останні, «штучні» слова називають термінами). Тому особливих труднощів щодо розуміння «пропозиції» та «обіцянки» не було. Обговорювалося в основному, чи правий законодавець, що визнав «хабародавцем», крім особи, яка надала неправомірну вигоду, ще й ту, що лише пропонувала чи пообіцяла її надати. А різницю між такими інформаційними діями майже

одноставно вбачали в тому, що той, хто пропонує неправомірну вигоду, – першим починає розмову про хабар, тобто є ініціатором події, а той, хто обіцяє – погоджується надати хабар, коли ініціатором є службова особа (чи інший відповідний суб'єкт). Як до такого розуміння ставилася судова практика, казати важко (відповідних вироків на той час виявити не вдалося), а прокурори (принаймні, ті що підвищують кваліфікацію) у суто теоретичному сенсі такий погляд цілком поділяли.

Проте незабаром у примітці ст. 354 КК України законодавець розтлумачив пропозицію та обіцянку на свій розсуд. Причому, з ознаками «пропозиції» все відбулося майже розумно, а у роз'ясненні «обіцянки» розсуду явно не вистачає. Адже й те, й інше виявилось «висловленням наміру» надати неправомірну вигоду. При цьому за законом «обіцянка» визнається, коли висловлення супроводжується «повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди». Відповідно до такого визначення пропозицією, як і обіцянкою, не є конклюдентні дії, адже це не «висловлення». Тому, якщо, побоюючись прослуховування, особа «натякає» про свій намір надати неправомірну вигоду жестами, – це не пропозиція. Не буде пропозиції й у випадку, коли особа мовчки кладе гроші на стіл службовій особі. Якщо остання відмовилася – слід констатувати замах на надання хабара (незакінчений злочин), а не пропозицію, яка створює злочин закінчений. Чи є в цьому здоровий глузд? Своєю чергою, не буде обіцянкою висловлення наміру надати неправомірну вигоду з вказівкою на час, місце, надання неправомірної вигоди, проте без уточнення способу (пам'ятаємо, що кожне слово закону – це закон; а в аналізованому визначенні відсутній розділовий сполучник «або»). Виникає риторичне питання: якщо обидві словесні дії – це виявлення наміру надати хабара – яка різниця, визнати це пропозицією чи обіцянкою? Як це може вплинути на призначення покарання? Можна припустити, що «обіцянка» є більш суспільно небезпечною поведінкою, ніж «пропозиція». Втім, чи дійсно, якщо не відбулося уточнення «способу» надання, таке «висловлювання» (а воно буде пропозицією) є менш небезпечним? Відповідь на порушені питання, здається, одна: логіку у наведених визначеннях відшукати вкрай важко. Мабуть, її й немає.

Покажемо, як це відбивається на практиці застосування кримінального закону. У Єдиному державному реєстрі судових рішень (Реєстр) міститься багато вироків щодо водіїв, які, аби запобігти адміністративному стягненню, пропонують працівникам дорожньої поліції хабара за те, щоб ці службові особи не фіксували відповідне правопорушення. Серед вироків зустрічаються і такі, де пропозицію неправомірної вигоди (закінчений злочин, передбачений ст. 369 КК України) визнають у разі, коли водій мовчки поклав гроші на капот поліцейського автомобілю, при тому, що інспектор їх негайно скинув, повідомивши водія, що той вчиняє злочин. З позицій здорового глузду,

це, звісно ж, пропозиція хабара. Але водій вчинив конклюдентні дії, а вони не відповідають законодавчому визначенню пропозиції як певному висловлюванню. Тому адвокат цілком може оспорювати такий вирок, доводячи з Кримінальним кодексом в руках, що в події вбачається лише замах на надання хабара. А це означатиме, що покарання такому водію «не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого покарання виду покарання, передбаченого санкцією статті...» (ч. 3 ст. 368 КК України). Як бачимо, такому правопорушнику «вигідніше» вчинити спробу надання хабара, ніж всього-лише висловити свій намір його надати. А це очевидний нонсенс.

Як вже йшлося, в КК України містяться ознаки «пропозиція» та «обіцянка» у зовсім іншому сенсі, ніж той, що зазначений у примітці ст. 354. Осередком відповідної інформації є горезвісна ст. 369-2 «Зловживання впливом». Нині (всупереч тому, що коїться на практиці) застосовувати цю статтю взагалі неможна внаслідок того, що її примітка відсилає до нечинного Закону України. Проте, якщо законодавець нарешті спроможеться виправити свою грубу помилку, стаття «оживе», й відповідні питання актуалізуються.

В ч. 1 статті 369-2, яка розрахована на «хабародавця», передбачені пропозиція та обіцянка неправомірної вигоди в тому сенсі, якій зазначений в ст. 354. Проте там же йдеться, що інша сторона події у відповідь на пропозицію чи обіцянку в свою чергу «обіцяє (погоджується)» за таку вигоду вплинути на рішення особи, уповноваженої на виконання функцій держави (якщо такого погодження немає, дії суб'єкта ч. 1 ст. 369 створюють замах на відповідний злочин). Як бачимо, тут «обіцянки» має інший (до речі, більш адекватний) зміст.

Наслідки подвоєння змісту обіцянки є такими, що судді іноді намагаються тлумачити обіцянку саме у сенсі «погодження» і до потенційного «хабародавця», який всього-лише відповів згодою на прохання чи вимагання неправомірної вигоди з боку службової особи. При такому розумінні обіцянки погодження надати неправомірну вигоду службовій особі у відповідь на її «ініціативу» слід розглядати як закінчений злочин. Звісно, цьому можна протистояти, посилаючись на визначення ч. 3 ст. 354, але проблема є, й породжена вона саме неуважністю законодавця до власної термінології.

Ще одна проблема випливає з того, що частина 2 ст. 369-2 містить ознаку «пропозиція» й щодо дій «хабароодержувача». Там зазначена «пропозиція» здійснити вплив за надання неправомірної вигоди. Вже попередній системний аналіз відповідних норм дає змогу стверджувати, що в цьому контексті слово «пропозиція» означає те ж саме, що і «прохання» неправомірної вигоди в інших статтях (наприклад, у ч. 1 ст. 368). Однак навіть вкрай поглиблений аналіз не дає відповіді на питання, а що ж може означати обіцянка «хабароодержувача» здійснити за неправомірну вигоду відповідний

вплив? Адже в цій же ч. 2 ст. 369-2, тобто частині призначеній для того, хто «бере», йдеться й про прийняття ним обіцянки. Що це таке – інша «обіцянка» – залишається загадкою. Мабуть, розгадувати її на практиці й не доведеться, тому що у аналізованій частині статті зазначена якась «нежиттєздатна», абсурдна ситуація. Проте стосовно «пропозиції», аналогічної «проханню» проблеми є.

Аби переконатися в цьому, звернемося до ст. 368-4 КК України «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» та згадаємо, що тут припущена зовсім ганебна помилка. Через неохайність «правотворців» слово «прохання» щодо неправомірної вигоди потрапило не у ту, частину, де йому належало б бути (така ж помилка, як відомо, спостерігається й у ст. 368-3 КК України). За текстом ч. 1 цієї статті «прохати» неправомірну вигоду, виявляється, може та особа, яка прийшла, наприклад, до нотаріуса із своєю проблемою. Зрозуміло, це повний абсурд, такого у житті просто не буває, тому жодний хабародавець від цього не постраждає. Проте ж прохання не передбачено там, де йому належало б бути.

Уявимо ситуацію, коли той же нотаріус звертається до особи з пропозицією за хабар підробити на його користь заповіт. Вимагання неправомірної вигоди в цьому немає, оскільки тут не лише відсутня погроза законним інтересам особи, а навпаки, пропонується вчинити незаконні дії на її користь. Така поведінка нотаріуса цілком відповідає ознакам прохання. Але ж «прохання» у відповідній частині ст. 368-4 не зазначено. Що робити?

Особа, яка застосовує ст. 368-4, може розмірковувати таким чином: мабуть, слід розглядати відповідне звернення нотаріуса як незакінчений злочин? Якщо і порушувати таке питання, то лише стосовно наявності готування. Проте покажімо, що його тут немає. Заперечення проти злочинності зазначеної поведінки можливо з огляду на те, що готування до злочинів невеликої тяжкості не тягне кримінальної відповідальності. Однак цей аргумент стосується виключно тих частин «знівечених» ст. 368-4 та 368-3, які мають відповідну санкцію. Доводячи те, що готування в розглядуваній ситуації взагалі відсутнє, можна спиратися хоч і на заплутаний, проте все ж-таки закон.

Алгоритм міркувань є наступним. Слово «прохання», яке, наприклад, міститься у статті 368 КК України, в законодавстві не визначено. Але ч. 2 ст. 369-2 у тій частині, за якою відповідає «хабародавець», містить вказівку на пропозицію з боку цього суб'єкта вплинути на певну особу за надання винагороди. А це фактично є проханням неправомірної вигоди. Отже, прохання неправомірної вигоди та пропозиція її надати – це синоніми. Наступним кроком є звернення до визначення пропозиції. В ч. 3 примітки ст. 354 КК України вона розкривається стосовно потенційного хабародавця, а не хабароодержувача, проте слово «пропозиція» (якщо абстрагуватися від того, хто для чого та до кого звертається) тлумачиться як

«висловлення наміру». З цього випливає, що й прохання неправомірної вигоди, якщо воно не є ознакою диспозиції статті, слід розглядати саме як виявлення наміру. А такий етап передує навіть готуванню до вчинення злочину, тобто не створює злочинної поведінки. Підсумковий висновок: оскільки щодо нотаріуса та інших осіб, які надають публічні послуги, ознака «прохання» не передбачена, то його ініціатива, яка не є вимаганням, – некарана. Те ж саме стосується і відповідного суб'єкта ст. 368-3 (службова особа приватного права). Прохання хабара з боку відповідних суб'єктів залишається поза межами кримінально-правового реагування.

Можна було б припустити, що законодавець свідомо ставиться до зазначених суб'єктів лояльніше, ніж до інших (зокрема, до службової особи публічного права). Проте це спростовується тим, що ознака «прохання» опинилася в тих частинах статей, де їй аж ніяк не місце. Тому не викликає сумнівів, що відсутність «прохання» у належних частинах ст. ст. 368-3 та 368-4 КК України є саме законодавчою помилкою. На жаль, однією з багатьох.

Наукове видання

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ

Матеріали
III Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 7 грудня 2018 року)

Частина 1

Відповідальний упорядник *В. В. Корольчук*
Комп'ютерна верстка *В. П. Суворова*

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 22.11.2018. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 11,0. Ум. друк. арк. 10,23.

Тираж 150 прим.
